

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهنمای معلم هدیه‌های آسمان

تعلیم و تربیت دینی | چهارم دبستان

۱۳۹۶

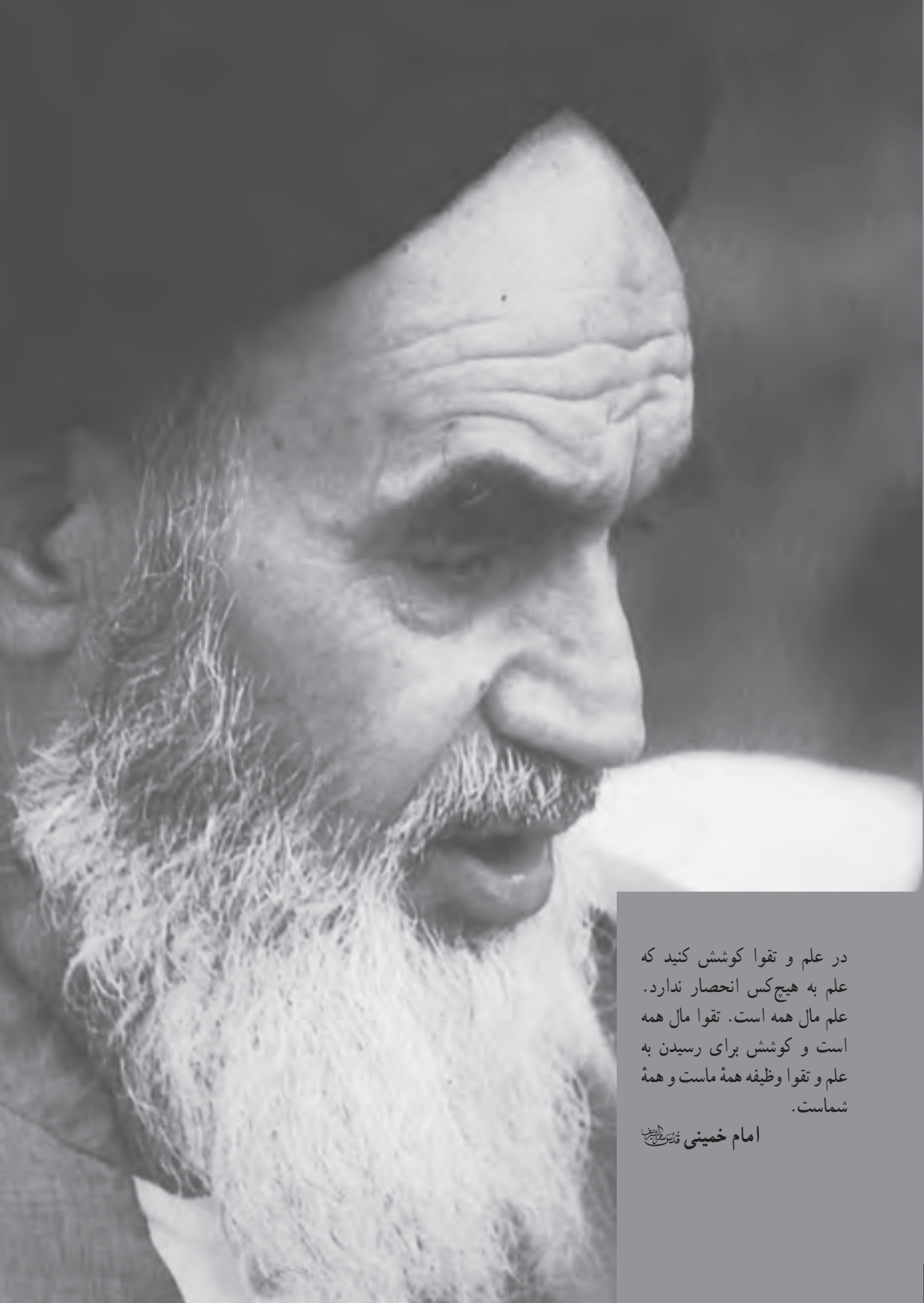

dl.YMoalem.ir

- نام کتاب:** راهنمای معلم هدیه‌های آسمان چهارم دبستان - ۶۶/۱
- پدیدآورنده:** سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:** دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:** فریال آمار، معصومه سلطانی مطلق، سیدمحمد دلبری (اعضای گروه تألیف)
- مدیریت آماده‌سازی هنری:** اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- شناسه افزوده آماده‌سازی:** لیدا نیکروش (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - سمیه قنبری (صفحه‌آرا) - مرضیه اخلاقی، زهرا رشیدی مقدم، شاداب ارشادی، زینت بهشتی شیرازی، مریم دهقان زاده و راحله زادفتح‌اله (امور آماده‌سازی)
- نشانی سازمان:** تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وب‌گاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
- ناشر:** شرکت افست: تهران - کیلومتر ۴ جاده ابدلی، پلاک ۸، تلفن: ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار: ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی: ۱۱۱۵۵-۴۹۷۹
- چاپخانه:** شرکت افست «سهامی عام» (WWW.Offset.ir)
- سال انتشار و نوبت چاپ:** چاپ اول ۱۳۹۶

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

در علم و تقوا کوشش کنید که
علم به هیچ کس انحصار ندارد.
علم مال همه است. تقوا مال همه
است و کوشش برای رسیدن به
علم و تقوا وظیفه همه ماست و همه
شماست.

امام خمینی قدس سره

فهرست

مقدمه

فصل اول: کلیات

- بخش اول: رویکرد برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی ۲
- بخش دوم: کلیاتی در زمینه تعلیم و تربیت دینی ۶
- الف) روش‌ها و فنون یاددهی - یادگیری ۶
- ب) ارزشیابی پیشرفت تحصیلی ۸
- ج) یادآوری چند نکته ۱۰

فصل دوم: راهنمای تدریس

- کلیاتی درباره‌ موضوعات هدیه‌های آسمان ۱۴
- الف) اهداف و جدول مفاهیم و مهارت‌های درس هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی.. ۱۴
- ب) معرفی موضوعات کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی ۲۰

فصل سوم: راهنمای تدریس

- درس اول: دانه‌ای که نمی‌خواست بروید ۳۲
- درس دوم: کودکی بر آب ۳۸
- درس سوم: ما به مسجد می‌رویم ۴۶
- درس چهارم: یک نماز و ده رکوع ۵۷

- درس پنجم: سخنی که سه بار تکرار شد ۶۵
- درس ششم: حرمی با دو گنبد ۷۱
- درس هفتم: نماز در کوهستان ۷۹
- درس هشتم: دیدار دوست ۸۵
- درس نهم: کودک شجاع ۹۷
- درس دهم: روشن ترین شب ۱۰۵
- درس یازدهم: ۱۱۰
- درس دوازدهم: روزی برای تمام بچه‌ها ۱۱۹
- درس سیزدهم: خاله نرگس ۱۲۶
- درس چهاردهم: اولین بانوی مسلمان ۱۳۳
- درس پانزدهم: یک ماجرای زیبا ۱۳۸
- درس شانزدهم: اسب طلایی ۱۴۴
- درس هفدهم: آقای بهاری خانم بهاری ۱۴۹
- درس هجدهم: چشمان همیشه باز ۱۵۵
- درس نوزدهم: خدا جون از تو ممنونم ۱۶۲

مقدمه

دوران کودکی به دلیل اینکه کودک انسانی است مستقل با پاک‌ترین ویژگی‌ها و احساسات انسانی، مرحله‌ای است که باید به خودی خود، به رسمیت شناخته شود؛ با این همه، مقدمه نوجوانی، جوانی و بزرگسالی است و اساس زندگی در دوره‌های دیگر، به کیفیت این دوران بستگی دارد. کیفیت این دوره نیز به چگونگی تعلیم و تربیت ارائه شده در آن، وابسته است.

در سال‌های اخیر، توجه به نیازهای نو در عرصه آموزش دین، رویکردهای جدید در امر آموزش، توجه بیش از پیش به جنبه‌های نگرشی آموزه‌های دینی، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت دینی و به‌کارگیری تربیت دینی به منظور شکل‌گیری رفتارهای دینی و تقویت احساس دینی از طریق شناخت دین و تفکر در آن و... که همه برخاسته و برگرفته از نظرات و پیشنهادهاى آموزگاران مجرب، صاحب‌نظران و کارشناسان امر تعلیم و تربیت است، همچنین تدوین برنامه‌درسی ملی و ضرورت به‌کارگیری مفاد آن در تألیف کتاب‌های درسی، متخصصان تعلیم و تربیت دینی را برآن داشت تا با برنامه‌ریزی دقیق در این خصوص، دست به کار تألیف

جدید کتاب‌های درسی بزنند. بر این اساس کتاب درسی پایه چهارم ابتدایی به صورت جدید التالیف و با محتوایی تکمیلی نسبت به پایه دوم و سوم به رشته تحریر درآمد. در پی آن نیاز به تألیف کتاب راهنمای معلم به عنوان پلی ارتباطی میان برنامه‌ریزان و مؤلفان از یک سو و معلمان از سوی دیگر برای این پایه ضروری گردید.

گروه درسی تعلیم و تربیت دینی ضمن آرزوی توفیق روزافزون همکاران عزیز در رشد و پرورش دینی آینده‌سازان کشور اسلامی ایران، امیدوار است این کتاب شما را در روند تدریس دروس هدیه‌های آسمان یاری نماید.

بایگاه اینترنتی گروه تعلیم و تربیت دینی با قرار دادن اخبار، بخش نامه‌ها، نسخه الکترونیکی کتاب‌های درسی، متون کمک آموزشی، کتاب راهنمای معلم و شیوه‌نامه ارزشیابی در پایه‌های مختلف؛ در خدمت شما معلمان گرامی می‌باشد. آدرس وب‌گاه عبارت است از:

<http://gm-dept.talif.Sch.ir>

فصل ۱

کلیات

رویکرد برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی^۱

انسان با ویژگی‌های منحصر به فردی که از آن به «فطرت» تعبیر می‌شود، از سایر مخلوقات متمایز می‌گردد. دین که راه سعادت و کمال انسان است، بر این فطرت بنا شده است و این فطرت توحیدی محور همه اجزا و مؤلفه‌های برنامه تعلیم و تربیت اسلامی را شکل و جهت می‌دهد. بنابراین تعلیم و تربیت دینی زمینه‌ساز و تسهیل‌کننده مسیر شکوفایی فطرت به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است. در این رویکرد دانش‌آموز:

- ۱ امانت الهی و دارای کرامت ذاتی است.
- ۲ فطرت الهی در وجود او نهفته است و قابلیت شکوفایی و فعلیت یافتن دارد.
- ۳ همواره در موقعیت است و می‌تواند آن را درک کرده و با انتخاب احسن خویش در راستای اصلاح مداوم آن حرکت نماید.
- ۴ توانایی انتخاب تصمیم‌گیری و خویش‌ن‌داری دارد و می‌تواند با محیط یادگیری رابطه تعاملی برقرار کند و تابع بی‌چون‌وچرا و مقهور محیط نیست.
- ۵ از اراده و انگیزه برخوردار است که در فرایند یاددهی - یادگیری نقش اساسی دارد.
- ۶ در فرایند یاددهی - یادگیری و تربیت‌پذیری و توسعه شایستگی‌های خویش به لحاظ ذاتی نقش فعال دارد.
- ۷ دارای قابلیت‌ها، تجربیات، ظرفیت‌ها و توانایی‌های گوناگون است.

۱- برگرفته از راهنمای برنامه‌درسی دوره ابتدایی گروه درسی تعلیم و تربیت دینی

اصول حاکم بر برنامه درسی تعلیم و تربیت دینی

۱ محور قرار گرفتن قرآن کریم و سنت و سیره معصومین علیهم السلام این اصل بر همه مراحل برنامه، به خصوص تعیین اولویت‌های آموزشی، اهداف کلی پایه‌های تحصیلی، روش‌های تعلیمی و تربیتی و تدوین محتوا و رسانه‌های آموزشی حاکم است.

۲ توجه به رویکردهای جدید در تعلیم و تربیت با هدف روزآمد شدن برنامه روش‌های فعال و مشارکتی زمینه ایجاد فرصت برای مشارکت دانش‌آموزان در امر یادگیری را فراهم می‌کند. در این شیوه، معلم نیز نقش راهنما و راهبر را ایفا می‌کند و دانش‌آموزان با راهنمایی او، مفاهیم جدید را دریافت می‌کنند.

۳ توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی دانش‌آموزان دوره ابتدایی در این برنامه علاوه بر بهره‌گیری از محسوسات و نمونه‌های عینی، بر تربیت استعداد‌های کودک جهت مرتبط ساختن مطالب درسی با مظاهر زندگی در محیط خاص کودک تأکید شده است. شایان ذکر است که تأکید بر آموزش محسوس و ملموس صرفاً روشی است برای تقویت ایمان به غیب، زیرا بذرایمان به غیب در همین دوره در وجود کودک افشانده می‌شود.

۴ توجه به جنبه‌های عاطفی و نگرشی برای عمل کردن به باورها در تعلیم و تربیت دینی، ایجاد نگرش‌های صحیح و یا تغییر برخی نگرش‌های نادرست به نحوی که دانش‌آموز براساس آموخته‌های خود بتواند به نظرگاه صحیح برسد و امکان انتخاب و تصمیم‌گیری را بیابد و در نهایت از این رهگذر به ایمان و اعتقاد برسد، مدنظر می‌باشد. چنین ایمان و اعتقادی، می‌تواند مقدمه عمل آگاهانه و انتخاب شده قرار گیرد. بنابراین در برنامه جدید، ادراک مفاهیم دینی به‌عنوان مقدمه‌ای برای رشد عاطفی و تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به آنها و انس با این مفاهیم مورد توجه قرار گرفته است. همچنین به «عمل صحیح» به‌عنوان حاصل تبعی «نگرش‌های صحیح» تأکید شده است.^۱

۵ اصالت قائل شدن به کیفیت فرایند یاددهی — یادگیری و استفاده از روش آموزش فعال برای نیل به زیستن دینی که هدف اصلی تربیت دینی است، لازم است دانش‌آموختگان، فرایند یادگیری را به خوبی آموخته باشند تا در مواجهه با هر مسئله تازه‌ای، راه حل مناسب آن را پیدا کنند و جریان یادگیری را تداوم بخشند. براین اساس، فقط نتیجه یادگیری مهم نیست بلکه آنچه طی فرایند آموزش اتفاق می‌افتد، نیز از اهمیت فراوان برخوردار است. ثمره این بحث آن است که اولاً درگیری دانش‌آموزان در جریان یادگیری،

۱- با توجه به تحقیقات انجام شده توسط دکتر ناصر باهنر، دکتر حسین اسکندری و دکتر دادستان

موجب عمیق تر و پایدارتر شدن آموخته‌های آنان می‌شود؛ ثانیاً معلم را یاری می‌دهد تا برای ارزشیابی پیشرفت یادگیری آنان، هم به فرایند و هم به محصول توجه کند و به نتایج بهتری دست یابد؛ ثالثاً اینکه به واسطه فعالیت بیشتر در امر یادگیری، در دانش‌آموزان احساس خوب و خوشایندی ایجاد می‌کند که به ویژه برای درس دینی، فوق‌العاده حائز اهمیت است.

۶ تقویت احساس نیاز به دین

دانش‌آموز در این برنامه درمی‌یابد که بدون تکیه بر اعتقادات دینی، زندگی دارای خلأ بوده، و از معنا و جهت تهی است؛ در حالی که زندگی با دین انسان را از سردرگمی‌ها نجات می‌دهد و او را به شخصی فعال و هدفمند و مفید در زندگی تبدیل می‌کند.

۷ توجه به هنر برای ترسیم چهره زیبای الگوهای دینی

توجه به زیبایی‌های دین و دین زیبا سبب می‌شود در درجه اول، فطرت زیباپرست دانش‌آموزان مورد توجه قرار گرفته و پرورش یابد؛ دوم اینکه از دین و آموزه‌های آن، تصویری زیبا در ذهن آنان ترسیم شود و سوم اینکه چهره زیبایی از الگوهای رفتاری و شخصیت پیشوایان بزرگ دینی در جان و اندیشه آنان نقش بندد.

۸ توجه به زبان و ادبیات خاص کودکان

در برنامه جدید نیز تا آنجا که به محتوا، اصالت مفاهیم و ساختار آموزشی مواد درسی لطمه وارد نشود، از آموزه‌های مربوط به ادبیات کودکان و محصولات کارشناسان این حیطه بهره گرفته شده است.

۹ ارتباط آموزش با نیاز و علاقه دانش‌آموز و توجه به او به عنوان منبع اطلاعات برنامه درسی استفاده از موقعیت‌ها و نمونه‌های موجود در زندگی روزمره دانش‌آموزان، انتخاب مطالب، نمونه‌ها و مثال‌هایی از زندگی آنها، فراهم ساختن فرصت تمرین و تعمیم آموخته‌ها به زندگی روزمره و موقعیت‌های شبیه‌سازی شده آن و... از جمله نکاتی است که مورد نظر قرار گرفته‌اند تا آموزش‌ها با زندگی روزمره دانش‌آموزان کاملاً مرتبط باشند. همچنین از آنجا که کودکان، جست‌وجو، کشف و ساختن را دوست دارند، از بازی و فعالیت‌های نشاط‌آور و... لذت می‌برند، در این برنامه، سعی شده این گونه علائق در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مورد توجه قرار گیرد.

۱۰ حضور اندیشه‌های حضرت امام خمینی علیه السلام در کالبد محتوای آموزش

استفاده از پیام‌ها، سخنرانی‌ها و کتاب‌های امام خمینی و آوردن مصادیق نمونه‌ها و شواهد از آنها و نیز ارجاع دانش‌آموز به این آثار در برنامه‌های تحقیقی، زمینه توجه دانش‌آموزان به اندیشه‌های آن بزرگوار را فراهم می‌نماید.

۱۱ بهره‌مندی از دستاوردهای عالمان دین

دستاوردهای علمی دانشمندان اسلامی معاصر، به خصوص آثار فرهنگی حضرت امام خمینی علیه السلام، علامه طباطبایی و شهید مطهری علیه السلام و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی فرا راه حرکت‌های آموزشی قرار گرفته و زمینه‌غناي برنامه را فراهم ساخته است.

۱۲ توجه به اهداف ویژه دختران و پسران

تفاوت‌های موجود در احکام دختر و پسر در اموری مانند سن بلوغ، معاشرت، پوشش و حجاب، نظام خانواده، نقش مرد و زن در خانه و جامعه، همچنین جنبه‌های روان‌شناختی زن و مرد در مجموعه آموزش‌ها باید مدنظر قرار گیرد.

۱۳ سمت‌گیری آموزش در جهت وحدت اسلامی

محور آموزش بر تعلیمات قرآن کریم و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت بزرگوار ایشان قرار گرفته تا با تقویت وحدت اسلامی و نزدیکی پیروان مذاهب مختلف اسلامی، مودت و رحمت میان آنان مستحکم گردد.

۱۴ آموزش اقلیت‌های دینی (مسیحی، یهودی و زرتشتی)

چارچوب کلی برنامه‌درسی اقلیت‌های دینی بر حقیقت دین که خداگرایی و معنویت‌گرایی و عمل برای سعادت در آخرت است، بنا گردیده، اما محتوای آموزشی آنان با توجه به تعلیمات خاص آن ادیان و هماهنگ با قوانین جمهوری اسلامی ایران تدوین می‌شود.

کلیاتی در زمینه تعلیم و تربیت دینی

الف) روش‌ها و فنون یاددهی – یادگیری

هدایت اسلامی، هدایتی برای رشد و تعالی همه ابعاد وجودی و گرایش‌های فطری است و در شخصیت یکپارچه آدمی تحقق می‌یابد. تنوع موضوعات دینی که شامل موضوعات اعتقادی، اخلاقی، عرفانی، رفتار و آداب، سلوک عبادی و برنامه‌های اجتماعی است، از یک طرف و ساحت‌های وجودی انسان از طرف دیگر، تنوعی در روش‌ها ایجاد می‌کند که در آموزش‌های دیگر کمتر می‌توان سراغ آن را گرفت. نگاهی مختصر به قرآن کریم، این تنوع در شیوه را به ما نشان می‌دهد. به کارگیری صحیح یک روش وقتی ممکن است که درک و توازن درستی میان موضوع و ساحتی از وجود انسان که بیشتر با آن موضوع درگیر است، پدید آید. به همین جهت، انتخاب روش مناسب نیازمند شناخت دقیق موضوع و مخاطب است. اما از آنجا که هدف تعلیم و تربیت «رشد» انسان است و رشد او جز از طریق تلاش و کوشش خود او میسر نیست، رویکرد جهت‌دهنده به همه روش‌ها، رویکرد فعال است. در این رویکرد، مخاطب، با مجموعه توانایی‌ها، استعدادها و گرایش‌ها، مهارت‌ها و ویژگی‌های شخصی خود حضور دارد و از همه آنها در جهت کمال خود بهره می‌برد.

انتخاب این رویکرد تعلیمی و تربیتی با رویکرد انتخاب شده در درس یعنی رویکرد فطرت‌گرا، هماهنگ و متناسب است. البته انتخاب رویکرد فعال به معنی فروگاهی نقش معلم و تبدیل وی از هدایت‌گر و راهنما به ابزاری در کنار سایر ابزارها نیست، زیرا در هدایت و تربیت، نقش الگویی معلم و تأثیرات انسانی و عاطفی وی بر یادگیرنده به مراتب عمیق‌تر از درس‌هایی دیگر است؛ بنابراین، فعال شدن دانش‌آموز به معنی کم‌شدن نقش معلم نیست بلکه این روش رسالت و مسئولیت وی را بیشتر می‌کند و نقش هدایت‌گری او را جدی‌تر می‌سازد.

با عنایت به مراتب فوق و با بهره‌مندی از تجربیات مراکز آموزشی، روش‌هایی برای این درس پیشنهاد

می‌شود. این پیشنهادها معلم را برای به‌کارگیری آنها در موضوعات مختلف محدود نمی‌کند، بلکه آموزگار می‌تواند با استفاده از تجربه‌های خود روش‌هایی را ابداع کند و از آنها در کلاس بهره‌برد و با تلفیق روش‌ها با یکدیگر آنها را در موضوعات مختلف به‌کارگیرد. برخی از این روش‌ها عبارت‌اند از:

۱- پرسش و پاسخ: این روش در مباحث خداشناسی، جهان‌آخت، مراسم اسلامی، قرآن کریم و خودشناسی کارایی بیشتری دارد. این روش می‌تواند میان دو دانش‌آموز یا معلم و دانش‌آموز اتفاق بیفتد.

۲- قصه‌گویی و داستان: این روش در مباحث خداشناسی، سیره پیامبران و امامان، خودشناسی و آموزش غیرمستقیم ارزش‌های اخلاقی مؤثر است. داستان می‌تواند وسیله شروع فعالیت‌های مختلف دانش‌آموزان قرار گیرد.

۳- نمایش و ایفای نقش: اجرای نمایش توسط دانش‌آموزان، هم بر مجریان نمایش تأثیر می‌گذارد و هم تماشاگر را به‌گونه‌ای زنده با داستان نمایش مواجه می‌کند. از این‌رو، به او حضوری فعال می‌دهد، بخصوص اگر با روش‌های فعال دیگر توأم شود و پس از اجرا، محتوای نمایش مورد نقد و بررسی قرار گیرد. این روش در مباحث سیره پیامبران و امامان، اخلاق، احکام و شخصیت‌های دینی کارایی بیشتری دارد.

۴- توضیحی: این روش بیشتر در تبیین اصول اعتقادی به‌ویژه جهان‌آخت کاربرد دارد. در بیان احکام دینی و معرفی شخصیت‌های دینی نیز می‌توان از این روش استفاده کرد.

۵- بارش فکری: در این روش با طراحی یک موضوع یا طرح یک مسئله که سعی می‌شود موضوع بکر و نویی باشد تلاش می‌شود تا فراگیران به پاسخ فرا خوانده شده و هرکس به تناسب اندیشه خود در ارتباط با موضوع اظهار نظر نمایند. نکاتی در این روش باید رعایت شود که بسیار مهم است از جمله اینکه در مرحله اول این روش، کمیت یعنی تعداد ایده‌ها و پاسخ‌ها برای یک جواب بسیار مهم است. در هر مرحله بعد از این پاسخ‌ها آنهایی را که مناسب‌ترند انتخاب و با یکدیگر تلفیق می‌کنیم تا جواب و پاسخ مناسب‌تری برای موضوع و یا مسئله موردنظر بیاییم. در این روش باید توجه شود که هرگونه پاسخی مهم است و از انتقاد و سرزنش جداً باید پرهیز شود. چه بسا پاسخی که در ابتدا بیهوده به نظر می‌رسد با تلفیق دیگر پاسخ‌ها نتایج خوبی را عاید کند. این روش در مبحث خودشناسی کارایی بیشتری دارد.

۶- انجام تحقیق، مطالعه و فعالیت‌های پروژه‌ای: این روش که در همه موضوعات دینی کاربرد دارد، در صورتی که همراه با مهارت‌های صحیح تحقیق و مطالعه باشد، به دانش‌آموز کمک می‌کند که به‌عادت

پسندیده تفکر و خردورزی دست یابد و بدین وسیله بتواند دایره دانش خود را از محدوده کتاب‌های درسی فراتر ببرد. این روش، قدرت تجزیه و تحلیل و تفکر و استنباط را افزایش می‌دهد و به آموخته‌ها عمق می‌بخشد. این روش در مبحث مراسم اسلامی و شخصیت‌های دینی کارایی بیشتری دارد.

توجه: با توجه به اینکه روش تدریس، امری تجربی است و روز به روز توسعه می‌یابد، ذکر این روش‌ها به معنی محدود کردن معلم نیست و در صورتی که معلم با روش‌های دیگری آشناست و در آنها مهارت دارد، در صورتی که آن روش‌ها با اصول این برنامه منافاتی نداشته باشند، می‌تواند از آنها استفاده کند.^۱

ارزشیابی در دوره ابتدایی با تکیه بر روش‌های نوین ارزشیابی آموزشی (یاددهی - یادگیری) صورت می‌پذیرد. ارزشیابی به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش، آینه تمام نمای زحماتی است که یادگیرنده و عوامل یاد دهنده برای رسیدن به اهداف آموزشی متحمل می‌شوند و نشان دهنده میزان پیشرفت دانش‌آموز است.

ب) ارزشیابی پیشرفت تحصیلی

چند نکته مهم در ارزشیابی^۲

- ارزشیابی، با هدف رشد دانش‌آموزان انجام شود.
- ارزشیابی وسیله‌ای برای مشخص ساختن موارد اشتباه و ضعف‌هایی است که باید تصحیح شوند، در جهت تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر.
- اعمال دینی، هنگامی ارزشمندند که براساس ایمان و تمایل قلبی باشند و اساس چنین ایمانی را نیز معرفت و شناخت حقیقی تشکیل می‌دهد؛ بنابراین همه قلمروهای یادگیری، از اهمیت و ویژگی‌های خاص برخوردارند.
- برای قضاوت نهایی در مورد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، آموزگار باید به جمع‌بندی مشاهدات خود در طول سال تحصیلی اقدام نماید؛ زیرا هر دانش‌آموزی، احساسات دینی خود را به گونه‌ای بروز می‌دهد؛ به طوری که می‌توان در رفتار، گفتار و حرکات او ردیابی از تحقق اهداف برنامه‌درسی را مشاهده کرد.
- توجه به قلمروهای نگرشی و مهارتی دانش‌آموزان بدین معنا نیست که به میزان دین داری آنها نمره بدهیم. این امور اساساً قابل نمره دادن نیستند.

۱- برای آشنایی بیشتر با روش‌های تدریس به کتاب روش تدریس پیشرفته (آموزش مهارت‌ها و راهبردهای تفکر)، نوشته حسن

شعبانی، نشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) (۱۳۹۳) مراجعه کنید.

۲- برای آشنایی بیشتر مراجعه کنید به کتاب ارزشیابی خلاق در تعلیم و تربیت دینی بصیرت‌گرا، نوشته علیرضا رحیمی، سعید

راصد، فاطمه رضائی، انتشارات نهج.

- نباید با آزمون‌های مشکل و دلهره‌آور، احساس ناخوشایندی نسبت به درس دینی در دانش‌آموزان، ایجاد شود و با موفقیت در این زمینه را برای خود، امری دشوار و یا ناممکن تلقی کنند؛ زیرا چنین احساسی، آنها را از یادگیری‌های بعدی باز می‌دارد.
- آنچه مهم است، رقابت هر دانش‌آموز با خود اوست، نه با دانش‌آموزان دیگر، به همین دلیل شایسته است وضعیت هر کودک، نسبت به خودش و پیشرفتی که حاصل کرده، سنجیده و برآورده گردد نه نسبت به دیگران.

ارزشیابی با چه روشی صورت می‌گیرد؟

ارزشیابی در درس هدیه‌های آسمان به صورت مستمر و از طریق مشاهده عملکرد دانش‌آموزان و محصول عملکرد آنها در طول فرایند یادگیری صورت می‌گیرد.

کیفیت ارزشیابی مستمر در طول سال تحصیلی

ارزشیابی مستمر با استفاده از روش‌ها و ابزارهای گوناگون صورت می‌گیرد. برای آشنایی با این روش‌ها و ابزارها می‌توانید به کتاب «راهنمای معلم در ارزشیابی توصیفی کد ۵۳/۵» که از سوی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش منتشر شده است، مراجعه نمایید.

چه مواردی مورد ارزشیابی مستمر قرار می‌گیرد و نشانه‌های بروز هر یک چیست؟

۱ درک مفاهیم: درک مفاهیم پیش‌بینی شده در محتوای برنامه و بسط آنها، استفاده از این مفاهیم در موارد تعیین شده و به‌کارگیری مهارت‌های ذهنی مانند تجزیه و تحلیل و... دانش‌آموزان برای فهم بهتر و گسترش مفاهیم، یکی از بخش‌های عمده برنامه است که نظام ارزشیابی باید بدان بپردازد. برای ارزشیابی دانستنی‌های دانش‌آموزان، باید به آنها فرصت دهیم تا برداشت و ادراک خود را از مفاهیم آموخته شده، با سازمان ذهنی و زبان خاص خود بیان کنند؛^۱ مثال‌ها، نمونه‌ها و مصداق‌های جدیدی علاوه بر مثال‌ها و نمونه‌های تدریس شده، بیان نمایند؛ مصادیق یک مفهوم را از غیر آن تشخیص دهند؛ مصادیق مفهوم را در قالب‌ها و شکل‌های گوناگون شناسایی کنند؛ ارتباط آن را با مفاهیم و موضوعات دیگر جست‌وجو و بیان نمایند؛ در موقعیت‌های عملی و به شیوه‌های مختلف، آن را به کار ببرند، بتوانند برخی از نتایج و تبعات آن را پیش‌بینی کنند و مفاهیم متضاد آنها را شناسایی و بیان کنند و... .

۲ تقویت نگرش‌ها: بررسی دلایل دانش‌آموزان برای انجام یک فعالیت، یکی از راه‌های بی‌بردن به احساسات و نگرش‌های آنها می‌باشد. تکمیل جملات ناقص، تفسیر تصاویر، تکمیل داستان، نوشتن

۱- بیان افکار و برداشت‌های دانش‌آموزان می‌تواند به اشکال گوناگون از جمله مکالمه، نوشتن، نقاشی، نمایش و مدل‌سازی

جملات و عبارات ساده و... از دیگر شیوه‌های یادگیری در این زمینه هستند. همچنین تمایل به انجام فعالیت‌های انتخابی و داوطلبانه در مقابل وظایف و تکالیف مشخص، انجام فعالیت در حدی فراتر از آنچه از دانش‌آموزان خواسته شده، ابراز احساسات مثبت و یا هیجان به هنگام انجام یک فعالیت، دوام و استمرار یک رفتار در شرایط و موقعیت‌های مختلف و... می‌توانند به عنوان علامت وجود علاقه و احساس مثبت نسبت به یک فعالیت، تلقی گردد، که در ارزشیابی می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۱۲ کسب مهارت‌ها: در این حوزه که شامل مهارت‌های مربوط به اعمال دینی، مشارکت فعال در فعالیت‌های دینی و مشارکت فعال در فعالیت‌های گروهی یادگیری می‌شود، دانش‌آموزان از طریق تکرار و تمرین، مهارت‌هایی را در زمینه آداب و اعمال دینی کسب می‌نمایند و آن را در رفتار خود نشان می‌دهند. ایشان همچنین می‌آموزند که برای فهم مطالب، جست‌وجوی مفاهیم و یادگیری بهتر، مهارت‌هایی را برای مشارکت با دیگران کسب کنند مثلاً به نظر دیگران احترام بگذارند، نظرهای خود را مطرح کنند و عضو فعالی در گروه باشند. مهارت‌های مربوط به یادگیری برخی از احکام عملی و آداب اخلاقی و ممارست در انجام آنها نظیر وضو گرفتن و نماز خواندن در این گروه قرار دارند.

معیار در ارزشیابی مستمر چیست؟

معیار در ارزشیابی مستمر، همان اهداف و انتظارات یادگیری است که در آغاز هر درس ذکر شده است. انتظار می‌رود هر دانش‌آموز در هر نیمسال دست کم در چهار درس مورد ارزشیابی قرار گرفته و امتیازی را کسب نموده باشد. نتیجه ارزشیابی مستمر دانش‌آموز در پایان هر نیمسال تحصیلی، عبارت است از میانگین چهار مرتبه ثبت شده از وی^۱.

ج) یادآوری چند نکته

نکته اول: تولید بسته آموزشی معلمان: در جهت توسعه شایستگی و صلاحیت‌های پایه‌های جدیدالتألیف، علاوه بر کتب درسی، برنامه‌های آموزشی در قالب بسته‌ای به نام «بر فراز آسمان» ارائه می‌شود تا معلمان گرامی بتوانند با استفاده از آن، توسعه فردی پیدا کرده و مطالعات عمیقی داشته باشند.

بسته آموزشی شامل نرم‌افزارهای درسی و آموزشی، مجلات، فیلم‌های آموزشی و چند رسانه‌ای است. در بخشی از این نرم‌افزار، مؤلفین کتاب کلیاتی را در مورد تألیف جدید بیان می‌کنند. در بخش دیگر جهت تحقق اهداف آموزشی به تحلیل محتوای درس‌ها پرداخته و شیوه‌ها و روش‌های تدریس پیشنهادی را ارائه می‌نمایند. یک بخش دیگر این نرم‌افزار، بخش مرور است که کتاب‌ها و موضوعاتی که در سال‌های گذشته

۱- معلمان گرامی جهت اطلاع بیشتر می‌توانند به جدول ارزشیابی که در پایان هر درس در راهنمای معلم ارائه شده است،

بیان شده مرور می‌شود و بخش دیگر گنجینه نام دارد که به منظور توسعه و تقویت پایه معلمان است. نرم‌افزار بر فراز آسمان دوره‌های ضمن خدمت معلمان را تکمیل می‌کند و اگر معلمی دوره ضمن خدمت ندیده باشد با این نرم‌افزار آموزش می‌بیند.

نکته دوم: تلفیق با سایر دروس: دروس هدیه‌های آسمان در برخی موضوعات با دروس دیگر از قبیل ادبیات فارسی، مطالعات اجتماعی و... تبادل آموزشی دارد که در توضیح مربوط به هر درس به آن تصریح شده است.

نکته سوم: ارتباط با خانواده: با توجه به تأثیر غیر قابل انکار خانواده در تثبیت هویت دینی آموخته شده، فعالیت‌هایی تحت عنوان «با خانواده» طراحی گردیده است. در این فعالیت‌ها انتظار می‌رود والدین گرامی، حس مذهبی دانش‌آموزان را در جهت اهداف دینی تحریک نمایند. از معلمان گرامی نیز انتظار می‌رود در جلسه بعدی از نحوه انجام این فعالیت در خانه پیگیری به عمل آورند.

فصل دوم

راهنمای تدریس

کلیاتی درباره موضوعات هدیه‌های آسمان

الف) اهداف و جدول مفاهیم و مهارت‌های درس هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی

ایجاد نگرش‌های صحیح و یا تغییر برخی نگرش‌های نادرست، در تعلیم و تربیت دینی بیش از هر چیز دیگری مورد نظر است. در چنین موقعیتی دانش‌آموز براساس آموخته‌های خود به یک موضع و نظرگاه معین و ضرورتاً صحیح دست می‌یابد و امکان انتخاب و تصمیم‌گیری را پیدا می‌کند و از این رهگذر به ایمان و اعتقادی که مقدمه عمل آگاهانه و انتخاب شده است، نائل می‌شود.

براین اساس گروه تعلیم و تربیت دینی، اهداف پایه چهارم ابتدایی را در ده بخش و در نوزده درس به شرح جدول صفحه بعد تدوین نمود. در این جدول ابتدا به اهداف پایه دوم و سوم اشاره می‌شود تا آموزگاران محترم ضمن عنایت به ارتباط طولی مطالب، به سیر فرایند یاددهی - یادگیری توجه داشته باشند. در ادامه جدول، اهداف و مفاهیم پایه چهارم و دروس مرتبط با آن ارائه می‌شود؛ تا معلمان گرامی با اشراف به اهداف و وسعت و توالی مفاهیم هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی و به کارگیری روش‌های مناسب در آموزش، برای تربیت همه جانبه دانش‌آموزان در راستای دستیابی به مراتبی از حیات طیبه متناسب با موقعیت‌ها و نیازهای جدید و پاسخ به اقتضات آن و کسب آداب و مهارت‌های ضروری برای تأمین زندگی اقدام نمایند.

جدول اهداف و مفاهیم هدیه‌های آسمان دوره ابتدایی

عنوان و شماره درس	اهداف پایه چهارم	اهداف پایه سوم	اهداف پایه دوم	پایه موضوعات
درس اول : دانه‌ای که نمی‌خواست بروید	<p>– آشنایی با دانایی خداوند نسبت به نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات</p> <p>– آشنایی با توانایی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های خداوند به عنوان رفع‌کننده نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات</p> <p>– تشخیص نمونه‌هایی از نیازهای انسان و موجودات دیگر</p> <p>– احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند</p> <p>– بهره‌گیری از دعاهای مناسب برای گفت‌وگو با خدا</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با بخشندگی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های او</p> <p>– آشنایی با دعا به عنوان راه گفت‌وگو با خداوند و بیان خواسته‌های ما با او</p>	<p>– آشنایی با مهربانی خدا از طریق آگاهی از نعمت‌های بی‌شمار او</p> <p>– آشنایی با دعا به عنوان راه گفتگو با خدا و بیان خواسته‌های خود با او</p>	خدا شناسی
درس دوم : کودکی بر آب	<p>– آشنایی با حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی</p> <p>– تشخیص نمونه‌هایی از یاری خداوند نسبت به بندگانش</p> <p>– احساس علاقه نسبت به حضرت موسی <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>– احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند</p> <p>– ادای احترام نسبت به حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان پیامبر بزرگ الهی</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از اعمال و رفتار حضرت موسی <small>علیه السلام</small> در مبارزه با ستم</p> <p>توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با حضرت ابراهیم <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی</p> <p>– آشنایی با زندگی و ویژگی‌های پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> در دوران کودکی</p>	<p>– آشنایی با نام پیامبران بزرگ الهی (آشنایی با حضرت نوح به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی)</p> <p>– آشنایی با زندگی و ویژگی‌های پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> در دوران کودکی</p> <p>– آگاهی از مهربانی پیامبر اسلام <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> نسبت به کودکان</p>	پیامبری

<p>درس ششم : حرمی با دو گنبد</p> <p>درس هشتم : دیدار دوست</p> <p>درس نهم : کودک شجاع</p> <p>درس دوازدهم : روزی برای تمام بچه‌ها</p>	<p>– آشنایی با امام کاظم <small>علیه السلام</small> به عنوان امام هفتم شیعیان</p> <p>– احساس علاقه به امام کاظم <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم <small>علیه السلام</small></p> <p>– آشنایی با امام رضا <small>علیه السلام</small> به عنوان امام هشتم شیعیان</p> <p>– احساس علاقه به امام رضا <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام رضا <small>علیه السلام</small></p> <p>– آشنایی با امام جواد <small>علیه السلام</small> به عنوان امام نهم شیعیان</p> <p>– احساس علاقه به امام جواد <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد <small>علیه السلام</small></p> <p>– آشنایی با برخی از ویژگی‌های زندگی انسان‌ها بعد از ظهور امام زمان <small>علیه السلام</small></p> <p>– اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان <small>علیه السلام</small></p> <p>– تلاش برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان <small>علیه السلام</small></p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با امامان چهارم و پنجم و ششم <small>علیهم السلام</small></p> <p>– آشنایی با حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> به عنوان بهترین زنان مؤمن و مادر نمونه امام حسن و امام حسین <small>علیهم السلام</small></p> <p>– حضرت زینب <small>علیها السلام</small></p> <p>– آشنایی با ویژگی‌های شاخص امام زمان <small>علیه السلام</small></p>	<p>– آشنایی با ائمه اطهار <small>علیهم السلام</small> به عنوان بهترین انسان‌ها</p> <p>– آشنایی با اسامی اهل بیت پیامبر <small>علیهم السلام</small></p> <p>– آشنایی با امامان اول و دوم و سوم <small>علیهم السلام</small></p> <p>– آشنایی با نام امام دوازدهم امام زنده‌شعیان</p>	<p>امامت</p>
<p>درس هجدهم : چشمان همیشه باز</p> <p>درس نوزدهم : خدا جون از تو ممنوم</p>	<p>– آشنایی با مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آنها</p> <p>– تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت</p> <p>– تلاش برای انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از نعمت‌های بهشتی</p> <p>– آشنایی با تناسب عمل و نتیجه آن در زندگی</p> <p>– تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت</p> <p>– تقویت تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند</p> <p>– تلاش برای انجام کارهای نیک</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با جهان آخرت به عنوان محل پاداش و جزا با مصداق‌های دنیایی</p> <p>– آشنایی با نام بهشت و جهنم، به عنوان جزای اعمال نیک و بد در جهان آخرت</p>	<p>جهان آخرت</p>	<p>جهان آخرت</p>
<p>کلیه دروس به جز دروس چهارم و هشتم</p>	<p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی</p>	<p>– آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی</p>	<p>قرآن</p>

<p>درس پنجم: سخنی که سه بار تکرار شد!</p> <p>درس یازدهم: دوست درس سیزدهم: خاله نرگس</p> <p>درس پانزدهم: یک ماجرای زیبا</p> <p>درس شانزدهم: اسب طلایی</p> <p>درس هفدهم: آقای بهاری؛ خانم بهاری</p>	<p>– آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها</p> <p>– احساس مسئولیت در برابر اعمال و رفتار</p> <p>– تمایل به انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها</p> <p>– تلاش برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها</p> <p>– آشنایی با ویژگی‌های دوست خوب</p> <p>– آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر دوستان</p> <p>– آشنایی با نیاز خود به ارتباط با همسالان</p> <p>– تمایل به انجام وظایف خود در برابر دوستان</p> <p>– تمایل به دوستی با افراد شایسته</p> <p>– علاقه به رفع نیاز خود در مورد ارتباط با همسالان</p> <p>– تلاش برای انجام وظایف خود در برابر دوستان</p> <p>– تلاش برای انتخاب دوستان شایسته</p> <p>– تلاش برای رفع نیاز خود در ارتباط با همسالان</p> <p>– آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر خویشان</p> <p>– آشنایی با برخی از آثار نیکی به خویشان</p> <p>– تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان</p> <p>– تلاش برای انجام وظایف خود در برابر خویشان</p> <p>– آشنایی با اهمیت کمک کردن به دیگران و برخی نمونه‌های آن</p> <p>– اشتیاق برای کمک به دیگران</p> <p>– تلاش برای کمک به دیگران در موقع نیاز ایشان</p> <p>– آشنایی با ضرورت امانت‌داری و شیوه‌های آن</p> <p>– تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت و ادای امانت به صاحب آن</p> <p>– آشنایی با ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم</p> <p>– احساس قدردانی و تشکر از زحمات معلم</p> <p>– ادای احترام به معلم</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– آشنایی با مفهوم حجاب و پوشش اسلامی</p> <p>– آشنایی با مفهوم نظم و ترتیب در کارهای شخصی</p> <p>– آشنایی با ضرورت و شیوه‌های احترام به پدر و مادر</p> <p>– آشنایی با شیوه‌های استفاده صحیح از طبیعت</p>	<p>– آشنایی با برخی از آداب اسلامی مانند سلام کردن، پاکیزگی، نحوه خوردن و آشامیدن</p> <p>– آشنایی با آثار و نتایج راست‌گویی و پرهیز از دروغ</p>	<p>آداب و اخلاق</p>
---	---	--	---	---------------------

<p>درس سوم : ما به مسجد می‌رویم درس چهارم : یک نماز و ده رکوع! درس هفتم : نماز در کوهستان</p>	<p>– آشنایی با برخی از احکام نماز جماعت – تمایل به حضور در مسجد و به‌جا آوردن نماز جماعت و رعایت احکام آن – تلاش برای شرکت در مراسم نماز جماعت در مسجد و رعایت احکام آن – توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس – آشنایی با نماز آیات و برخی احکام آن (به هنگام وجوب) – اشتیاق به ادای نماز آیات به هنگام وجوب آن – ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن – آشنایی با تیمم و احکام ضروری آن – توجه به انجام تیمم به هنگام وجوب آن – انجام تیمم به شیوه صحیح آن</p>	<p>– آشنایی با معنای تکلیف و برخی وظایف فرد مکلف – آشنایی با اجزا و اذکار یک نماز چهار رکعتی – آشنایی با احکام ضروری تقلید، طهارت، وضو و نماز (به‌ویژه برای دختران) – آشنایی با مفهوم روزه و احکام آن</p>	<p>– آشنایی اجمالی با طرز وضو گرفتن – آشنایی با اجزا و اذکار یک نماز دورکعتی – آشنایی با اذان به‌عنوان اعلام‌کننده اوقات نماز و مقدمه آن</p>	<p>احکام</p>
<p>درس دهم : روشن‌ترین شب درس هشتم : دیدار دوست درس سوم : ما به مسجد می‌رویم</p>	<p>– آشنایی با عید میعت و مراسم آن – اشتیاق به شرکت در مراسم عید میعت – مشارکت در برگزاری مراسم عید میعت – توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس – آشنایی با برخی آداب و مراسم زیارت – اشتیاق به زیارت حرم‌های مطهر ائمه <small>علیهم‌السلام</small> امام‌زادگان – آشنایی با آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت – تلاش برای شرکت در مراسم نماز جماعت در مسجد و رعایت احکام آن</p>	<p>– آشنایی با مراسم روزه و عید فطر – آشنایی با مراسم جشن تکلیف دخترها – آشنایی با مراسم روز ولادت حضرت زهرا <small>علیها‌السلام</small> و روز مادر – آشنایی با مراسم بزرگداشت قیام امام حسین <small>علیه‌السلام</small> و روز عاشورا – آشنایی با مراسم ولادت و شهادت ائمه <small>علیهم‌السلام</small>، واقع در طول سال تحصیلی</p>	<p>– آشنایی با مراسم میلاد نبی اکرم <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small> و نیمه شعبان روز میلاد امام زمان <small>علیه‌السلام</small> – آشنایی با جشن نماز و چگونگی برگزاری آن – آشنایی با مراسم خاص ولادت و شهادت ائمه <small>علیهم‌السلام</small> واقع در طول سال تحصیلی – آشنایی با روز میلاد حضرت علی <small>علیه‌السلام</small> (روز پدر)</p>	<p>مراسم اسلامی</p>
<p>درس چهاردهم : اولین بانوی مسلمان درس دوم : کودکی برآب</p>	<p>– آشنایی با حضرت خدیجه <small>علیها‌السلام</small> به‌عنوان یکی از زنان مؤمن – احساس علاقه نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها‌السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان – تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه <small>علیها‌السلام</small> – آشنایی با آسیه به‌عنوان یکی از زنان مؤمن – احساس علاقه و احترام نسبت به آسیه و اعمال و رفتار ایشان – ادای احترام به آسیه به‌عنوان یکی از زنان مؤمن – تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار آسیه – توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>۱- آشنایی با حضرت زینب <small>علیها‌السلام</small> به‌عنوان یکی از زنان مؤمن</p>		<p>شخصیت‌های دینی</p>

<p>درس یازدهم : دوست درس هجدهم : چشمان همیشه باز درس نوزدهم : خداجون از تو ممنونم</p>	<p>– آشنایی با نیاز خود به ارتباط با همسالان – تمایل به دوستی با افراد شایسته – علاقه به رفع نیاز خود در مورد ارتباط با همسالان – تلاش برای انتخاب دوستان شایسته – تلاش برای رفع نیاز خود در ارتباط با همسالان – تمایل به انجام کارهای نیک برای بهرمندی از پاداش در جهان آخرت – تلاش برای انجام کارهای نیک برای بهرمندی از نعمت‌های بهشتی – آشنایی با تناسب عمل و نتیجه آن در زندگی – تقویت تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند</p>	<p>– آگاهی از نیاز انسان به نعمت‌های بی‌شمار خداوند – آگاهی از نیاز ما به آشنایی با دوران کودکی پیامبر اکرم ﷺ</p>	<p>– آشنایی با خود به عنوان مخلوق محبوب و مورد توجه خداوند – آگاهی از نیاز به پاکیزگی خود</p>	<p>خود شناسی</p>
---	--	---	---	------------------

ب) معرفی موضوعات کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی

※ موضوع خداشناسی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به خداشناسی به دانش‌آموزان پایه چهارم: رشد معنوی یعنی فراگیری ارزش‌ها و رویکردی اندیشمندانه به زندگی و در یک کلام، یادگیری برخورداری از ایمان، هدف غایی تعلیم و تربیت، است. آموزش مفاهیم دینی و خداشناسی با دیگر اموری که بین معلم و شاگرد روی می‌دهد تفاوت آشکاری دارد. این آموزش برخورداری از زندگی همراه با معنا، امید و تعهدات فطری است و نیازی به اثبات ندارد، اما حتی در کودکی نباید از تقویت زیربنای اعتقادی غافل ماند. بنابراین در خصوص این آموزش باید به نکات زیر توجه داشت.

۱) تصور کودک از خدا آمیخته‌ای از تجسم و تخیل است؛ بنابراین نباید در صدد تلقین مفهوم غیر مادی بودن خدا به او باشیم چون این تصورات موجب برقراری ارتباط او با خدا می‌شود.

۲) به جای صحنه گذاشتن بر روی تصورات ذهنی کودک از خدا، بهتر است بیشتر دربارهٔ مهربان و دوست داشتنی بودن خدا و مخلوقات او گفت‌وگو کنیم.

۳) برای آشنایی کودک با خدا از طریق نعمت‌های او وارد شویم.

۴) متناسب با محتوای دروس، کودک را با صفات خداوند از قبیل دانایی، توانایی، بخشنده بودن و ... آشنا نماییم.

۵) در آموزش مفهوم خداشناسی استفاده از روش‌های غیر مستقیم و بیان مطالب از زبان فرد دیگری یا بدون اشاره به مقصود اصلی جذابیت آموزش را برای دانش‌آموزان بیشتر می‌نماید.

۶) دروس این بخش به گونه‌ای در کتاب قرار گرفته‌اند که جهت رسیدن به اهداف آن لازم است به ترتیب تدریس شوند.

۷) با بیان دعا‌های مناسب در قالب‌های جذاب در حد کودک موجب ایجاد علاقه و تقویت احساس محبت به خدا در کودک شویم.

دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش به نمونه‌هایی از نیاز خود و موجودات توجه نموده و به دانایی خداوند در شناخت این نیازها و توانایی او به عنوان رفع‌کننده نیاز موجودات توجه نموده و همه این نعمت‌ها را به عنوان موهبتی از جانب خدای بخشنده معرفی می‌کند. بر این اساس به تشکر و قدردانی و محبت نسبت به خداوند علاقه‌مند شده و می‌آموزد که دعا راه سخن گفتن با خدا برای بیان خواسته‌های خود و دیگران می‌باشد.

* موضوع پیامبری

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به پیامبری به دانش‌آموزان پایه چهارم: در دوره ابتدایی تصور کودکان از پیامبران این است که آنها انسان‌هایی خوب، مهربان و مفید بوده‌اند. پیامبر در نظر آنان انسانی فداکار، مهربان و دوست داشتنی است که در بیشتر امور به کمک مردم می‌آید. این تصور در خصوص امامان (علیهم‌السلام) نیز این‌گونه می‌باشد. بنابراین در آموزش مفاهیم پیامبری به کودکان در دوره ابتدایی باید به نکات زیر توجه نمود:

- ۱ تلاش در جهت ایجاد علاقه‌مندی به اولیای دین از طریق داستان‌های شیرین ارتباط آنها با کودکان
- ۲ تأکید بر ویژگی‌های اخلاقی پیامبران (صبر، تلاش، خوش اخلاقی و...) در برخورد با انسان‌ها در زندگی از طریق داستان‌هایی از زندگی آنها و ادای احترام به هنگام بردن نام آنها
- ۳ آگاهی دادن از ارتباط پیامبران با خداوند و راهنما بودن آنها برای انسان‌ها در دنیا
- ۴ عدم تأکید بر مفاهیمی مانند عصمت، وحی و معجزه در سنین ابتدای دبستان^۱
- ۵ هم‌زمانی آموزش دروس مربوط به پیامبری با جشن‌ها و اعیاد در طول سال تحصیلی
- ۶ فراهم نمودن امکان شرکت در مراسم جشن و شادی برای ولادت پیامبر (علیهم‌السلام) و اولیای دین (علیهم‌السلام)
- ۷ الگو قرار دادن پیامبر و اولیای دین در زندگی روزمره دانش‌آموز متناسب با محتوای دروس کتاب هدیه‌های آسمان پایه چهارم ابتدایی

دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش با حضرت موسی (علیه‌السلام) به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی آشنا می‌شود و به دور از هر گونه مفهوم انتزاعی نظیر وحی و عصمت و معجزه درباره شخصیت ارزنده او گفت‌وگو می‌کند و با شرکت در مراسم جشن و اعیاد به احترام گذاشتن به اولیای دین علاقه‌مند می‌گردد.

* موضوع امامت

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به امامان (علیهم‌السلام) به دانش‌آموزان پایه چهارم: یکی از مهم‌ترین مقاصد تعلیم و تربیت دینی در دوره ابتدایی ایجاد علاقه‌مندی و محبت نسبت به اولیای دین است تا از این طریق، اوامر آنان و راه و روش زندگی‌شان در کودک اثر گذاشته و شیوه زندگی آنان برایش سرمشق شود. کودکان از همان آغاز زندگی باید با نام امامان آشنا شده و در سنین بالاتر بر فرازهایی از زندگی آنها آگاهی یافته و از خدمات و ایثار و فداکاری‌هایی که در راه اسلام انجام داده‌اند آگاهی یابند.

۱- در این باره می‌توانید به منبع زیر مراجعه کنید: آموزش مفاهیم دینی همگام با رشد روان‌شناسی، تألیف دکتر ناصر باهنر،

آشنایی کودکان با امامان نیز مانند پیامبران باید به گونه‌ای باشد که آنها را سرمشق عملی در زندگی بدانند. در اینجا باید پیشوایان مذهبی همان‌گونه که بوده‌اند با شرح مهربانی‌ها، دلسوزی‌ها و رفتار و اخلاق کریمانه‌شان بزرگ و عالی‌قدر معرفی شوند تا پس از ایجاد علاقه نسبت به آنها در کودکان زمینه‌هایی برای الگوگیری از آنها فراهم شود.

در آموزش این موضوع به کودکان نیز لازم است به نکات زیر توجه داشت:

- ۱ تلاش در جهت علاقه‌مندی به امامان (علیهم‌السلام) با بیان داستان‌هایی از زندگی آنها و ارتباط آنها با کودکان و ادای احترام به هنگام بردن نام آنها
- ۲ آشنا کردن دانش‌آموزان با ائمه اطهار (علیهم‌السلام) از طریق ویژگی‌های اخلاقی آنها مانند کمک به نیازمندان، سعی در جهت رفع گرفتاری‌های آنها، صبر و تلاش و...
- ۳ عدم تأکید فراوان بر شناساندن امامان (علیهم‌السلام) به عنوان افرادی مرتبط با دستگاه غیب و ملکوت و معجزات و کرامات آنها

۴ همراه نمودن تدریس دروس این بخش با جشن‌ها و اعیاد در طول سال تحصیلی

۵ ایجاد تمایل به شرکت کودکان در مراسم جشن میلاد امامان بزرگوار (علیهم‌السلام)
دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با امامان هفتم و هشتم و نهم به عنوان ائمه شیعه از طریق داستان‌هایی واقعی از زندگی آنها با رفتار و برخورد آنها آشنا می‌گردد و به برخی از ویژگی‌های زندگی انسان‌ها بعد از ظهور امام زمان (عجل‌الله‌تعالی‌فی‌هم) آگاه می‌شود. به این ترتیب علاوه بر ایجاد علاقه‌مندی نسبت به آنان، برای الگو گرفتن از آنها تمایل پیدا خواهد کرد.

❁ موضوع جهان آخرت

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به جهان آخرت به دانش‌آموزان پایه چهارم: معاد از جمله معارف مشترک در بین تمامی ادیان توحیدی بوده و در شکل دهی به رفتار یک مسلمان نقش بسزایی دارد. یاد معاد در ابتدای امر مانند هشدار و علامت خطر و در نهایت حاکی از شوق دیدار و ملاقات با خدای متعال است و این باور، زمینه‌ساز بسیاری از اعمال خیر و دوری جستن از بدی‌ها و نیل به سعادت واقعی را فراهم می‌سازد. در طرح موضوع جهان آخرت رعایت اصولی در آموزش معاد به کودکان قابل توجه است:

- ۱ اصل حاکم بر آموزش مفهوم معاد، حرکت از مفاهیم ساده به پیچیده و از مفاهیم تجربی به سوی مفاهیم انتزاعی است.

۲ موضوع معاد به گونه‌ای مطرح شود که باعث اضطراب و ترس بی‌مورد در دانش‌آموزان نگردد و به تعالی روحی آنها لطمه وارد نکند.

۳ در طرح موضوع معاد به زیبایی‌های زندگی پس از مرگ و پاداش الهی به تلاش انسان‌ها بیشتر توجه شود.

۴ صرف آشنایی و شناخت مجموعه‌ای از مفاهیم، هدف نیست بلکه تقویت نگرش و گرایش دانش‌آموزان به انجام کارهای نیک، هدف اصلی آموزش معاد در دوره ابتدایی می‌باشد. دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آنها، به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تمایل نشان داده و برای انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از نعمت‌های بهشتی تلاش می‌نماید.

❁ بخش قرآن کریم

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به قرآن کریم به دانش‌آموزان پایه چهارم: جهت تحقق اهداف دروس، آیات و احادیث بسیاری به کار گرفته شده است تا دانش‌آموزان به تدریج دریابند که دین را باید از منابع معتبر آن یعنی کلام خدا و سخن معصومان، که از هر خطا و اشتباه به دور هستند، دریافت کنند. آیات و احادیث درس در بسیاری از موارد، مفاهیم درس را جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌کنند و دین را از زبان منابع اصیل در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند. دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با برخی از پیام‌های قرآنی، برای آشنایی بیشتر با پیام‌های قرآنی تلاش می‌نماید.

❁ بخش آداب و اخلاق اسلامی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به آداب و اخلاق اسلامی به دانش‌آموزان پایه چهارم: مهم‌ترین وظیفه تربیت دینی به ویژه در دوره ابتدایی ایجاد و تقویت عادات صحیح و خلیات نیکو در کودکان است. اخلاق عصاره تربیت دینی می‌باشد که آن را به منزله یک الگوی مناسب و عملی معرفی می‌کند. از شش تا یازده سالگی در کودکان تغییراتی ایجاد می‌شود که منجر به درک خاصی از مسائل اخلاقی در آنها می‌گردد. دوره دبستان از این جنبه مجال مناسبی برای تثبیت آداب و عادات پسندیده است. پس باید به کودک فرصت داد که نه به خاطر تشویق و تنبیه، بلکه به خاطر ارزشمندی ارزش‌های اخلاقی به رعایت آنها مقید گردد.

در آموزش این موضوع به کودکان لازم است به نکات زیر توجه داشت:

۱ در آموزش معیارهای اخلاقی، شایسته است که هر سه جنبه شناختی (آشنایی با کار خوب و بد) عاطفی (رضایت و علاقه‌مندی به انجام کار خوب) و رفتاری (رفتار واقعی در موقعیت‌های گوناگون) مدنظر

قرار گیرد.

- ۲ در آموزش این مفاهیم باید از موقعیت‌ها و فرصت‌های عینی و واقعی استفاده نماییم.
- ۳ امکان تکرار، تمرین و یادآوری مستمر آموخته‌ها و عادات اخلاقی جهت تثبیت آنها در کودک را فراهم نماییم.
- ۴ در آموزش مفاهیم اخلاقی تا حد ممکن از بیان مستقیم، سرزنش، مقایسه و شدت عمل به دلیل نامطلوب و کم اثر بودن پرهیز نماییم.
- ۵ از ارزش‌های مفیدی چون بیان غیر مستقیم، توجه به منافع رعایت امور اخلاقی، تشویق فوری رفتارهای پسندیده و اظهار رضایت آموزگار استفاده نماییم.
- ۶ چون کودکان برداشت بزرگسالان را نسبت به دستورات اخلاقی ندارند و برای فکر بزرگسالان ارزش قائل هستند، بنابراین روش‌های تفهیم مسائل اخلاقی به کودکان باید متفاوت از بزرگسالان باشد.
- ۷ به دلیل پذیرش و الگوگیری از رفتار بزرگسالان باید مربیان در زمینه تعلیم و تربیت از آگاهی‌ها و ویژگی‌های لازم و یکپارچگی در رفتار برخوردار باشند.
- ۸ شایسته است مربی متناسب با وضعیت و نیاز کلاس، هر درس از این بخش را به صورت پیمانه‌ای تدریس نماید.

دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر خویشان، دوستان و همسایه‌ها، با ویژگی‌های دوست خوب، اهمیت کمک کردن به دیگران و برخی نمونه‌های آن، ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم، ضرورت امانت‌داری و شیوه‌های آن آشنا می‌شود و نسبت به انجام هر یک از این امور تمایل نشان داده و برای ادای حق هر یک از این موارد، تلاش می‌نماید.

✽ بخش احکام و آداب اسلامی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به احکام و آداب اسلامی به دانش‌آموزان پایه چهارم: فطرت کودک با مسائل مذهبی آشنا است و همان‌گونه که فرمان خدا را برای پاک بودن هر انسانی قبول دارد اعمال و احکام عبادی دین را نیز می‌پذیرد و از انجام آن لذت می‌برد. کودک دوست دارد با خدا ارتباط برقرار کند و با او سخن بگوید.

بسیاری از کودکان قبل از ورود به دبستان با اعمال و حرکات ظاهری برخی از اعمال دینی مانند نماز آشنا هستند و شاید در پاره‌ای موارد همراه والدین خود به صورت تقلیدی این حرکات را تکرار نمایند.

در روایات اسلامی آشنا نمودن کودک با این اعمال از همان دوران کودکی سفارش شده است. کودکان علاوه بر فراگیری اعمال ظاهری باید با احساس و اعتقاد نهفته این اعمال هم آشنا شوند و این هدف از طریق

آموزش‌های ساده و به موقع انجام می‌پذیرد. این آموزش‌ها ابتدا به انس و علاقه و سرانجام به انجام این اعمال و تکمیل آموخته‌های کودکان به ویژه دختران که در دوران دبستان به سن تکلیف می‌رسند، منجر می‌شود.

در آموزش احکام در این سنین باید به اصول زیر توجه نمود:

۱ به منظور اثر گذار بودن آموزش، محتوای آموزش احکام باید متناسب با نیاز و سن دانش‌آموز باشد و باید از آموزش مسائلی که دانش‌آموزان در این دوره به آن مبتلا ندارند پرهیز کرد.

۲ در آموزش به تفاوت‌های جنسیتی و نیازهای (دختر و پسر) توجه شود.

۳ از آموزش احکام فرعی و جزئیات یک مسئله در این دوره کمتر استفاده شود.

۴ در آموزش احکام باید جدی بود اما سخت‌گیری و آسان‌گیری بیش از حد در آموزش احکام آسیب‌زا بوده و موجب نگرانی و وسواس و یا بی‌توجهی و عدم آگاهی صحیح در انجام اعمال می‌شود.

۵ آموزش‌های احکام باید به شیوه‌های جذاب و در موقعیت‌های عینی و مستقیم انجام شود.

۶ در آموزش احکام تدریجی بودن (مرحله به مرحله آموزش دادن) و دادن فرصت کافی برای تکرار و تمرین، امکان درست انجام اعمال دینی را فراهم می‌کند.

۷ تشویق به موقع هنگام انجام اعمال عبادی، موجب می‌شود کودک تمایل بیشتری به انجام این اعمال نشان دهد.

۸ همراهی اولیا و مربیان خانه و مدرسه و ثابت قدم بودن آنها و داشتن شخصیتی عاطفی، منطقی، و محبوب اثرگذار بوده و ایجاد عادات خوب در کودکان را افزایش می‌دهد.

دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با نماز جماعت و برخی از احکام آن، نماز آیات و برخی احکام آن (به هنگام وجوب)، تیمم و احکام ضروری آن، نماز مسافر و برخی از احکام آن، نسبت به انجام هر یک از این امور به شیوه صحیح، تلاش می‌نماید.

✽ بخش آداب و مراسم اسلامی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به آداب و مراسم اسلامی به دانش‌آموزان پایه چهارم: مراسم بزرگداشت اعیاد دینی از جمله آداب و رسوم هستند که سیمای دین را به نمایش می‌گذارند و برای دین‌داران در همه سنین جذاب می‌باشند و وسیله مؤثری برای قادر ساختن دین‌داران به حرکت عاطفی و عقلانی به سمت اعماق دین به شمار می‌آیند.

اعیاد اسلامی و اعیاد مربوط به میلاد ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و برپایی جشن‌هایی که کودکان در آن شاد باشند، خاطرات خوشی از این مراسم را در ذهن آنها باقی می‌گذارد که علاقه‌مندی آنها را به دین بیشتر می‌سازد. کودکان می‌توانند اعمال و آداب و رسوم این اعیاد را یاد بگیرند. شرکت در این مراسم و مهم پنداشتن

آنها مانند مراسم تولد و جشن‌های خاص خودشان احساس و هیجان آنها را برای حضور در این جشن‌ها برمی‌انگیزد.

در آموزش این موضوع باید به نکات زیر توجه داشت :

۱ با کمک از تدریس به شیوهٔ پیمانهای دروس این بخش را متناسب با اعیاد موجود در سال تحصیلی تدریس نماییم.

۲ در برپایی این جشن‌ها، دانش‌آموزان را در برنامه‌ریزی و اجرای مراسم شرکت داده و از پیشنهادهای آنها بهره ببریم.

۳ در برپایی جشن‌ها از مواردی که احساس شادی در بچه‌ها ایجاد می‌کند مانند چراغانی، پوشیدن لباس نو، عیدی دادن و عیدی گرفتن و خوردن خوراکی‌های خوشمزه و برنامه‌های شاد و جذاب استفاده نماییم.

دانش‌آموز پایهٔ چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با عید مبعث و مراسم آن، با برخی آداب و مراسم زیارت، آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت و مراسم خاص ولادت و شهادت ائمه علیهم‌السلام، واقع در طول سال تحصیلی آشنا می‌شود و علاوه بر نشان دادن اشتیاق برای شرکت در مراسم مربوط، در برگزاری آنها مشارکت می‌نماید.

✻ بخش شخصیت‌های دینی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به شخصیت‌های دینی به دانش‌آموزان پایه چهارم : یکی از مهم‌ترین مقاصد تعلیم و تربیت دینی در دوره ابتدایی ایجاد علاقه‌مندی و محبت نسبت به اولیای دین است تا از این طریق، اوامر و راه و روش زندگی آنان به عنوان سرمشقی برای دانش‌آموزان تلقی شود. در پایه دوم ابتدایی چون هنوز دانش‌آموزان با پیامبران و امامان آشنا نشده بودند، بخش شخصیت‌های دینی مطرح نگردید؛ اما در پایه‌های بالاتر در کنار معرفی پیامبران و امامان، شخصیت‌های دینی نیز به تدریج معرفی می‌شوند تا دانش‌آموزان تصور نکنند نیل به مقامات والای انسانی برای غیر معصوم امکان ندارد.

دانش‌آموز پایهٔ چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با حضرت خدیجه رضی‌الله‌عنها و آسیه به عنوان زنان مؤمن، نسبت به آنها احساس علاقه و احترام نموده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌نماید.

بخش خود شناسی

نکاتی درباره آموزش‌های مربوط به خود شناسی به دانش‌آموزان پایه چهارم: در قرآن کریم و سخنان معصومین، خودشناسی به عنوان یکی از مهم‌ترین معارف دینی مطرح شده است. به دلیل اهمیت موضوع، در راهنمای برنامه‌درسی تعلیم و تربیت دینی به عنوان یکی از سرفصل‌های درسی مورد تأکید قرار گرفته است. بر اساس راهنمای برنامه‌درسی دوره ابتدایی مصوب از سوی شورای عالی آموزش و پرورش؛ حوزه خودشناسی، حیطه‌ای از اهداف آموزشی کتاب هدیه‌های آسمان می‌باشد که به صورت تلفیقی با دیگر اهداف در برخی دروس مشاهده می‌شود. این حیطه به تبیین جایگاه انسان در نظام هستی پرداخته تا انسان به ارزش و کرامت انسانی خود در نظام آفرینش واقف گردد. علاوه بر این، وی به این درک که انسان نشانه‌ای از خداوند به شمار آمده و در همه امور خود نیازمند هدایت و وابسته به اوست، ناآل گردد.

دانش‌آموز پایه چهارم ابتدایی در این بخش ضمن آشنایی با شناخت آثار و نتایج اعمال خود در زندگی، با نیاز خود به ارتباط با همسالان واقف می‌گردد و علاوه بر توجه به آثار و نتایج اعمال خود در زندگی و علاقه به رفع نیاز خود در مورد ارتباط با همسالان؛ برای رسیدن به نتایج خوب از کارهای خود و رفع نیاز خود در ارتباط با همسالان تلاش می‌نماید.

مقدمه

محتوای آموزشی دروس هدیه‌های آسمان علاوه بر عنوان و متن درس که مفاهیم درس را مطرح می‌کند شامل فعالیت‌هایی است که شرح آنها به قرار جدول ذیل می‌باشد.

ردیف	عنوان فعالیت	شرح فعالیت
۱	برایم بگو	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از درس
۲	ایستگاه فکر	برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه شده و دستیابی به یافته‌های جدید
۳	تدبر کنیم	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مفاهیم درس در قالب آیات و احادیث کوتاه
۴	بررسی کنید	تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم بر اساس مرور اطلاعات
۵	کامل کنید	تکمیل و تثبیت اهداف بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم
۶	ایستگاه خلاقیت	تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده در قالب اجرای نمایش، خط خوش و نقاشی
۷	گفت‌وگو کنید	تثبیت مفاهیم درس از طریق ارائه نظرات و تجارب در گروه و مشارکت در جمع‌بندی
۸	بین و بگو	تعمیق مفاهیم درس و پاسخ به پرسش‌های مطرح شده از طریق تصویر خوانی
۹	بگرد و پیدا کن	تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با انجام یک فعالیت عینی و ملموس
۱۰	همخوانی کنیم	تثبیت مفاهیم درس از طریق خواندن شعر به صورت گروهی با آهنگ و لحن مناسب
۱۱	تمرین کنید	تثبیت مفاهیم درس و تعمیق یادگیری با کسب مهارت عملی احکام آموزش داده شده
۱۲	به کار ببندیم	تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم بر اساس کاربردی آموخته‌ها در موقعیت جدید
۱۳	دعا کنیم	تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با راز و نیاز یا بیان درخواست و احساسات
۱۴	با خانواده	بسط یادگیری و تقویت نگرش دانش‌آموز به مفاهیم دینی برای بروز رفتار دینی از طریق جست‌وجوی مصادیق تازه از مفاهیم با کمک و همفکری اعضای خانواده

در این بخش به تفکیک هر درس ساختار محتوایی طراحی شده که موارد و کارکرد آن به شرح ذیل جهت بهره‌برداری آموزگاران ارجمند تقدیم می‌گردد:

توضیحات درس: شما را با کلیت محتوای هر درس، مضمون آن، نقشه و مسیر یادگیری و هدف کلی درس آشنا می‌کند.

اهداف درس: شما را راهنمایی می‌کند که «چرا» و «تا چه حد» آموزش دهید. این بخش در بردارنده مهم‌ترین پیام‌ها برای شما است؛ به کار شما و فرایند آموزش جهت می‌دهد و امکان خطا و انحراف از مسیر

یادگیری را برطرف می‌کند.

مفاهیم کلیدی: شما را با مفاهیم اصلی موجود در محتوای هر درس، آشنا می‌کند. آشنایی با این مفاهیم همانند آشنایی با اهداف، آموزش را جهت می‌دهد و امکان انحراف مسیر یادگیری را برطرف می‌کند.

پیشنهادهایی برای تدریس: شامل پیشنهادهایی است که در صورت تمایل می‌توانید در آموزش از آنها استفاده کنید. این پیشنهادها صرفاً توصیه به شمار می‌روند و شما می‌توانید آنها را مطابق با اهداف و اصول تغییر دهید یا اساساً کنار بگذارید. به عنوان مثال برای آغاز تدریس پیشنهادهایی ارائه شده است که فقط یکی از آنها در عمل اجرا می‌شود؛ اما بقیه پیشنهادها می‌توانند به تناسب متن یا فعالیت‌ها متناسب‌سازی شده و مورد بهره‌برداری قرار گیرند. پیشنهادها در واقع عبارت‌اند از فعالیت‌هایی که دانش‌آموز یا معلم انجام می‌دهد تا آموزش در مراحل که در طرح درس مشخص شده است، انجام پذیرد.

ارزشیابی: جدول ارزشیابی برای شما مشخص می‌کند که چگونه می‌توان از اهداف و فعالیت‌های یادگیری به عنوان ابزاری برای ارزشیابی استفاده کنید. برای ارزشیابی دروس هدیه‌های آسمان باید به تمام فعالیت‌های فردی و گروهی دانش‌آموزان (شامل فعالیت‌های کلاسی، فعالیت‌های پایانی هر درس، کار در منزل، بیان احساس، خلاقیت و ابتکار و...) از ابتدا تا انتهای تدریس توجه کنید. لازم به ذکر است آنچه پس از ارزشیابی اهمیت دارد، پیش‌بینی و اجرای برنامه‌های مناسب برای فرد یا گروهی از دانش‌آموزان است که به علل گوناگون، موفق به تحقق اهداف مورد انتظار نشده‌اند. این فرایند به گونه‌ای صورت گیرد که هر دانش‌آموز، از فرصتی مناسب برای تکمیل آموخته‌های خود بهره‌مند شود.

دانستنی‌های معلم: اطلاعات اضافی و مورد نیاز را در اختیار شما می‌گذارد.

این راهنمای تدریس به شما کمک می‌کند تا بر اساس اصول و اهداف برنامه‌درسی، روش‌های منحصر به فرد خود را توسعه دهید و این حقیقت را اثبات کنید که «روش‌های تدریس بسیار متنوع و متعدّدند و معلم نباید در قالب برخی الگوهای خشک و روش‌هایی که گاه بر آنها تأکید می‌شود، گرفتار آید؛ بلکه باید خود تولید کننده این روش‌ها و الگوها باشد.»

فصل ۳

راهنمای تدریس

دانه‌ای که نمی‌خواست بروید!

* توضیحات درس

در کتاب دینی سال گذشته، از یادآوری نعمت‌ها و بیان اهمیت و آثار مهم آنها برای آشنایی دانش‌آموزان با صفت بخشندگی خداوند استفاده شد. در این درس، از نعمت‌ها برای آشنایی دانش‌آموزان با صفات دانایی و توانایی خداوند استفاده شده است؛ زیرا امکاناتی که به موجودات داده شده به تناسب نیاز هر موجود به او عطا شده است و این موضوع اولاً بیانگر آن است که خدا دانا بوده که از نیاز همه موجودات آگاهی داشته و ثانیاً توانا بوده که توانسته است امکانات مناسب برای رفع نیاز را در اختیار آنها قرار دهد.

این درس از زبان دانه‌ای بیان می‌شود که از رشد و رویدن می‌ترسد زیرا نمی‌داند اگر از زمین بیرون بیاید چه حوادثی در انتظار او خواهد بود. در ادامه درس به انتقال تجربه از موجوداتی که این مرحله را طی کرده‌اند، اشاره می‌شود تا دانه بداند که خدای دانا و توانا نیازهای همه آنها را برآورده است و از رویدن نترسد. در فعالیت‌های درس به نمونه‌هایی از نیاز حیوانات و انسان‌ها و راه رفع آنها اشاره می‌شود و در ادامه با استناد به آیه‌ای از قرآن، مطالب جمع‌بندی می‌شود و در نهایت از زبان دانش‌آموز راز و نیازی در قالب دعا با خدای دانایی که از نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات آگاه بوده و پروردگار توانایی که از طریق نعمت‌ها به رفع نیازهای موجودات پرداخته است، بیان می‌شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با دانایی خداوند نسبت به نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات
- ۲ آشنایی با توانایی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های خداوند به عنوان رفع‌کننده نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات
- ۳ تشخیص نمونه‌هایی از نیازهای انسان و موجودات دیگر

۴ احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند

۵ بهره‌گیری از دعاهای مناسب برای گفت‌وگو با خدا

۶ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

نعمت

نیازمندی

دانایی

توانایی

دعا

* پیشنهادهایی برای تدریس

شروع مناسب یک درس تأثیر بسزایی بر میزان کارایی فعالیت‌های یادگیری دارد. برای شروع مناسب درس می‌توانید با آوردن یک جوجه به کلاس از دانش‌آموزان بخواهید در رابطه با جوجه و نیازهای آن در گروه‌های خود با یکدیگر به گفت‌وگو بپردازند و در ادامه به تدریس درس بپردازید.

برای شروع درس می‌توانید از مدتی قبل، از دانش‌آموزان بخواهید که هر کدام تصویری از حیوان مورد علاقه‌شان را به همراه اطلاعاتی در رابطه با رشد این جانور جمع‌آوری کرده و نیازهای حیوان مورد علاقه خود را به صورت فهرستی تهیه نموده و در روز تدریس درس به همراه بیاورند و این فعالیت را مقدمه ورود به درس قرار دهید.

برای شروع مناسب درس می‌توانید با پخش فیلمی از رشد یک گیاه یا کاشت یک دانه توسط دانش‌آموزان و یا نشان دادن تصویری از مراحل رشد یک گیاه، از دانش‌آموزان بخواهید تا در مورد آنچه که در فیلم یا تصویر یا کاشت دانه می‌بینند توضیح دهند. می‌توانید این کار را به صورت قدم به قدم در رشد گیاه انجام دهید. مطابق فعالیت برایم بگو دانش‌آموزان را هدایت کنید تا توجه کنند و بگویند خداوند دانا نیازهای دانه برای رشد را تشخیص داده و با توانایی به راه‌هایی که برای برآورده شدن آنها لازم بوده است، آنها را برطرف کرده است.

برای شروع درس می‌توانید از یک دستگاه پخش صوت برای چند دقیقه صدای یک نوزاد (به خصوص خنده و گریه) را پخش کنید. ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید به صدایی که از دستگاه پخش می‌شود خوب دقت کنند و سپس از آنها سؤال کنید که اگر در کودکی نمی‌توانستی بخندی یا گریه کنی چه اتفاقی می‌افتاد؟ و... به

پرسش‌هایی از این قبیل پاسخ دهند و سپس با هم کلاسی‌ها و یا اعضای گروه خود دربارهٔ درستی و نادرستی نظرشان یا برای توسعهٔ دانش خود، گفت‌وگو کنند و این فعالیت را مقدمهٔ ورود به درس قرار دهید.

می‌توانید با فعالیت بررسی کنید وارد درس شوید به این ترتیب که یکی از مادرانی که نوزادی دارد را به کلاس دعوت کنید، سپس از دانش‌آموزان سؤال کنید به نظر شما این نوزاد برای رشد کردن به چه چیزهایی نیاز دارد؟ تفاوت نوزاد با افراد بزرگ‌تر چیست؟ با طرح پرسش‌های مناسب، آنها را هدایت کنید تا به تفاوت‌های نوزاد و افراد بزرگ و نیازهای هر کدام پی ببرند. در فعالیت «بررسی کنید» که در سه بخش تدوین شده است، هدف جلب توجه دانش‌آموزان به نیازهای مختلف انسان و راه‌های رفع آن می‌باشد.

دانش‌آموزان در بخش اول این فعالیت به این نکته توجه می‌کنند که چون خدا می‌داند که نوزاد ابزار لازم برای استفاده از چهار مادهٔ غذایی به شکل عادی را ندارد؛ پس با توانایی خود، همهٔ آن مواد را به صورت شیر مادر در می‌آورد تا نیاز نوزاد به همهٔ مواد غذایی با همین یک منبع برطرف شود.

در بخش دوم به جهان طبیعت و پدیده شب و عالم حیوانات و چهارپایان و ماکیان اشاره می‌کند که هر کدام از آنها نیاز انسان‌ها به خواب و آرامش و گوشت و... را تأمین می‌کنند.

در بخش سوم به تفاوت شکل دندان‌ها که هر کدام برای کاری خاص تراش خورده‌اند اشاره می‌شود. در مجموع دانش‌آموزان ضمن آشنایی با نیازهای مختلف خودشان و راه برطرف کردن آنها پی می‌برند که خداوند موجودات را به گونه‌ای خلق کرده است که همهٔ نیازهایشان رفع می‌شود، و هم موجودات دیگر به شکلی آفریده می‌شوند که هر کدام وسیله‌ای برای رفع نیاز موجودات دیگر شمرده می‌شوند.

برای شروع مناسب درس می‌توانید متن درس را همانند یک قصه با حس و حالی مناسب و متناسب با موقعیت آن برای دانش‌آموزان بخوانید و یا با هماهنگی قبلی، با گروهی از دانش‌آموزان با صداها و متن را بخوانید.

در فعالیت ایستگاه فکر لازم است دانش‌آموزان دانایی و توانایی خدا را در زندگی حیوانات مورد بررسی قرار دهند. در این فعالیت معلمانی گرامی توجه دانش‌آموزان را به این نکته که جانوران نیازهای مختلفی دارند و خداوند نعمت‌هایی را برای برطرف کردن آنها در اختیارشان قرار داده است، جلب کنند. برای انجام این فعالیت می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید در قالب یک فعالیت گروهی، فهرستی از استفاده انسان از این جانوران را تهیه کنند و برای بقیه بخوانند.

در فعالیت تدبیر کنیم زمان آن رسیده که دانش‌آموزان با توجه به مطالبی که در مورد گیاهان و جانوران و انسان‌ها آموختند، دانایی و توانایی خداوند را از زبان آیات قرآنی جمع‌بندی و مرور نمایند و در صورت تمایل موارد دیگری را نیز در جهان هستی به عنوان نمونه ارائه کنند.

در فعالیت دعا کنیم دانش‌آموز پس از درک دانایی خدا نسبت به نیازها و توانایی برای رفع آنها به بیان

نیازهای خود و درخواست رفع آنها در قالب دعا می‌پردازد.

✳️ ارزشیابی

برای ارزشیابی تمام دروس هدیه‌های آسمان باید به تمام فعالیت‌های فردی و گروهی دانش‌آموزان (شامل فعالیت‌های کلاسی، فعالیت‌های پایانی هر درس، کار در منزل، بیان احساس، خلاقیت و ابتکار و...) از ابتدا تا انتهای تدریس توجه کنید.

نکته: آنچه پس از ارزشیابی اهمیت دارد، پیش‌بینی و اجرای برنامه‌های مناسب برای فرد یا گروهی از دانش‌آموزان است که به علل گوناگون، موفق به تحقق انتظارات درس نشده‌اند، این فرایند به گونه‌ای صورت گیرد که هر دانش‌آموز، از فرصتی مناسب برای تکمیل آموخته‌های خود بهره‌مند شود.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
خداشناسی، قرآن کریم	آشنایی با دانایی خداوند نسبت به نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات آشنایی با توانایی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های او برای رفع نیازهای انسان و سایر موجودات عنوان رفع‌کننده نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات تشخیص نمونه‌هایی از نیازهای انسان و موجودات دیگر احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند بهره‌گیری از دعاهای مناسب برای گفت‌وگو با خدا توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس ^۱	۱	– بیان دانایی و توانایی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های او برای رفع نیازهای انسان و سایر موجودات – بیان نمونه‌هایی از نیازهای انسان و سایر موجودات	– به نمونه‌هایی از نعمت‌های الهی برای رفع نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات، به عنوان دلیلی بر دانایی و توانایی خداوند اشاره می‌کند و دربارهٔ آنها توضیح می‌دهد. – در قالب متنی کوتاه دعا می‌کند و احساس دلگرمی و علاقه خود را نسبت به خداوند ابراز می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم دربارهٔ آن توضیح می‌دهد.
			– ابراز علاقه نسبت به خداوند – بهره‌گیری از دعا برای گفت‌وگو با خدا – بیان مفهوم پیام قرآنی مرتبط با موضوع درس	– به چند نمونه از نعمت‌های الهی برای رفع نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات، به عنوان دلیلی بر دانایی و توانایی خداوند اشاره می‌کند. – در قالب چند جمله دعا می‌کند و احساس دلگرمی و علاقه خود را نسبت به خداوند ابراز می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
			– ابراز علاقه نسبت به خداوند اشاره می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.	– به نمونه‌ای از نعمت‌های الهی برای رفع نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات، به عنوان دلیلی بر دانایی و توانایی خداوند اشاره می‌کند. – در قالب جمله‌ای دعا می‌کند و احساس دلگرمی و علاقه خود را نسبت به خداوند ابراز می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
			– به کمک آموزگار به نمونه‌ای از نعمت‌های الهی برای رفع نیازهای مختلف انسان و سایر موجودات، به عنوان دلیلی بر دانایی و توانایی خداوند اشاره می‌کند. – به کمک آموزگار در قالب جمله‌ای ساده دعا می‌کند و احساس دلگرمی و علاقه خود را نسبت به خداوند ابراز می‌نماید. – به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.	نیازمند آموزش و تلاش بیشتر

۱- براساس راهنمای برنامه درسی دوره ابتدایی مصوب از سوی شورای عالی آموزش و پرورش؛ پیام‌های قرآنی، حیطه‌ای از

اهداف آموزشی درس هدیه‌های آسمان است که هدف آن آشنایی دانش‌آموزان با برخی عبارات قرآنی متناسب با اهداف درس می‌باشد.

دانستنی‌های معلم

۱ در این درس سعی شده است تا توجه دانش‌آموزان را به این موضوع جلب کنیم که حتی قبل از خلقت موجودات و پیش از آنکه خودشان از نیازشان خبر داشته باشند و تقاضای رفع آن را بنمایند، خداوند امکانات لازم را در اختیار آنها قرار داده است. این روش در درک بهتر نعمت‌های الهی و قدردانی بیشتر از این نعمت‌ها می‌تواند مؤثر واقع شود.

۲ از بین نعمت‌های بیرون از وجود انسان، نعمت رویش دانه انتخاب شده است تا هم نعمتی ملموس و عینی برای همه دانش‌آموزان باشد و هم با درس علوم ارتباط داشته باشد.

۳ ممکن است دانش‌آموزان رویش گیاهان را نتیجه کشت و کار انسان‌ها تلقی نمایند و به عنوان نعمت الهی به آن نگاه نکنند؛ در این صورت شایسته است تذکر داده شود که اولاً دانش و نیرویی که انسان‌ها برای انجام این امور کسب می‌کنند به دلیل توانایی است که خدا به آنها داده است؛ ثانیاً انسان‌ها در کشت گیاهان اثرگذار هستند ولی قدرت رویش را خدا به گیاهان می‌دهد که این موضوع با بیان سه نمونه آفرینش انسان، بارش باران و رویش گیاهان که به نظر می‌رسد دست طبیعت و انسان در آن دخیل است، و از نقش الهی در این امور ممکن است غفلت شود، در سوره واقعه به‌طور مفصل صحبت شده است. در اینجا آیات مربوط به کشت و زرع را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

خداوند در آیات ۶۳ و ۶۴ سوره واقعه می‌فرماید: «آیا هیچ درباره آنچه کشت می‌کنید اندیشیده‌اید؟! (آیا شما آن را می‌رویابید یا ما می‌رویابیم)؟ آری این خداوند است که در درون دانه، یک سلول زنده بسیار کوچک آفریده که وقتی در محیط مساعد قرار گرفت در آغاز از مواد غذایی آماده در خود دانه استفاده می‌کند، جوانه می‌زند، و ریشه می‌دواند، سپس با سرعت عجیبی از مواد غذایی زمین کمک می‌گیرد و گاه از یک تخم صدها یا هزاران تخم بر می‌خیزد.

در آیه بعدی برای تأکید روی این مسئله که انسان هیچ نقشی در مسئله نمو و رشد گیاهان جز افشاندن دانه ندارد، می‌افزاید: «هر گاه بخواهیم آن (زراعت) را به کاه درهم کوبیده تبدیل می‌کنیم (به گونه‌ای) که تعجب کنید. آری! می‌توانیم تندباد سمومی بفرستیم که آن را قبل از بستن دانه‌ها خشک کرده در هم بشکنند، یا آفتی بر آن مسلط کنیم که محصول را از بین ببرد، و نیز می‌توانیم سیل ملخ‌ها را بر آن بفرستیم. آیا اگر زارع حقیقی شما بودید این امور امکان داشت؟ پس بدانید همه این برکات از جای دیگر است.»

کودکی بر آب

* توضیحات درس *

دوران ولادت و کودکی حضرت موسی (علیه السلام) را دانش‌آموزان در سال‌های گذشته و در درس‌های دیگر خود مطالعه کرده‌اند؛ اما در این درس ضمن آشنایی بیشتر با حضرت موسی (علیه السلام) به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی، با آسیه همسر فرعون نیز به عنوان یکی از زنان مؤمن آشنا می‌شوند و آیات قرآنی در این زمینه را مطالعه می‌کنند.

دانش‌آموزان ابتدا در این درس از نجات حضرت موسی (علیه السلام) از گرفتاری در کودکی توسط خداوند آگاه می‌شوند و سپس با مطالعه حوادث دیگر در زندگی حضرت موسی (علیه السلام) با استناد به آیات قرآنی، با حمایت و پشتیبانی همیشگی خداوند از بندگان خویش آشنا می‌شوند. این شناخت، روح امیدواری را در دانش‌آموزان زنده می‌کند و از یأس و ناامیدی به ویژه در مواقعی که امکانات مادی نارسا هستند، جلوگیری می‌کند. همچنین در این درس می‌آموزند که در یاری دین خدا و بندگان او، جنسیت مطرح نیست و هر کس بنا بر موقعیت خود می‌تواند نقش مؤثری در این زمینه ایفا کند، چنان‌که آسیه در مقابل ظلم فرعون ایستادگی کرد و در نهایت به شهادت نائل شد و خدا او را به عنوان یکی از زنان خوب و الگویی برای مؤمنان معرفی می‌کند. نکته: در این درس چهار حوزه موضوعی خداشناسی، پیامبری، شخصیت‌های دینی و قرآن کریم در هم تلفیق شده‌اند.

* اهداف درس *

- ۱ آشنایی با حضرت موسی (علیه السلام) به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی
- ۲ آشنایی با آسیه به عنوان یکی از زنان مؤمن
- ۳ تشخیص نمونه‌هایی از یاری خداوند نسبت به بندگان
- ۴ احساس علاقه نسبت به حضرت موسی (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان

- ۵ احساس علاقه و احترام نسبت به آسیه و اعمال و رفتار ایشان
- ۶ احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند
- ۷ ادای احترام به حضرت موسی (علیه السلام) به عنوان پیامبر بزرگ الهی
- ۸ ادای احترام به آسیه به عنوان یکی از زنان مؤمن
- ۹ تلاش برای الگو گرفتن از اعمال و رفتار حضرت موسی (علیه السلام)
- ۱۰ تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار آسیه
- ۱۱ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

حضرت موسی (علیه السلام)

آسیه

پیامبر بزرگ الهی

باری خداوند

* پیشنهادهایی برای تدریس

- عنوان، قسمتی از محتوای درس را آشکار می‌کند. صحبت پیرامون اینکه «کدام کودک را به یاد می‌آورید که روی آب باشد» می‌تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک بار دیگر می‌توانید به عنوان، بازگشت نمایید تا اطلاعات تکمیل شده دانش‌آموزان پیرامون آن بیان گردد.
- می‌توانید کلاس خود را با پخش قسمت‌هایی از فیلم زندگی حضرت موسی (علیه السلام) شروع کنید و پیرامون ویژگی‌های آنها با دانش‌آموزان به گفت‌وگو بپردازید.
- در این درس می‌توانید از فن «تصویر خوانی» استفاده نمایید. از دانش‌آموزان سؤال کنید «فکر می‌کنید چه چیزی درون صندوقچه وجود دارد و یا چرا این صندوقچه به درون آب افتاده است؟ یا چه کسی آن را به درون آب انداخته؟» و... این فرصت را برای دانش‌آموزان فراهم کنید تا دریافت و استنباط خود را از تصویر درس مطرح نمایند؛ هر چند این دریافت در فضایی عاطفی صورت پذیرفته و ارتباط مستقیمی با محتوای درس نداشته باشد. برای بهره‌برداری از روش تصویرخوانی که به معنی استفاده از تصویر برای درک یک معنا و مفهوم می‌باشد می‌توانید در سه قدم مشخص و مجزا اما کاملاً مرتبط با یکدیگر آن را انجام دهید.

قدم اول: براساس سؤال «دقیقاً چه چیزی در تصویر می بینید؟» در این مرحله، به بچه ها توصیه و کمک کنید تا دقیقاً آنچه را می بینند، با تمامی جزئیات شرح دهند؛ بدون آنکه به روابط و پیوند اجزا توجه و دقت کنند یا این روابط را حدس بزنند. در این مرحله، جمله هایی نظیر «من در اینجا می بینم» یا «اینجا، چند وجود دارد»، به کار گرفته می شود. به کار بردن جمله هایی مثل «به نظر من، این بچه مشغول است» یا «فکر می کنم» خطاست. در واقع، در این مرحله فقط توانایی مشاهده دقیق و مستقیم دانش آموزان مورد نظر ماست.

قدم دوم: براساس سؤال «چه رابطه ای بین چیزها و افراد می بینید (یا حدس می زنید)؟» در این مرحله به دانش آموزان توصیه و کمک کنید تا براساس آنچه می بینند، روابط بین اجزا را حدس بزنند، برای این کار باید به تمامی جزئیات و روابط و پیوندها و نیز عناصر پنهان از طریق «حدس» توجه شود. در این مرحله، جمله هایی نظیر «من حدس می زنم که این کودک...» یا «فکر می کنم این کودک با آن مرد...» به کار گرفته می شود ولی در این مرحله ما به داستان سرایی نمی پردازیم.

قدم سوم: براساس پرسش های نظیر «درباره تصویر چگونه فکر می کنید؟» «تصویر چه می خواهد بگوید؟» و ... در این مرحله، دانش آموزان را به بهره گیری از تخیل خود فرا بخوانید. از آنها بخواهید که با توجه به تصویر، به داستان سرایی و خلق موقعیت های ذهنی بپردازند. در این مرحله، دانش آموزان می توانند در عناصر ذهنی خود دخل و تصرف کنند و به تحلیل، ترکیب یا نقد بپردازند. آنها براساس تصور ذهنی و تفسیر شخصی خود می توانند تصویر و عناصر آن را ببینند.

برای شروع مناسب درس می توانید متن درس را همانند یک قصه با حس و حالی مناسب و متناسب با موقعیت آن برای دانش آموزان بخوانید و یا با هماهنگی قبلی با گروهی از دانش آموزان با صداهای مختلف متن را بخوانید.

می توانید درس را با فعالیت برایم بگو آغاز کنید. در این فعالیت دانش آموزان با قرار دادن خود به جای شخصیت های مختلف داستان، به صورت ملموس تر به جمع بندی و نتیجه گیری درس می پردازند.

در فعالیت بگرد و پیدا کن معلمان گرامی دانش آموزان را گروه بندی کرده تا با مشورت یکدیگر درباره موضوعات مرتبط گفت و گو کنند. معلمان عزیز بحث را هدایت کنند تا دانش آموزان به ویژگی های حضرت موسی (علیه السلام) و آسیه از جمله استواری در حفظ ایمان، ایستادگی در برابر ظلم و ستم تا آخرین نفس، عدم هراس از غیر خدا، ادامه مبارزه تا پیروزی یا نیل به شهادت، حمایت و پشتیبانی همیشگی خداوند از بندگان خویش و... اشاره کنند. در این فعالیت، شایسته است که معلمان گرامی روش الگویی را مد نظر قرار داده و با عنایت به مطالب ذکر شده در دانستی های معلم فعالیت را ساماندهی نمایند.

هدف از فعالیت ببین و بگو تقویت مهارت تفکر دانش آموزان در آیات قرآن، در راستای اهداف درس

می باشد. از دانش آموزان بخواهید پس از خواندن ترجمه آیات، درباره معنای آنها با کمک تصاویری که در کتاب آمده، با یکدیگر گفت و گو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می تواند در گروه های دو یا سه نفره صورت پذیرد. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت و گوی دانش آموزان را در این قسمت فراهم آورند و از سخنرانی درباره معنای آیات قرآنی اجتناب نمایند.

در فعالیت گفت و گو کنید معلمان گرامی با گروه بندی دانش آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت و گوی گروهی را در کلاس فراهم می آورند. دانش آموزان می توانند با اشاره به مهربانی خدا درباره آرام کردن دل مادر حضرت موسی (علیه السلام)، حفظ حضرت موسی (علیه السلام) در امواج خروشان نیل، برگرداندن حضرت موسی (علیه السلام) به مادر و... با شناخت و علاقه، تلاش بیشتری برای انجام رفتارهای دینی از خود بروز دهند.

توجه: بی تردید سؤال کردن از بچه ها در تثبیت یادگیری آنها بسیار مؤثر است، اما لازم نیست پاسخ های همه بچه ها در انجام فعالیت ها یکسان و یکنواخت باشد. باید در انجام این فعالیت ها بیش از هر چیز بر تفکر، خلاقیت و نوآوری دانش آموزان تأکید داشته باشید. بنابراین نتیجه کار هر یک از بچه ها در انجام فعالیت های پایانی به طرز محسوسی با سایرین متفاوت است. همچنین احساس و نگرش آنان در مورد موضوع فعالیت نیز اهمیت دارد که این امر می تواند در کیفیت انجام آن تأثیر بگذارد؛ اما آنچه مهم است استفاده دانش آموز از حداکثر توان خود برای انجام هر فعالیت است که طبیعتاً با توان و امکان دیگران تفاوت دارد.

در فعالیت ایستگاه فکر انتظار می رود معلمان گرامی، حس کنجکاوی دانش آموزان را تحریک نموده تا دانش آموزان با دقت در تصویر مربوط به داستان دوران ولادت و کودکی حضرت موسی (علیه السلام) و حفظ صندوق حامل ایشان و تصویر داستان شکافته شدن دریا و عبور بنی اسرائیل و غرق شدن فرعونیان و تصویر تبدیل عصا به اژدها که از معجزات حضرت موسی (علیه السلام) می باشد، به این نتیجه برسند که شعر پروین اعتصامی که به دو ماجرا در زندگی حضرت موسی (علیه السلام) در رابطه با رود نیل اشاره می کند یعنی یک داستان دوران ولادت و کودکی حضرت موسی (علیه السلام) و حفظ صندوق حامل ایشان است که در درس به آن اشاره شده و داستان دیگر مربوط به شکافته شدن دریا و عبور بنی اسرائیل و غرق شدن فرعونیان است که حضرت موسی (علیه السلام) پس از تبلیغ و دعوت فرعون و خاندانش با ارائه معجزات گوناگون و عدم پذیرش آنها، مأمور می شود که نیمه شب با بنی اسرائیل از مصر کوچ کند. حضرت موسی، بنی اسرائیل را حرکت داد تا به دریا رسیدند و آل فرعون نیز به دستور فرعون، به دنبال آنان به راه افتادند. قوم حضرت موسی ابراز ناراحتی کردند؛ چون در وضعیتی بودند که از پیش رو دریا و از پشت سر، لشکر نیرومند فرعون قرار گرفته بود؛ در این وقت فرمان الهی نازل شد و دریا از هم شکافته شد و بنی اسرائیل نجات یافتند اما وقتی که فرعون با یارانش وارد دریا شدند، دریا متلاطم شد و فرعونیان غرق شدند. خداوند می فرماید: به خاطر بیاورید

هنگامی را که دریا را برای شما شکافتیم و شما را نجات دادیم و فرعونیان را غرق کردیم در حالی که تماشا می‌کردید^۱. در قرآن کریم در چند سوره به این ماجرای عظیم اشاره شده است^۲.
در شعر پروین اعتصامی تذکر این نکته اهمیت دارد که آب نیز همانند تمام پدیده‌های هستی به عنوان سرباز الهی فرمان‌بردار امر خدا است. بنابراین هر جا لازم باشد آرام می‌شود و هر جا لازم باشد طغیان می‌کند و یا هر جا لازم باشد شکافته می‌شود و خشکی در آن نمایان می‌شود و هر جا لازم باشد آب‌ها به هم می‌پیوندند؛ و همه این کارها به امر خدا انجام می‌شود و دریا از خود اختیاری ندارد بلکه در هر حال مطیع امر الهی است.

※ ارزشیابی

برای ارزشیابی تمام دروس هدیه‌های آسمان باید به تمام فعالیت‌های فردی و گروهی دانش‌آموزان (شامل فعالیت‌های کلاسی، فعالیت‌های پایانی هر درس، کار در منزل، بیان احساس، خلاقیت و ابتکار و...) از ابتدا تا انتهای تدریس توجه کنید.

نکته: آنچه پس از ارزشیابی اهمیت دارد، پیش‌بینی و اجرای برنامه‌های مناسب برای فرد یا گروهی از دانش‌آموزان است که به علل گوناگون، موفق به تحقق انتظارات درس نشده‌اند، این فرایند به گونه‌ای صورت گیرد که هر دانش‌آموز، از فرصتی مناسب برای تکمیل آموخته‌های خود بهره‌مند شود.

۱- بقره/۵۰.

۲- اعراف/۱۳۶، انفال/۵۴، اِسراء/۱۰۳، شعراء/۶۶-۶۳، زخرف/۵۵ و دخان/۱۷ به بعد.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره دروس	نشانه‌های تحقق	
<p>خدا شناسی، پیامبری، شخصیت‌های دینی، قرآن کریم</p>	<p>– آشنایی با حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی</p> <p>– ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار حضرت موسی <small>علیه السلام</small></p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small></p> <p>– آشنایی با اسبیه به عنوان یکی از زنان مؤمن</p> <p>– احساس علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق اسبیه</p> <p>– آشنایی با نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش</p> <p>– احساس دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش</p>	<p>دروس</p> <p>– توانایی تشکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	<p>– معرفی موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی</p> <p>– ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار حضرت موسی <small>علیه السلام</small></p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small></p> <p>– آشنایی با اسبیه به عنوان یکی از زنان مؤمن</p> <p>– اظهار علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه</p> <p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق اسبیه</p> <p>– بیان نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش</p> <p>– اظهار دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش</p> <p>– بیان مفهوم پیام قرآنی مرتبط با موضوع درس</p>	<p>– ضمن معرفی حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی و ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار او، داستان‌هایی از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small> همواره تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه و معرفی ایشان به عنوان یکی از زنان مؤمن، داستانی از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق ایشان غالباً تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش، نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش را توضیح می‌دهد.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم دربار آن توضیح می‌دهد.</p> <p>– ضمن معرفی حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی و ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار او، دو داستان از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small> غالباً تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه و معرفی ایشان به عنوان یکی از زنان مؤمن، داستانی از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق ایشان غالباً تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش، نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش را بیان می‌کند.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.</p> <p>– ضمن معرفی حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی و ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار او، یک داستان از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small> گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه و معرفی ایشان به عنوان یکی از زنان مؤمن، داستانی از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق ایشان برخی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– ضمن اظهار دلگرمی و علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش، نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش را بیان می‌کند.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p> <p>– به کمک آموزگار، ضمن معرفی حضرت موسی <small>علیه السلام</small> به عنوان یکی از پیامبران بزرگ الهی و ادای احترام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار او، یک داستان از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق حضرت موسی <small>علیه السلام</small> گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– با راهنمایی آموزگار ضمن اظهار علاقه و احترام نسبت به اعمال و رفتار اسبیه و معرفی ایشان به عنوان یکی از زنان مؤمن، داستانی از زندگی ایشان را بیان کرده و برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق ایشان برخی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– با راهنمایی آموزگار ضمن اظهار علاقه نسبت به خداوند و تشکر و سپاسگزاری از خدا در مقابل نعمت‌هایش، نمونه‌هایی از باری خداوند نسبت به بندگانش را بیان می‌کند.</p> <p>– به کمک آموزگار، پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p>
			<p>تیارمند آموزش و تلاش بیشتر</p>	

سطح عملکرد

دانستنی‌های معلم

۱ در موضوع خداشناسی، دانش‌آموزان در پایه دوم با مهربانی خدا و در پایه سوم با بخشندگی خداوند از طریق توجه به نعمت‌های او آشنا شدند. در این پایه با طرح ماجرای کودکی حضرت موسی علیه السلام و معرفی آسیه، از طریق درک مراقبت همیشگی خدا و نظارت الهی بر احوال بندگان، با دانایی و توانایی خداوند به عنوان یاری کننده برای رفع نیازها و برطرف کردن گرفتاری‌ها، به شیوه‌های مختلف پی می‌برند.

۲ در موضوع پیامبری، در پایه‌های قبلی با حضرت ابراهیم علیه السلام آشنا شدند و در این پایه با حضرت موسی علیه السلام به عنوان یکی از پیامبران اولوالعزم آشنا می‌شوند. دوره‌های مختلف داستان زندگی پرفراز و نشیب موسی علیه السلام در قرآن کریم بیان شده است. اما به جهت اقتضای سنی دانش‌آموزان، دوران ولادت و کودکی و پرورش او در کاخ فرعون انتخاب شده است. نام مبارک حضرت موسی علیه السلام صدوسی و شش‌بار، در سی و چهار سوره قرآن مجید آمده است که نشانگر اهمیت ماجراهای زندگی او و بنی اسرائیل به جهت عبرت‌آموزی است.

۳ موسی در لغت از دو جزء تشکیل شده، یکی «مو» به معنای آب و دیگری «سی» به معنای درخت. از آن جا که صندوق وی در کنار درختی در داخل آب به دست آمد، او را موسی نامیدند^۱.

۴ برای اجرای نمایش یا انجام فعالیت «برایم بگو» خوب است بدانیم که نام مادر حضرت موسی علیه السلام «یوکابد»^۲ و نام خواهر موسی در منابع یهودی - مسیحی «مریم» یا «میریام» ذکر شده ولی در منابع اسلامی نام او را کلثوم یا کلثم یا کلثمه دانسته‌اند^۳.

۵ در موضوع شخصیت‌های دینی، دانش‌آموزان با شخصیت آسیه به عنوان یکی از زنان مؤمن آشنا می‌شوند. در قرآن کریم به نام این بانوی بزرگوار تصریح نشده ولی در دو آیه، از او با عنوان «همسر فرعون» یاد شده است^۴. اخلاص و ایمان آسیه به حدی بود که خدا او را به عنوان الگو برای همه مؤمنان از زن و مرد معرفی نموده^۵ و به اعتقاد محکم و خلل ناپذیر او در برابر فشارها و تهدیدهای فرعون اشاره می‌کند. آسیه از تمام لذتهایی که در دربار فرعون وجود داشت، با تمام وجود چشم پوشید و در برابر فرعون ظالم سر تسلیم فرود نیاورد تا اینکه از دنیا رخت بریست^۶. او تقرب به درگاه خدا را بر نزدیکی به فرعون و دستگاهش ترجیح داد و در برابر این تهدیدها، با کلمات توحیدی، حقیقت خویش را هویدا ساخت و ابتدا نزدیکی به خدا

۱- کتاب علل الشرایع مرحوم شیخ صدوق رحمته الله

۲- تفسیر نمونه ج ۱۶، تاریخ انبیاء، رسولی محلاتی ج ۲ ص ۳۹، اعلام قرآن خزائلی ص ۶۱۶، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ج ۲ ص ۲۱۸

۳- اطیب البیان، ج ۴، ص ۴۳۸ و ج ۱۰، ص ۲۱۲؛ بحار الأنوار، ج ۱۳

۴- سوره قصص، آیه ۹، سوره تحریم، آیه ۱۱

۵- «وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَاتُ فِرْعَوْنَ... : و خداوند برای مؤمنان، به همسر فرعون مثل زده است» تحریم/ ۱۱

۶- «... وَ نَجَّيْنَا مِنْ فِرْعَوْنَ وَ عَمَلِهِ وَ نَجَّيْنَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ : و مرا از فرعون و کار او نجات ده! و مرا از گروه ستمگران رهایی

و سپس بهشت را درخواست کرد.^۱

۶ الگو به معنای سرمشق، مقتدا، اسوه، قدوه و... است. روش الگویی، مدلی است بیرونی که بر اساس تربیت پذیری و الگوگیری بر رفتار فرد تأثیر می‌گذارد و او را جذب می‌کند. به همین دلیل، الگودهی و الگوپردازی یکی از روش‌هایی است که قرآن از آن در تربیت و پرورش استفاده می‌کند و در هر زمینه به معرفی الگوهای برتر می‌پردازد. الگوپردازی یعنی اینکه اگر معلم خود به تنهایی نمی‌تواند در همه زمینه‌ها الگو باشد، ولی می‌تواند الگوهایی را به صورت نظری معرفی کند. آیات قرآنی سرشار از الگوهای عینی و یا ذهنی است. به این معنا که گاه رفتاری را مطرح می‌کند و با اینکه اشخاص و رفتارهای آنان را تحلیل می‌کند و نشان می‌دهد که در هر مسئله‌ای چگونه عمل و رفتاری می‌تواند کامل‌ترین رفتار باشد. به عنوان مثال همسر فرعون را به عنوان الگویی برای مؤمنان معرفی می‌کند که چگونه با وجود محیط ناسالم، طریق صلاح و رستگاری را برگزید.

۷ دانش‌آموزان با این درس می‌آموزند که در یاری دین خدا و بندگان او، جنسیت مطرح نیست، چنان که در این درس با سه زن که نقش مؤثری در این زمینه ایفا کردند، آشنا می‌شوند.

۱- «رَبِّ اِبْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ... : پروردگارا! برای من خانه‌ای در بهشت در جوار خود بنا کن...» تحریم/۱۱.

ما به مسجد می‌رویم

* توضیحات درس *

مسجد از نظر لغوی جای سجده و محل عبادت معنی می‌دهد و به عنوان خانه خدا و محل اجتماع مؤمنان، در زندگی مسلمانان نقش مؤثری ایفا می‌کند. دانش‌آموزان در این درس درمی‌یابند که حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت آدابی دارد که شایسته است به آن توجه داشته باشند؛ همچنین با مهم‌ترین مساجد مسلمانان، فعالیت‌های مختلفی که در مسجد انجام می‌شوند، اهمیت اقامه نماز در مسجد، مراسم نماز جماعت و تفاوت آن با نماز فردی آشنا می‌شوند و با تهیه گزارش و ارائه آن به دوستانشان به جمع‌بندی مطالب درس همراه با خانواده و از زبان خودشان اقدام می‌نمایند.

نکته ۱: پیشنهاد می‌شود در صورت امکان این درس در مسجد تدریس شود تا دانش‌آموزان به دور از جمعیت و در خلوت خود با مسجد انس ویژه‌ای پیدا کنند و با بهره‌گیری از فضای معنوی حاکم بر مساجد، خاطرات به یاد ماندنی از مسجد برای آنها باقی بماند.

نکته ۲: در این درس متن درس و فعالیت‌ها با هم ادغام شده‌اند.

* اهداف درس *

- ۱ آشنایی با مهم‌ترین مساجد مسلمانان
- ۲ آشنایی با آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت
- ۳ آشنایی با برخی از احکام نماز جماعت
- ۴ تمایل به حضور در مسجد و به‌جا آوردن نماز جماعت و رعایت احکام آن
- ۵ تلاش برای شرکت در مراسم نماز جماعت در مسجد و رعایت احکام آن
- ۶ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

مسجد
نماز جماعت
آداب حضور در مسجد

* پیشنهادهایی برای تدریس

● برای شروع مناسب درس می‌توانید با پخش صدای اذان و اینکه این صدا شما را به یاد چه چیزهایی می‌اندازد شروع کنید.

● برای شروع مناسب درس می‌توانید به‌طور دسته‌جمعی از مسجد نزدیک مدرسه دیدن کنید. همه چیزها را به دقت ببینید و بپرسید که چه نام دارند و برای چه هستند.

● برای شروع مناسب درس می‌توانید این امکان را فراهم کنید تا دانش‌آموزان در مسجد نزدیک مدرسه حضور یابند، قسمت‌های مختلف آن را ببینند و در مورد آن سؤال کنند.

● در این درس می‌توانید از فن «تصویر خوانی» استفاده نمایید. روش تصویرخوانی که به معنی استفاده از تصویر برای درک یک معنا و مفهوم می‌باشد این فرصت را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا دریافت و استنباط خود را از تصویر درس مطرح نمایند؛ هر چند این دریافت در فضایی عاطفی صورت پذیرفته و ارتباط مستقیمی با محتوای درس نداشته باشد.

● عنوان، قسمتی از محتوای درس را آشکار می‌کند. صحبت پیرامون اینکه «آیا در محل شما مسجد هست؟ نامش چیست؟ چه خاطراتی از مسجد دارید؟...» می‌تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک بار دیگر می‌توانید به عنوان، بازگشت نمایید تا اطلاعات تکمیل شده دانش‌آموزان پیرامون آن بیان گردد.

– می‌توانید برای شروع مناسب درس، پرسش‌های مناسب دربارهٔ مساجد مطرح کنید، مثلاً:

– آیا تا به حال به مسجد محل خود رفته‌اید؟

– در مسجد محل چه فعالیت‌هایی انجام می‌دهند؟

– معمولاً در مساجد چه قسمت‌هایی وجود دارد؟

– آیا در نماز جماعت مسجد خود شرکت کرده‌اید؟

– در نماز جماعت به چه نکاتی باید توجه کرد؟

– برای باشکوه‌تر برگزار شدن مراسم نماز و دیگر فعالیت‌ها در مساجد چه باید کرد؟

- آیا مسجد محل شما پایگاه فعالیت‌های فرهنگی، ورزشی و ... دارد؟
- چه چیزهایی در همهٔ مسجدها وجود دارد؟
- روحانی مسجد شما چه نام دارد؟
- آیا می‌دانید به روحانی‌ای که در مسجد جلوی همه نماز می‌خواند چه می‌گویند؟
- و

● پاسخ‌های دانش‌آموزان می‌تواند در تدریس این درس به شما کمک کند. می‌توانید برای شروع مناسب درس از یک روحانی دعوت کنید تا دربارهٔ خودش برای دانش‌آموزان توضیحاتی بدهد. از او بخواهید که برای دانش‌آموزان بگوید وظایف ما در داخل مسجد چیست.

● برای شروع می‌توانید با تلفیق کردن با درس هنر از دانش‌آموزان بخواهید که مسجد محل زندگی خودشان را نقاشی کنند و به این ترتیب وارد درس شوید.

● برای شروع می‌توانید با نشان دادن تصاویر مختلف از مساجد و مقایسهٔ تفاوت شکل مسجدها و فعالیت‌هایی که در آنها انجام می‌شود وارد درس شوید.

- برای شروع می‌توانید در قالب معما، چیستان استفاده کنید؛ مثلاً: «آن چیست» که در بیشتر نقاط دنیا وجود دارد و مردم زیادی به آنجا رفت و آمد می‌کنند؟

- معمولاً افراد با لباس‌هایی تمیز و پاک در این محل حاضر می‌شوند و با خداوند ارتباط خاصی برقرار می‌کنند.

- معمولاً دارای گنبد و بارگاه و فضای مناسبی برای اجتماع مردم است.

● گلدسته‌هایی دارد که از آن صدای اذان و ... پخش می‌شود.

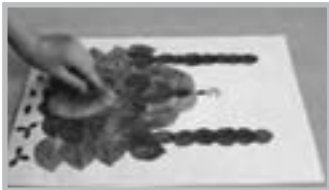
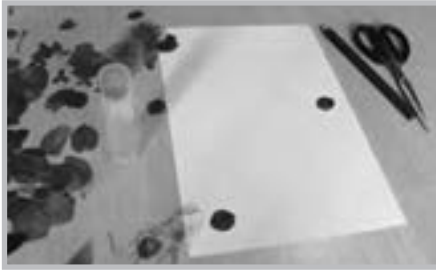
برای شروع می‌توانید با تلفیق کردن با درس هنر، و طی یک برنامهٔ قبلی، از گروه‌ها بخواهید که مقداری گل و برگ خشک تهیه کنند و به کلاس بیاورند و طبق روش کار به شرح زیر کاردستی مسجد را بسازند و سپس نمایشگاهی از دست ساخته‌های آنها برگزار کنید.

موارد مورد نیاز برای این کار عبارت‌اند از: ۱- چسب ۲- کاغذ سفید ۳- مداد و قیچی ۴- برگ درختان

روش کار:

۱ ابتدا طرح گنبد و مناره‌ها را روی کاغذ بکشید یا کشیده شده در اختیار آنها بگذارید. کار چسباندن برگ یا گلبرگ‌ها را از پایین گلدسته‌ها به صورت موازی با هم شروع کنید. در ترتیب چیدن برگ‌ها اگر از بزرگ به کوچک کار کنید کار شما زیباتر به نظر می‌رسد. یک تکه از برگ را به شکل هلال برش بزنید و روی برگه چسبانید.

۲ برگ درختان که در این کار بهتر است برگ‌ها را دو روز قبل از اینکه کار با آنها را شروع کنید لای کتاب بگذارید تا کمی خشک شوند.

۳ بعد از چسباندن برگ‌های مناره‌ها کم‌کم برگ‌های دیگر هم به ساختمان مسجد اضافه کنید تا وقتی که کار شکل طبیعی خود را به دست آورد. برای درب ورودی مسجد از برگ پهن‌تر و با رنگ متفاوت استفاده کنید تا در کار دستی شما بیشتر نمایان باشد.

بتر است کار چسباندن برگ‌های ساختمان مسجد را از اطراف شروع کنید تا اینکه همان ابتدا برگ‌ها را داخل کار بچسبانید.

● فعالیت بیین و بگو می‌تواند شروع مناسبی برای درس باشد. معلمان گرامی می‌توانند از دانش‌آموزان بخواهند با کمک تصاویری که در کتاب آمده در مورد فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان می‌توانند در مسجد انجام دهند از قبیل تلاوت قرآن، گفت‌وگوی دینی، غبارروبی و اقامه نماز، با یکدیگر گفت‌وگو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می‌تواند در گروه‌های دو یا سه نفره صورت پذیرد. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند تا هر کار دیگری که دیده و یا انجام داده‌اند، بیان کنند. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ‌گروه‌های دیگر بپردازند. معلمان عزیز بحث را هدایت کنند تا دانش‌آموزان به این مطلب آگاه شوند که مسجد از نخستین نهادها و از مصادیق بارز جامعه اسلامی است. نقش آفرینی مساجد در تمامی عرصه‌ها و شئون جامعه اسلامی سبب توسعه و گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی بار دیگر مساجد هویت و منزلت خود را باز یافتند و از

آغاز نهضت به عنوان میعادگاه مؤمنین و خداجویان قرار گرفتند. در دوران سی ساله پس از انقلاب اسلامی، مساجد در فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و حتی نظامی از طریق بسیج نیروهای فعال شرکت داشته و نقش پایگاه ارتباطی مردم را عهده‌دار گردیدند. به خصوص در ایام و دوران هشت ساله دفاع مقدس، مساجد به انسجام نیروهای مردمی پرداخته و بسیاری از امور انقلاب مانند رفتارندم، شوراهای محلی و کانون‌های بسیج در مساجد شکل گرفت. آنچه در تاریخ مسجد در سراسر ایران در طول مبارزات و فعالیت‌های انقلابی به دست می‌آید، این است که مسجد تنها جایگاهی بوده است که در جوی آکنده از وحدت و اخوت و معنویت، نیروهای مبارز و مؤمن و شجاع را در خود جای داده و از این طریق در جهت بیداری و آگاهی بخشی به توده‌های بسیج و گروه‌های مختلف مردمی، رسالت خویش را عینیت بخشیده است؛ به همین دلیل است که دشمنان از مسجد به عنوان مرکز نیرومند پشتیبانی انقلاب اسلامی در هراس و وحشت بوده و بارها مساجد آماج حملات قرار گرفته است.

تدریس خود را می‌توانید مستقیماً با فعالیت همخوانی کنیم شروع کنید. زبان شعر «مثل نسیم» با ایجاد فضایی شاد و پر نشاط به خودی خود زبان مناسبی برای شروع تدریس به شمار می‌آید. زبان شعر، این امکان را به آموزگار می‌دهد که دانش‌آموزان را با احساسات خود همراه ساخته و در آنان روح لطافت و ظرافت و دقت را بدمد. شما به عنوان یک آموزگار توانا، لازم است به ایجاد یک تصویر ذهنی زیبا از محتوای شعر، در ذهن کودکان کمک کنید. مناسب است از دانش‌آموزان بخواهید درک خود را از معنا و مفهوم کلی شعر در قالب یک نوشته کوتاه یا به صورت شفاهی به کلاس ارائه دهند.

نکاتی درباره شعر و نحوه خواندن آن:

زبان شعر با زبان نثر متفاوت است. پس باید به هنگام خواندن، بر روی وزن و آهنگ آن توجه و دقت بیشتری شود. بد خواندن شعر، تأثیر نامناسب بر روی شنونده آن، به خصوص اگر کودک باشد، به جای خواهد گذاشت. لذا سعی کنید دانش‌آموزان احساس، زیبایی و موسیقی شعر را به گونه‌ای دلدیر به دیگران انتقال دهند. تأکید بر روی کلمات، سکوت‌های مناسب و به جا، نشان دادن بار معنوی، عاطفی و حسی کلمات در این انتقال مؤثر است. کلمات و لغات مشکل شعر را، با کمک خود بچه‌ها، برایشان توضیح دهید، اما لازم نیست تمام شعر را خط به خط معنا کنید. از دانش‌آموزان بخواهید لحن خود را مناسب با مضمون شعر تغییر دهند و به آن حس و حال ببخشند.

● در فعالیت برایم بگو دانش‌آموزان مطالبی را در پاسخنامه ذکر می‌کنند که معلمان گرامی با هدایت آنها با محوریت مسجد به عنوان محل تجمع مسلمین به همدردی مسلمانان با یکدیگر و تأکید بر برادری و اخوت اسلامی و آرزوی نجات مسلمین از ظلم و ستم اشاره می‌کنند و به این ترتیب به جمع بندی درس می‌پردازند.

● دانش‌آموزان در فعالیت تمرین کنید با کسب مهارت عملی نماز جماعت، به تثبیت مفاهیم درس و تعمیق یادگیری می‌پردازند. توضیحات تکمیلی در مورد فضیلت نماز جماعت در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت ایستگاه فکر که با هدف برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه شده و دستیابی به مفاهیم جدید طراحی شده است؛ انتظار می‌رود معلمان گرامی، حس کنجکاوی دانش‌آموزان را تحریک نموده تا دانش‌آموزان ضمن مرور نماز جماعت، به تفاوت‌های نماز جماعت با نماز فرادی واقف گردند. توضیحات تکمیلی در مورد احکام نماز جماعت در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● فعالیت تدبر کنیم برای جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مفاهیم درس در قالب آیات و احادیث کوتاه طراحی شده است. در این فعالیت انتظار می‌رود معلمان گرامی دانش‌آموزان را به ضرورت رعایت پاکیزگی و آراستگی برای حضور در مسجد هدایت کنند. ممکن است برخی دانش‌آموزان به زیبایی و پاکیزگی اخلاقی نیز اشاره کنند که در حد فهم و سن مخاطب اجازه گفت‌وگو را به آنها بدهید. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که زینت در این آیه، همه زینت‌های ظاهری و باطنی را در بر می‌گیرد؛ یعنی می‌تواند هم اشاره به زینت‌های جسمانی باشد که شامل پوشیدن لباس‌های مرتب و پاک و تمیز، شانه زدن موها، و به کار بردن عطر و ماندن آن می‌شود، و هم شامل زینت‌های معنوی، یعنی صفات انسانی و ملکات اخلاقی و پاکی نیت و اخلاص می‌گردد. توضیحات تکمیلی در باره زینت و تجمل از نظر اسلام در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

در فعالیت بررسی کنید دانش‌آموزان با کارهایی که نباید در مسجد انجام شود و نمونه‌ای از عدم رعایت احکام و آداب نماز جماعت آشنا می‌شوند. هدف این فعالیت تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم بر اساس مرور اطلاعات می‌باشد.

توضیحات تکمیلی درباره نماز جماعت در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت کامل کنید دانش‌آموزان با پر کردن جاهای خالی به تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم نائل می‌شوند.

توضیحات تکمیلی درباره نماز جماعت در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت با خانواده دانش‌آموزان می‌توانند گزارش را به صورت گفتاری یا نوشتاری یا الکترونیکی ارائه نمایند. برای بیان نوشتاری گزارش می‌توانید دانش‌آموزان را به طرف ساختن یک کتاب یا روزنامه و نشریه سوق دهید. این کار می‌تواند برای دانش‌آموزان بسیار سرگرم‌کننده و لذت بخش باشد. توجه معلمان گرامی را به چند نکته در این زمینه جلب می‌نمایم:

- صرفاً یک پیشنهاد دهنده و جهت دهنده باشید و از دخالت مستقیم تا حد امکان پرهیز نمایید.
 - از ابتکارات دانش‌آموزان استقبال کنید و آنها را در قالب خاص محدود نکنید.
 - تصاویر انتخابی می‌تواند به صورت نقاشی خودشان یا بریده مجلات و سایر کتاب‌ها باشد.
 - نکات بهداشتی و ایمنی لازم را در خصوص کار با وسایل، برای دانش‌آموزان بیان کنید.
 - از اولیای دانش‌آموزان بخواهید اجازه دهند خود دانش‌آموزان کارها را انجام دهند و خانواده‌ها به‌عنوان راهنما و یاری‌کننده، ایفای نقش نمایند.
- می‌توانید این فعالیت را به‌عنوان یک جشنواره کوچک، با حضور دانش‌آموزان و خانواده‌هایشان، یا همکاری مدارس و یا مساجد اطراف و یا حتی اداره آموزش و پرورش منطقه خود شکل بدهید.

تذکر

- ✓ این فعالیت‌ها برای ایجاد حس خوشایند در دانش‌آموزان نسبت به اماکن مذهبی و ایجاد تحرک و خلاقیت و ... است. بنابراین این فعالیت‌ها را به‌عنوان یک مسابقه تخصصی هنری قلمداد ننمایید.
- ✓ تشویق را حتی برای کارهای کوچک فراموش نکنید.
- ✓ به یاد داشته باشید که این فعالیت نباید بار مالی خاصی را به خانواده‌ها تحمیل کند. بنابراین تدبیری بیندیشید که دانش‌آموزان از کمترین امکانات بیشترین بهره‌برداری را بنمایند.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس، به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

سطوح عملکرد	نشانه‌های تحقق	شماره درس	اهداف کلی	عناوین کارنامه
<ul style="list-style-type: none"> - ضمن توضیح احکام و آثار نماز جماعت و تفاوت آن با نماز فردی، در نماز جماعت شرکت می‌نماید. - آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت را توضیح می‌دهد و در برگزاری مراسم آن مشارکت می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد. 	<ul style="list-style-type: none"> - بیان آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت 		<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت 	
<ul style="list-style-type: none"> - ضمن بیان چند مورد از احکام و آثار نماز جماعت و تفاوت آن با نماز فردی، برای شرکت در نماز جماعت تلاش می‌نماید. - آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت را بیان می‌کند و در مراسم آن شرکت می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد. 	<ul style="list-style-type: none"> - بیان برخی از احکام نماز جماعت 		<ul style="list-style-type: none"> آشنایی با برخی از احکام نماز جماعت 	
<ul style="list-style-type: none"> - ضمن بیان برخی از احکام و آثار نماز جماعت و تفاوت آن با نماز فردی، برای شرکت در آن تمایل نشان می‌دهد. - برخی آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت را بیان می‌کند و برای شرکت در آن تمایل نشان می‌دهد. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. 	<ul style="list-style-type: none"> - تمایل به حضور در مسجد و به جا آوردن نماز جماعت و رعایت احکام آن 	۳	<ul style="list-style-type: none"> تمایل به حضور در مسجد و به جا آوردن نماز جماعت و رعایت احکام آن 	<p>مراسم اسلامی، احکام، تعان کریم</p>
<ul style="list-style-type: none"> - با راهنمایی آموزگار، ضمن بیان برخی از احکام و آثار نماز جماعت و تفاوت آن با نماز فردی، برای شرکت در آن تمایل نشان می‌دهد. - با کمک آموزگار، برخی آداب حضور در مسجد و مراسم نماز جماعت را بیان می‌کند و برای شرکت در آن تمایل نشان می‌دهد. - با کمک آموزگار، پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. 	<ul style="list-style-type: none"> - تلاش برای شرکت در مراسم نماز جماعت در مسجد و رعایت احکام آن 		<ul style="list-style-type: none"> تلاش برای شرکت در مراسم نماز جماعت در مسجد و رعایت احکام آن 	
<ul style="list-style-type: none"> - نیازمند آموزش و تلاش بیشتر 	<ul style="list-style-type: none"> - بیان مفهوم پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس 		<ul style="list-style-type: none"> توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس 	

دانشتنی‌های معلم

۱ مسجد از نظر لغوی جای سجده و محل عبادت معنی می‌دهد و به عنوان بهترین مکان برای اقامه نماز جماعت معرفی شده است. هم زمانی تأسیس مسجد و تشکیل جامعه اسلامی با هجرت پیامبر ﷺ در مدینه، نشان از نقش بی‌بدیل مسجد در نهادینه‌سازی حیات اسلامی و تغییر رفتارها و شیوه زندگی جاهلیت و غیر دینی دارد. مسجد، نمادی استوار از تمدن اسلامی در طول تاریخ بوده و ارزش و اعتبار خود را میان مسلمانان حفظ کرده است؛ چرا که، مسجد نه صرفاً محل عبادت، که محل فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، قضایی و نظامی به شمار می‌آید. مسجد در زمان طلوع اسلام، یک مرکز ملی برای تعلیم و تربیت، کنگره ملی برای مشورت و همفکری و انجمنی برای کسب آشنایی و پیوند دوستی مسلمانان، و آموزشگاهی برای پرورش عملی مسلمانان بود.

۲ در مورد مراسم پرشکوه و با عظمت اسلامی «نماز جماعت» روایات بسیاری بیان شده است. در اینجا برخی از روایات ارائه می‌شود.

• در مورد برتری نماز جماعت، پیامبر ﷺ فرمود: فضیلت نماز جماعت بیست و پنج برابر نماز فرادی می‌باشد.^۱

• امام رضا علیه السلام در مورد علت تشریح نماز جماعت فرمود: علت تشریح نماز جماعت آن است که اسلام و توحید و بندگی و اخلاص به خداوند متعال در معرض دید عموم و ظاهر و مشهود در میان مردم باشد.^۲

• غیر از آثار فردی و اجتماعی نماز جماعت، پاداش‌های عظیمی برای آن بیان شده است؛ از جمله پیامبر ﷺ فرمود: تعداد حاضران در نماز جماعت، هر چه بیشتر باشد، پاداش آن بیشتر است سپس فرمود: همین که عدد افراد از ده نفر گذشت، حساب آن را جز خدا کسی نمی‌داند.^۳

• در مورد ثواب جماعت هر یک از نمازهای یومیه از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل است که فرمود: هر کس نماز صبح را به جماعت به جا آورد سپس تا طلوع خورشید به ذکر خداوند بی‌نیاز و بلندمرتبه پردازد، در بهشت هفتاد درجه خواهد داشت و مابین هر درجه‌ای به اندازه‌ای است که اسب دوندۀ عالی و خوش تربیت هفتاد سال بتازد و کسی که نماز ظهر را به جماعت بخواند در بهشت جاوید، پنجاه درجه خواهد داشت و فاصله بین درجات او به اندازه تاختن پنجاه ساله اسب عالی خواهد بود و هر کس نماز عصر را به جماعت بخواند ثواب آزاد کردن هشت نفر از فرزندان اسماعیل را خواهد داشت که هر یک از آنها صاحب خانۀ باشند. و کسی که نماز مغرب را به جماعت بخواند گویا یک حج و یک عمره مقبول به جا آورده است و هر کس نماز

۱- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۳۷۴

۲- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۳۷۲

۳- مستدرک الوسائل، ج ۱، ص ۴۸۷، رساله حضرت امام، مسئله ۱۴۰۰.

عشاء را به جماعت بخواند مانند این است که شب قدر را شب زنده‌داری نموده است.^۱

۲ در فعالیت تدبیر کنیم با توجه به افراط و تفریط در مورد زینت و تجمل به ویژه در دوره نوجوانی، شایسته است که دانش‌آموزان با نظر اسلام در این مورد آشنا شوند.

در مورد استفاده از انواع زینت‌ها، اسلام مانند تمام موارد، حد اعتدال را انتخاب کرده است، نه مانند بعضی که می‌پندارند استفاده از زینت‌ها و تجملات هر چند به صورت معتدل، مخالف زهد و پارسایی است، و نه مانند تجمل پرستانی که غرق در زینت و تجمل می‌شوند، و برای رسیدن به این هدف، تن به هرگونه عمل نادرستی می‌دهند. در اسلام، استفاده کردن از زیبایی‌های طبیعت، لباس‌های زیبا و متناسب، نه تنها مجاز شمرده شده بلکه به آن توصیه و سفارش نیز شده است. به عنوان نمونه، در تاریخ زندگی امام حسن مجتبی (علیه السلام) می‌خوانیم هنگام نماز بهترین لباس‌های خود را می‌پوشید. سؤال کردند چرا بهترین لباس خود را می‌پوشید؟ فرمود: خداوند زیبا است و زیبایی را دوست دارد و به همین جهت، من لباس زیبا را برای راز و نیاز با پروردگار می‌پوشم، زیرا او دستور داده است که زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد برگزید^۲ این تعبیر که خداوند زیبا است و زیبایی را دوست دارد، و یا تعبیر به اینکه خداوند زیبایی‌ها را آفریده، همگی اشاره به این حقیقت است که اگر استفاده از هرگونه زیبایی، ممنوع بود، خداوند هرگز اینها را نمی‌آفرید، آفرینش زیبایی‌ها در جهان هستی خود دلیل بر این است که خالق زیبایی‌ها آن را دوست دارد، ولی غالباً در این گونه موضوعات، مردم راه افراط را می‌پویند، و با بهانه‌های مختلف رو به تجمل پرستی می‌آورند، و به همین دلیل قرآن مجید بلافاصله بعد از ذکر این حکم اسلامی، از اسراف و زیاده‌روی و تجاوز از حد، مسلمانان را بر حذر می‌دارد. به هر حال روش قرآن و اسلام در این مورد، روش موزون و معتدلی است که نه جمود دارد و تمایلات زیباپسندی روح انسان را در هم می‌کوبد، و نه بر اعمال مسرفان و تجمل پرستان صحه می‌گذارد؛ لذا می‌بینیم در بعضی از روایات هنگامی که از بعضی امامان سؤال می‌کردند چرا لباس فاخر پوشیده‌اید در حالی که جد شما حضرت علی (علیه السلام) چنین لباسی بر تن نمی‌کرد؟ در پاسخ می‌فرمودند مردم آن زمان در شدت و فشار بودند، اما مردم زمان ما زندگی مرفه‌تری دارند و در چنین شرایطی استفاده از این زینت‌ها در حدود معقول مانعی ندارد.

۱- امالی شیخ صدوق، ص ۴۱؛ بحار، ج ۸۵، ص ۴۳۶

۲- وسائل جلد سوم ابواب احکام الملابس

۴ چند مسئله درباره نماز جماعت

۱۴۵۳: امام جماعت باید بالغ و عاقل و شیعه دوازده امامی و عادل و حلال زاده باشد و نماز را به طور صحیح بخواند، و نیز اگر مأوم مرد است امام او هم باید مرد باشد. و اقتدا کردن بچه ممیز که خوب و بد را می فهمد به بچه ممیز دیگر جایز نیست. و احتیاط واجب آن است که امام زن نیز مرد باشد.

۱۴۶۰: موقعی که مأوم نیت می کند باید امام را معین نماید، ولی دانستن اسم او لازم نیست، مثلاً اگر نیت کند اقتدا می کنم به امام حاضر نمازش صحیح است.

۱۴۶۱: مأوم باید غیر از حمد و سوره همه چیز نماز را خودش بخواند ولی اگر رکعت اول یا دوم او، رکعت سوم یا چهارم امام باشد باید حمد و سوره را بخواند.

۱۴۶۷: مأوم نباید تکبیرة الاحرام را پیش از امام بگوید بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده، تکبیر نگوید.

۱۴۶۸: اگر مأوم پیش از امام عمداً هم سلام دهد نمازش صحیح است.

۱۴۶۹: اگر مأوم غیر از تکبیرة الاحرام و سلام چیزهای دیگر نماز را پیش از امام بگوید اشکال ندارد ولی اگر آنها را بشنود یا بداند امام چه وقت می گوید، احتیاط مستحب آن است که پیش از امام نگوید.

۱۴۷۱: اگر سهواً پیش از امام سر از رکوع بردارد، چنانچه امام در رکوع باشد باید به رکوع برگردد و با امام سر بردارد و در این صورت زیاد شدن رکوع که رکن است نماز را باطل نمی کند ولی اگر به رکوع برگردد و پیش از آنکه به رکوع برسد، امام سر بردارد نمازش باطل است.

۱۴۷۲: اگر اشتهاً سر بردارد و ببیند امام در سجده است باید به سجده برگردد و چنانچه در هر دو سجده این اتفاق بیفتد برای زیاد شدن دو سجده که رکن است نماز باطل نمی شود.

۱۴۸۹: مکروه است مأوم ذکرهای نماز را طوری بگوید که امام بشنود.

تذکر: احکام فوق الذکر جهت اطلاع معلمان عزیز ارائه شده و آموزش آنها به دانش آموزان ضرورت ندارد.

یک نماز و ده رکوع

* توضیحات درس

درس یک نماز و ده رکوع از ابتدا با عنوان و نام درس توجه دانش آموزان را بر می‌انگیزد زیرا آنها در سال‌های گذشته با کیفیت نماز دو رکعتی، سه رکعتی و چهار رکعتی آشنا شدند و می‌دانند که در هر رکعت فقط یک رکوع به جا می‌آوریم ولی در این درس با شکل متفاوتی از نماز برخورد می‌کنند. ماجرابی که برای کودک در این درس اتفاق می‌افتد نیز بر این تفاوت تأکید می‌کند.

شعر آغازین درس که از آفتاب و مهتاب و ستاره و آسمان سخن می‌گوید زمینه توجه دانش آموزان را به پدیده‌های طبیعی جلب می‌کند تا در پایان درس با نام نماز آیات و کیفیت آن آشنا شوند. آشنایی با طبیعت و شگفتی‌های آن، زمینه درک عظمت خالق آن را فراهم می‌کند و زیباترین پیام‌ها را به انسان می‌دهد. در این درس کافی است دانش آموزان با شرایط و وجوب و کیفیت خواندن نماز آیات به عنوان یکی از نمازهای واجب و یک عبادت مهم آشنا شوند؛ بنابراین سخن گفتن درباره همه آیات الهی و یا بحث درباره حوادث وحشت‌زا ضرورتی ندارد.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با نماز آیات و برخی احکام آن (به هنگام وجوب)
- ۲ اشتیاق به ادای نماز آیات به هنگام وجوب آن
- ۳ ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن

* مفاهیم کلیدی

نماز آیات

* پیشنهادهایی برای تدریس

- چنانچه فیلم یا تصویری از خورشیدگرفتگی، سیل، رعد و برق شدید، طوفان، زلزله و ... در اختیار داشته باشید، می‌توانید از آن برای ایجاد انگیزه یا توضیح متن استفاده کنید.
- تلفیق درس اجتماعی (بخش جغرافی) و علوم در زمینه سیل، رعد و برق، طوفان و خورشید گرفتگی می‌تواند برای شروع بسیار خوب و مؤثر باشد.
- می‌توانید در روز مانور زلزله، موقعیتی را ایجاد کنید و این درس را آموزش دهید (روز اجرای مانور زلزله در مدارس ۲۰ مهر ماه است).
- می‌توانید با استفاده از «افلاک نما»، پدیده خورشیدگرفتگی را برای بچه‌ها نمایش و توضیح دهید.
- می‌توانید با توجه به تلفیق با درس علوم بخش سیارات از سه نفر از دانش‌آموزان بخواهید که با ایفای نقش خورشید، ماه و زمین چگونگی این پدیده را نشان دهند.
- اگر در مدرسه ماکتی در رابطه با منظومه خورشیدی در اختیار دارید، به کلاس بیاورید و برای ایجاد انگیزه یا توضیح متن استفاده کنید.
- می‌توانید قبلاً از دانش‌آموزان بخواهید مثلاً در مورد پدیده خورشیدگرفتگی اطلاعاتی را جمع‌آوری کنند و یا خاطرات بزرگترها را در این مورد پرسیده و گزارشی تهیه کنند و برای هم کلاسی‌های خود بیان کنند تا زمینه‌ای مناسب برای تدریس این درس ایجاد شود.
- برای شروع مناسب درس می‌توانید از عنوان که قسمتی از محتوای درس را آشکار می‌کند استفاده کنید. صحبت پیرامون اینکه «در هر نماز چند رکوع هست و ...» می‌تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک‌بار دیگر می‌توانید به عنوان بازگشت نمایید تا اطلاعات تکمیل شده دانش‌آموزان پیرامون آن بیان گردد.
- می‌توانید از ساختار داستانی متن درس برای شروع مناسب درس استفاده کنید. شما می‌توانید بعد از خواندن قصه درس از آن به‌عنوان مبنایی برای بحث و گفت‌وگو استفاده کنید.
- می‌توانید از متن درس استفاده کنید و آن را در قالب نمایش با هماهنگی گروهی از دانش‌آموزان در کلاس اجرا کنید.
- در این درس می‌توانید از فن «تصویرخوانی» استفاده نمایید. روش تصویرخوانی که به معنی استفاده از تصویر برای درک یک معنا و مفهوم می‌باشد این فرصت را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا دریافت و استنباط خود را از تصویر درس مطرح نمایند؛ هر چند این دریافت در فضایی عاطفی صورت پذیرفته و ارتباط مستقیمی با محتوای درس نداشته باشد.
- در فعالیت بین و بگو معلمان گرامی دانش‌آموزان را هدایت کنند تا در این فعالیت از طریق

تصویر خوانی و گفت‌وگو پیرامون تصاویر به تعمیق مطالب آموزش داده نائل شوند. اطلاعات لازم در زمینه انجام این فعالیت، موارد وجود نماز آیات و احکام آن جهت اطلاع معلمان گرامی در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت بررسی کنید دانش‌آموزان با برداشته‌های نادرست از چگونگی خواندن نماز آیات آشنا می‌شوند تا اگر آنها هم اشتباهی در برداشت خود داشته باشند، اصلاح شود. هدف این فعالیت تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم بر اساس مرور اطلاعات می‌باشد.

توضیحات تکمیلی درباره نماز آیات در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● دانش‌آموزان در فعالیت کامل کنید با پرکردن جاهای خالی به تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم نائل می‌شوند. اطلاعات تکمیلی در مورد دستور نماز آیات جهت دانش‌افزایی معلمان گرامی در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت ایستگاه فکر که با هدف برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه‌شده و دستیابی به مفاهیم جدید طراحی شده است؛ انتظار می‌رود معلمان گرامی، حس کنجکاوی دانش‌آموزان را تحریک نموده تا دانش‌آموزان ضمن مرور نماز آیات، به تفاوت‌های نماز آیات با نماز صبح واقف گردند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان در مورد تفاوت‌های میان نماز صبح و نماز آیات به این نتیجه برسند که نماز آیات نیز مانند نماز صبح است، با این فرق که در هر دو رکعت پس از خواندن سوره حمد، باید سوره‌ای را که برگزیده شده کامل بخوانیم و یا به این صورت که سوره را به پنج بخش تقسیم کنیم و پس از خواندن هر یک از پنج بخش، به رکوع برویم که به این ترتیب در هر رکعت، پنج رکوع خواهیم داشت. آنگاه پس از رکوع پایانی تا آخر مانند نماز صبح ادامه می‌دهیم. اطلاعات تکمیلی در مورد دستور نماز آیات جهت دانش‌افزایی معلمان گرامی در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت تمرین کنید دانش‌آموزان با کسب مهارت عملی نماز آیات، به تثبیت مفاهیم درس و تعمیق یادگیری می‌پردازند. معلمان گرامی توجه داشته باشند که در آموزش احکام تدریجی بودن و مرحله به مرحله آموزش دادن و فراهم نمودن فرصت کافی برای تکرار و تمرین، امکان درست انجام اعمال دینی را فراهم می‌کند.

● هدف فعالیت با خانواده بسط یادگیری و تقویت نگرش دانش‌آموز به مفاهیم دینی برای بروز رفتار دینی از طریق جست‌وجوی مصادیق تازه از مفاهیم با کمک و هم‌فکری اعضای خانواده می‌باشد. یکی از اساسی‌ترین انتظارات در تعلیم و تربیت دینی دانش‌آموزان، تغییر رفتار آشکار بر مبنای آموخته‌های کتاب‌های درسی می‌باشد. همان‌گونه که فرایند یادگیری از کلاس درس توسط معلم آغاز گردید، و با فعالیت‌های متنوعی، درونی‌سازی مفاهیم و ارزش‌های دینی صورت پذیرفت و دانش‌آموز به خود باوری و ارزش

اجتماعی دینداری در گروه همسالان و محیط مدرسه دست یافت؛ اکنون نوبت به تأثیر غیرقابل انکار خانواده همسو با مدرسه در درس دینی و تثبیت «هویت دینی» آموخته شده توسط دانش آموز رسیده است. اگر دانش آموز اهداف، مفاهیم و ارزش‌های دینی که در کلاس فراگرفته را در خانواده ارزشمند و مورد تقدیر یافت آنگاه می‌توان امیدوار بود در صحنه‌های اجتماعی پای‌بندی بیشتری در ابراز هویت دینی و دینداری از خود نشان دهد. بنابراین از معلمان گرامی انتظار جدی می‌رود، پس از پایان تدریس در جلسه اول برای جلسه دوم حتماً پیگیری شایان توجهی از نحوه انجام این فعالیت در خانه به عمل آورند. دبیران محترم می‌توانند در سایر درس‌هایی که این فعالیت طراحی نشده با خلاقیت خویش این جنبه از آموزش را عمومیت بخشند.

❖ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

سطوح عملکرد	نشانه‌های تحقق	شماره دروس	اهداف کلی	عناوین کارنامه
<p>– ضمن توضیح نحوه اقامه نماز آیات و احکام آن، تفاوت نماز آیات و نماز صبح را به‌طور کامل توضیح می‌دهد.</p> <p>– به هنگام وجوب نماز آیات اشتیاق خود را برای اقامه آن اظهار می‌کند.</p> <p>– نماز آیات را با رعایت احکام صحیح آن به‌جا می‌آورد.</p>	<p>– بیان برخی از احکام نماز آیات</p>	۴	<p>– آشنایی با نماز آیات و برخی احکام آن (به هنگام وجوب)</p>	<p>احکام</p>
<p>– ضمن بیان نحوه اقامه نماز آیات و احکام آن، تفاوت نماز آیات و نماز صبح را بیان می‌کند.</p> <p>– به هنگام وجوب نماز آیات برای اقامه آن علاقه نشان می‌دهد.</p> <p>– نماز آیات را با رعایت احکام آن به‌جا می‌آورد.</p>	<p>– اظهار اشتیاق به ادای نماز آیات به هنگام وجوب آن</p>	۴	<p>– اشتیاق به ادای نماز آیات به هنگام وجوب آن</p>	<p>احکام</p>
<p>– ضمن بیان نحوه اقامه نماز آیات و احکام آن، به تفاوت نماز آیات و نماز صبح اشاره می‌کند.</p> <p>– به هنگام وجوب نماز آیات برای اقامه آن اظهار تمایل می‌کند.</p> <p>– نماز آیات را به‌جا می‌آورد.</p>	<p>– ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن</p>	۴	<p>– ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن</p>	<p>احکام</p>
<p>– با راهنمایی آموزگار ضمن بیان نحوه اقامه نماز آیات و احکام آن، به تفاوت نماز آیات و نماز صبح اشاره می‌کند.</p> <p>– با کمک آموزگار به هنگام وجوب نماز آیات برای اقامه آن اظهار تمایل می‌کند.</p> <p>– با راهنمایی آموزگار نماز آیات را به‌جا می‌آورد.</p>	<p>– ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن</p>	۴	<p>– ادای نماز آیات به شیوه صحیح آن</p>	<p>احکام</p>

دانشتنی‌های معلم

۱ آیات جمع آیه یا آیت به معنی «نشانه‌ها» می‌باشد. این نماز را نماز آیات یا نشانه‌ها نام نهادند زیرا خواندنش هنگامی واجب است که حادثه‌هایی ویژه روی می‌دهد که به عنوان نشانه‌های خدا تلقی می‌شوند. ما با انجام رکوع به صورت مکرر، خضوع خود را در برابر نشانه‌های بزرگ خدا نشان می‌دهیم.

۲ موارد وجوب نماز آیات و احکام آن جهت اطلاع معلمان گرامی ارائه می‌شود. آموزش این احکام در حد مطالب درس و انجام فعالیت‌ها ضرورت داشته و نیازی به آموزش همه این احکام نیست.

مسئله ۱۴۹۱- نماز آیات به واسطه چهار چیز واجب می‌شود: اول: گرفتن خورشید. دوم: گرفتن ماه، اگر چه مقدار کمی از آنها گرفته شود و کسی هم از آن ترسد. سوم: زلزله، اگر چه کسی هم ترسد. چهارم: رعد و برق و بادهای سیاه و سرخ و مانند اینها در صورتی که بیشتر مردم بترسند، که بنابر احتیاط واجب باید برای اینها هم نماز آیات بخوانند.

مسئله ۱۴۹۲- اگر از چیزهایی که نماز آیات برای آنها واجب است بیشتر از یکی اتفاق بیفتد انسان باید برای هر یک از آنها یک نماز آیات بخواند، مثلاً اگر خورشید بگیرد و زلزله هم بشود باید دو نماز آیات بخواند.

مسئله ۱۴۹۳- کسی که چند نماز آیات بر او واجب است اگر همه آنها برای یک چیز بر او واجب شده باشد، مثلاً سه مرتبه خورشید گرفته و نماز آنها را نخوانده است موقعی که قضای آنها را می‌خواند، لازم نیست معین کند که برای کدام دفعه آنها باشد و همچنین است اگر چند نماز برای رعد و برق و بادهای سیاه و سرخ و مانند اینها بر او واجب شده باشد ولی اگر برای آفتاب گرفتن و ماه گرفتن و زلزله، یا برای دوتای اینها نمازهایی بر او واجب شده باشد بنابر احتیاط واجب باید موقع نیت، معین کند، نماز آیاتی را که می‌خواند برای کدام یک آنها است.

مسئله ۱۴۹۴- چیزهایی که نماز آیات برای آنها واجب است در هر شهری اتفاق بیافتد فقط مردم همان شهر باید نماز آیات بخوانند و بر مردم جاهای دیگر واجب نیست، ولی اگر مکان آنها به قدری نزدیک باشد که با آن شهر یکی حساب شود نماز آیات بر آنها هم واجب است.

مسئله ۱۴۹۵- از وقتی که خورشید یا ماه شروع به گرفتن می‌کند انسان باید نماز آیات را بخواند و بنابر احتیاط واجب باید به قدری تأخیر بیندازد که شروع به باز شدن کند.

مسئله ۱۴۹۶- اگر خواندن نماز آیات را به قدری تأخیر بیندازد که آفتاب یا ماه شروع به باز شدن کند باید نیت ادا و قضا نکند ولی اگر بعد از باز شدن تمام آن، نماز بخواند باید نیت قضا نماید.

مسئله ۱۴۹۷- اگر مدت گرفتن خورشید یا ماه بیشتر از خواندن یک رکعت باشد ولی انسان نماز را بخواند، تا به اندازه خواندن یک رکعت به آخر وقت آن مانده باشد باید نیت ادا کند بلکه اگر مدت گرفتن آنها

به اندازه خواندن یک رکعت هم باشد بنابر احتیاط واجب باید نماز آیات را بخواند و ادا است.

مسئله ۱۴۹۸- موقعی که زلزله و رعد و برق و مانند اینها اتفاق می افتد، انسان باید فوراً نماز آیات را بخواند و اگر نخواند معصیت کرده و تا آخر عمر بر او واجب است و هر وقت بخواند ادا است.

مسئله ۱۵۰۱- اگر انسان به گفته کسانی که از روی قاعده علمی وقت گرفتن خورشید و ماه را می دانند، اطمینان پیدا کند که خورشید یا ماه گرفته، بنابر احتیاط واجب باید نماز آیات را بخواند و نیز اگر بگویند فلان وقت خورشید یا ماه می گیرد و فلان مقدار طول می کشد، و انسان به گفته آنان اطمینان پیدا کند، بنابر احتیاط واجب باید به حرف آنان عمل نماید، مثلاً اگر بگویند آفتاب فلان ساعت شروع به باز شدن می کند، احتیاطاً باید نماز را تا آن وقت تأخیر نیندازد.

مسئله ۱۵۰۲- اگر بفهمد نماز آیاتی را که خوانده باطل بوده، باید دوباره بخواند، و اگر وقت گذشته قضا نماید.

مسئله ۱۵۰۳- اگر در وقت نماز یومیه نماز آیات هم بر انسان واجب شود، چنانچه برای هر دو نماز وقت دارد، هر کدام را اول بخواند اشکال ندارد، و اگر وقت یکی از آن دو تنگ باشد، باید اول آن را بخواند، و اگر وقت هر دو تنگ باشد، باید اول نماز یومیه را بخواند.

دستور نماز آیات

مسئله ۱۵۰۷- نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد، و دستور آن این است که انسان بعد از نیت، تکبیر بگوید و یک حمد و یک سوره تمام بخواند و به رکوع رود و سر از رکوع بردارد، دوباره یک حمد و یک سوره بخواند، باز به رکوع رود تا پنج مرتبه، و بعد از بلند شدن از رکوع پنجم دو سجده نماید و برخیزد و رکعت دوم را هم مثل رکعت اول به جا آورد و تشهد بخواند و سلام دهد.

مسئله ۱۵۰۸- در نماز آیات ممکن است انسان بعد از نیت و تکبیر و خواندن حمد، آیه های یک سوره را پنج قسمت کند و یک آیه یا بیشتر از آن را بخواند و به رکوع رود و سر بردارد و بدون اینکه حمد بخواند قسمت دوم همان سوره را بخواند و به رکوع رود و همین طور تا پیش از رکوع پنجم سوره را تمام نماید، مثلاً به قصد سوره «قل هو الله احد» بسم الله الرحمن الرحيم بگوید و به رکوع رود، بعد بایستد و بگوید: «قل هو الله احد» دوباره به رکوع رود و بعد از رکوع بایستد و بگوید: «الله الصمد» باز به رکوع رود و بایستد و بگوید: «لم یلد و لم یولد» و برود به رکوع باز هم سر بردارد و بگوید: «و لم یکن له کفواً احد» و بعد از آن به رکوع پنجم رود و بعد از سر برداشتن، دو سجده کند و رکعت دوم را هم مثل رکعت اول به جا آورد و بعد از سجده دوم، تشهد بخواند و نماز را سلام دهد.

مسئله ۱۵۰۹- اگر در یک رکعت از نماز آیات پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر یک

حمد بخواند و سوره را پنج قسمت کند، مانعی ندارد.

مسئله ۱۵۱۰- چیزهایی که در نماز یومیه واجب و مستحب است، در نماز آیات هم واجب و مستحب می‌باشد، ولی در نماز آیات مستحب است به جای اذان و اقامه سه مرتبه به قصد امید ثواب بگویند: «الصلاة».

مسئله ۱۵۱۳- اگر در نماز آیات شک کند که چند رکعت خوانده و فکرش به جایی نرسد، نماز باطل است.

مسئله ۱۵۱۴- اگر شک کند که در رکوع آخر رکعت اول است یا در رکوع اول رکعت دوم، و فکرش به جایی نرسد، نماز باطل است. ولی اگر مثلاً شک کند که چهار رکوع کرده یا پنج رکوع، چنانچه برای رفتن به سجده خم نشده، باید رکوعی را که شک دارد به جا آورده یا نه، به جا آورد. و اگر برای رفتن به سجده خم شده، باید به شک خود اعتنا نکند.

مسئله ۱۵۱۵- هر یک از رکوع‌های نماز آیات رکن است که اگر عمداً یا اشتهاً کم یا زیاد شود، نماز باطل است.

تذکر: احکام فوق الذکر جهت اطلاع معلمان گرامی ارائه شده و آموزش آن به دانش‌آموزان ضرورت ندارد.

سخنی که سه بار تکرار شد

درس پنجم

* توضیحات درس

زندگی اجتماعی نیازمند پذیرش ضرورت‌هایی از جمله ارتباط با همسایگان و چگونگی معاشرت با آنها می‌باشد؛ که در اسلام از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ تا آنجا که یکی از اموری که سعادت دنیا و آخرت انسان به آن بستگی دارد، همسایه داری کردن و همسایه نیک داشتن است.

در مورد محدوده همسایگی امام باقر (علیه السلام) فرمودند: حریم همسایگی چهل خانه از هر جهت است، از جلو و عقب و راست و چپ^۱. اگر همسایگان حق همسایگی را در چنین محدوده‌ای با رعایت حقوق و وظایف متقابل، مورد توجه قرار دهند، جامعه‌ای پاک از هر گونه کاستی خواهیم داشت؛ زیرا امام جعفر صادق (علیه السلام) می‌فرماید: حسن هم‌جواری، باعث ازدیاد در روزی و آبادانی شهرهاست^۲.

دانش‌آموزان در این درس در می‌بایند تا ضمن بازی و تفریح که برای آنها لازم و ضروری است، به حقوق دیگران به ویژه همسایگان احترام بگذارند و آنها را رعایت کنند.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها
- ۲ احساس مسئولیت در برابر اعمال و رفتار خود در برابر همسایه‌ها
- ۳ تمایل به انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها
- ۴ تلاش برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها
- ۵ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

۱- الکافی، ج ۲، ص ۶۶۹

۲- مشکاة الأنوار، ص ۲۱۳

* مفاهیم کلیدی

همسایه
حقوق همسایگان
رعایت حقوق دیگران
مسئولیت در برابر اعمال و رفتار

* پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع مناسب درس می‌توانید تصاویری از کارهای مختلف را در اختیار بچه‌ها بگذارید و از آنها بخواهید کارهایی را که موجب مزاحمت برای همسایگان می‌شوند جدا کنند و درباره آنها صحبت کنند.
- ویژگی داستانی بودن متن درس به خاطر ارتباط خاصی که با زندگی آنها دارد می‌تواند برای بچه‌ها دلچسب و شنیدنی باشد. بنابراین خواندن متن درس و به ویژه کیفیت مطلوب در خواندن می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد و نقش اساسی در آموزش شما ایفا کند.
- برای شروع مناسب درس می‌توانید از تعدادی از بچه‌ها بخواهید در قالب نمایش (مثلاً اجرای پاتومیم) کارهایی را که باعث ناراحتی همسایگان می‌شوند و یا به عکس کارهایی که باعث کمک و خوشحالی برای همسایگان می‌شوند را نمایش دهند و بقیه دانش‌آموزان، آنها را مشخص کنند و در مورد هر یک توضیح دهند.
- فعالیت ایستگاه فکر می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. می‌توانید از گروهی از دانش‌آموزان استفاده کنید و از آنها بخواهید که موضوع داستان را با ایفای نقش در کلاس اجرا کنند و در پایان از دانش‌آموزان سؤال کنید و اجازه دهید که هر کدام تصمیم خود را بگویند.
- به منظور تحریک حس کنجکاوی دانش‌آموزان و ایجاد انگیزه بیشتر برای یادگیری در آنها یک موقعیت هیجان‌انگیز ایجاد کنید. برای مثال: با هماهنگی قبلی، عده‌ای از دانش‌آموزان کلاس‌های دیگر، سر و صدای زیادی بیرون از کلاس ایجاد کنند. به نحوی که انجام دادن کار کلاسی شما به سختی انجام شود. از این موقعیت استفاده کنید و پرسش‌ها را با توجه به هدف درس سؤال کنید و آنها را هدایت کنید تا بتوانید راحت‌تر به موضوع درس بپردازید.
- فعالیت گفت‌وگو کنید می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. می‌توانید با هماهنگی گروهی از دانش‌آموزان بخواهید نمایش داستان را اجرا کنند و در پایان نمایش، سؤال را مطرح کنید که به نظر شما بچه‌ها به چه چیزهایی فکر می‌کردند؟ با پرسش این سؤال جواب‌ها را بشنوید و از جواب آنها به هدف درس

بپردازید.

● **فعالیت کامل کنید** می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. می‌توانید از گروهی از دانش‌آموزان استفاده کنید و از آنها بخواهید که موضوع داستان را با ایفای نقش در کلاس اجرا کنند و در پایان از دانش‌آموزان سؤال کنید و اجازه دهید که هر کدام تصمیم خود را بگویند.

● **فعالیت تدبر کنیم** می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. می‌توانید آیه را روی تابلو کلاس بنویسید و از بچه‌ها درباره معنی آن سؤال کنید سپس از آنها بخواهید در این رابطه خاطره‌ای یا فیلمی را بازگو کنند. آموزگاران محترم، توجه داشته باشند که در این آیه علاوه بر ذکر همسایگان نزدیک، تصریح به حق همسایگان دور کرده است؛ زیرا کلمه همسایه معمولاً مفهوم محدودی دارد و تنها همسایگان نزدیک را در برمی‌گیرد، لذا برای توجه دادن به وسعت مفهوم آن از نظر اسلام راهی جز این نبوده که نامی از همسایگان دور نیز صریحاً برده شود. توضیحات تکمیلی درباره این آیه در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است. در مورد وظایف مسلمان نسبت به همسایگان، توضیح این نکته لازم است که بدانیم حقوق همسایه را نمی‌توان در مصادیق معینی محدود کرد، ولی با آشنا شدن با برخی از آنها می‌توان به کمیت و کیفیت آنها پی برد. حضرت رسول ﷺ در حدیثی می‌فرماید: «حق همسایه آن است که اگر بیمار شد، عیادتش کنی و اگر از دنیا رفت، در تشییع جنازه‌اش حاضر شوی و اگر از تو قرض خواست، به او بدهی و...»^۱. توضیحات تکمیلی درباره حقوق همسایه در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

سطوح عملکرد		نشانه‌های تحقق	شماره درس	اهداف کلی	عناوین کارنامه
خیلی خوب	<ul style="list-style-type: none"> - وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها را به همراه نتیجه آنها توضیح می‌دهد. - ضمن اظهار تمایل همواره برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها تلاش می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد. 	<ul style="list-style-type: none"> - بیان برخی از وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها 	۵	<ul style="list-style-type: none"> - آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها - تمایل به انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها - تلاش برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها - توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس 	آداب و اخلاق اسلامی، قرآن کریم
	خوب	<ul style="list-style-type: none"> - اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها 			
قابل قبول	<ul style="list-style-type: none"> - تلاش برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها 				
نیازمند آموزش و تلاش بیشتر	<ul style="list-style-type: none"> - به برخی از وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها به همراه نتیجه آنها اشاره می‌کند. - ضمن اظهار تمایل، گاهی اوقات برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها تلاش می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. 	<ul style="list-style-type: none"> - درک مفهوم پیام قرآنی و ارتباط آن با موضوع درس 			
	<ul style="list-style-type: none"> - با کمک آموزگار به برخی از وظایف یک مسلمان در برابر همسایه‌ها به همراه نتیجه آنها اشاره می‌کند. - با کمک آموزگار ضمن اظهار تمایل، گاهی اوقات برای انجام وظایف خود در برابر همسایه‌ها تلاش می‌کند. - به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. 				

دانستنی‌های معلم

۱- دانش‌آموزان ممکن است به دلیل عدم آشنایی با حقوق دیگران یا سرگرم شدن به بازی و تفریح و... حقوق همسایگان را رعایت نکنند. معلمان گرامی می‌توانند با راهنمایی دانش‌آموزان در مورد زمان و مکان و نوع بازی و... آنان را ضمن اینکه از بازی و تفریح محروم نشوند، به رعایت حقوق دیگران ترغیب نمایند. ضمن یادآوری این مطلب که از اموری که اجتماع ما را از موانع وصول به سعادت و کمال، می‌رهاند و انسان را در عمل کردن به اصول و قواعد همزیستی مسالمت‌آمیز یاری می‌دهد، رعایت حقوق همسایه به معنای عام آن است؛ یعنی می‌توانیم دو خانه کنار یکدیگر را همسایه بدانیم، دو دوستی که در کلاس درس، کنار یکدیگر می‌نشینند یا دو انسانی را که در یک محیط کاری در کنار هم کار می‌کنند نیز همسایه بدانیم، حتی کشورهای هم‌جوار را در کنار یکدیگر، با مرزهای قراردادی، همسایه بدانیم.

۲- در مورد فعالیت تدبیر کنیم تذکر چند نکته ضروری به نظر می‌رسد:

- در اینکه منظور از همسایه نزدیک چیست مفسران احتمالات مختلفی داده‌اند بعضی معنی آن را همسایگانی که جنبه خویشاوندی دارند دانسته‌اند ولی این تفسیر با توجه به اینکه در جمله‌های سابق از همین آیه اشاره به حقوق خویشاوندان شده بعید به نظر می‌رسد، بلکه منظور همان نزدیکی مکانی است زیرا همسایگان نزدیک تر حقوق و احترام بیشتری دارند، و یا اینکه منظور همسایگانی است که از نظر مذهبی و دینی با انسان نزدیک باشند.

- منظور از همسایگان دور، دوری مکانی است؛ زیرا طبق پاره‌ای از روایات تا چهل خانه از چهار طرف همسایه محسوب می‌شوند که در شهرهای کوچک تقریباً تمام شهر را در بر می‌گیرد. چون اگر خانه هر انسانی را مرکز دایره‌ای فرض کنیم که شعاع آن از هر طرف چهل خانه باشد، با یک محاسبه ساده درباره مساحت چنین دایره‌ای روشن می‌شود که مجموع خانه‌های اطراف آن را تقریباً پنج هزار خانه تشکیل می‌دهد که مسلماً شهرهای کوچک بیش از آن خانه ندارند. البته ممکن است منظور از همسایگان دور، همسایگان غیرمسلمان باشد، زیرا حق همسایگی در اسلام منحصر به همسایگان مسلمان نیست و غیرمسلمانان را نیز شامل می‌شود، مگر آنهایی که با مسلمانان سر جنگ داشته باشند.

- حق همسایگی در اسلام به قدری اهمیت دارد که در وصایای معروف امیر مؤمنان علیه السلام می‌خوانیم: آن قدر پیامبر صلی الله علیه و آله درباره همسایه سفارش کرد، که ما فکر کردیم شاید دستور دهد همسایگان از یکدیگر ارث ببرند.

۳- ذکر مصداق‌های حقوق همسایه از قول پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مناسب به نظر می‌رسد:

۱ «اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی»؛

۲ «اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی»؛

- ۳ «اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی»؛
- ۴ «اگر مصیبتی دید، او را دلداری دهی»؛
- ۵ «اگر خیر و خوبی به او رسید، به او تبریک و شادباش گویی»؛
- ۶ «اگر بیمار شد به عیادتش روی»؛
- ۷ «وقتی مُرد، در تشییع جنازه‌اش شرکت کنی»؛
- ۸ «خانه‌ات را بلندتر از خانهٔ او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری، مگر آنکه خودش اجازه دهد»؛
- ۹ «هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او هدیه بفرستی و گرنه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببر»؛
- ۱۰ «فرزندت را میوه به دست بیرون نیاور که بچه همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود»؛
- ۱۱ «با بوی دیگت، او را ناراحت نکن، مگر آنکه مقداری از غذای آن را برای او بفرستی»^۱.
- ۴- امام سجّاد علیه السلام نیز در کلامی شیوا تعدادی از این حقوق را که جنبهٔ اخلاقی مؤثری دارد، برشمرده است:
- ۱ «اما حق همسایه‌ات این است که در غیابش، آبرویش را حفظ کنی»؛
- ۲ «و در حضورش، او را احترام کنی»؛
- ۳ «اگر ستمی بر او شد، یاری‌اش رسانی»؛
- ۴ «دنبال عیب‌هایش نباشی»؛
- ۵ «اگر بدی از او دیدی، بیوشانی»؛
- ۶ «اگر بدانی که پند و اندرز تو را می‌پذیرد، او را در خفا نصیحت کنی»؛
- ۷ «در سخنی‌ها ره‌ایش نکنی»؛
- ۸ «از لغزشش درگذری»؛
- ۹ «گناهِش را ببخشی»؛
- ۱۰ «با او به خوبی و بزرگواری معاشرت کنی»^۲.
- ۵- یادآوری درس «خاطره ماه» پایه دوم که امام حسن مجتبی علیه السلام دیدند مادر پس از هر نماز مؤمنینی را که در همسایگی آنان می‌زیستند یک یک نام می‌برد و دعا می‌کرد. پس از نماز صبح برخاست و نزد مادرش فاطمه علیها السلام رفت و پرسید: «مادر جان! شما برای همهٔ مؤمنان و همسایگان دعا کردید، چرا برای خودمان دعایی نمودید؟» فاطمه علیها السلام در چهرهٔ فرزندش حسن علیه السلام نگرست و فرمود: «فرزندم، اول همسایه بعد خانه»؛ از جهت مرور مطالب گذشته مناسب به نظر می‌رسد.

۱- میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

۲- شیخ صدوق، الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، ج ۱، ص ۵۶۹؛ میزان الحکمه، ج ۲، ص ۹۲۰.

حرمی با دو گنبد

درس ششم

* توضیحات درس

حرم کاظمین، به امام هفتم و امام نهم متعلق است. امام موسی بن جعفر علیه السلام و امام محمد تقی معروف به جواد را با هم کاظمین و نیز جوادین می‌نامند، به همین دلیل منطقه‌ای هم که در آنجا مدفون‌اند به کاظمین یا کاظمیه شهرت دارد که بخشی از شمال بغداد است. این دو بزرگوار، به ترتیب پدر و پسر علی بن موسی الرضا می‌باشند.

در درس «حرمی با دو گنبد» تلاش شده در حد امکان دانش‌آموزان با ابعادی از شخصیت تابناک آن حضرت در قالب سفرنامه زیارتی یکی از دانش‌آموزان، آشنا شده و ضمن احساس علاقه و ادای احترام به امام کاظم علیه السلام برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش نمایند.

نکته: پیشنهاد می‌شود با توجه به پیمان‌های بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در زمان ولادت یا شهادت امام کاظم علیه السلام تدریس شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با امام کاظم علیه السلام به عنوان امام هفتم شیعیان
- ۲ احساس علاقه به امام کاظم علیه السلام و اعمال و رفتار ایشان
- ۳ تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم علیه السلام
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

امام کاظم علیه السلام
حرم کاظمین

کظم غیظ
حکومت عباسی
هارون الرشید

❖ پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع مناسب درس می‌توانید با نشان دادن تصویر یک اتوبوس در جاده با طرح این سؤالات که «فکر می‌کنید این اتوبوس به کجا می‌رود؟ اگر شما در آن اتوبوس بودید، دوست داشتید به کجا می‌رفتید؟» برای ورود به متن درس استفاده کنید. اگر در بین بچه‌ها کسی پیدا نشد که با توجه به موضوع درس بگوید خود شما می‌توانید بگویید من دلم می‌خواهد به عراق بروم و سپس در این رابطه ادامه دهید.
- برای شروع مناسب درس می‌توانید در صورت امکان از شخصی که تازه از عراق آمده دعوت کنید تا به کلاس آمده و از خاطرات شیرین خود تعریف کند.
- در این درس می‌توانید از فن «تصویر خوانی» استفاده نمایید و وارد موضوع درس شوید. این فرصت را برای دانش‌آموزان فراهم کنید تا دریافت و استنباط خود را از تصویر درس مطرح نمایند؛ هر چند این دریافت در فضایی عاطفی صورت پذیرفته و ارتباط مستقیمی با محتوای درس نداشته باشد.
- عنوان، قسمتی از محتوای درس را آشکار می‌کند. صحبت پیرامون اینکه «آیا کسی تا به حال دو گنبد کنار هم دیده است؟ آیا می‌دانید در کجا واقع شده است؟ چه چیزهایی از این مکان می‌دانید؟ ...» می‌تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک بار دیگر می‌توانید به عنوان بازگشت نمایید تا اطلاعات تکمیل شده دانش‌آموزان پیرامون آن بیان گردد.
- یکی از بهترین شیوه‌ها برای شروع مناسب، ایجاد سؤال در ذهن کودکان است. کلمهٔ عراق را در پای تابلوی کلاس نوشته و سپس از دانش‌آموزان سؤال کنید: آیا تاکنون به عراق سفر کرده‌اید؟ هنگام رفتن چه احساسی داشتید؟ در کنار حرم آن بزرگواران چه احساسی داشتید؟ و ...
- آیا کسی از اقوام شما به عراق سفر کرده است؟
با شنیدن خاطرات بچه‌ها می‌توانید به موضوع درس بپردازید.
- خواندن زیارت‌نامه‌های مربوط به امام موسی کاظم (علیه السلام) و امام جواد (علیه السلام) می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد (زیارت‌نامه‌ها در مفاتیح الجنان موجود می‌باشد).
- مستقیماً قصهٔ متن درس می‌تواند برای شروع تدریس شما مناسب باشد.
- فعالیت برایم بگو می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد؛ به این ترتیب که قبل از تدریس این درس در قالب تحقیق کنید از دانش‌آموزان بخواهیم که اطلاعاتی در مورد شخصیت امام کاظم (علیه السلام) جمع‌آوری

کنند، سپس از نتیجه تحقیق آنها به موضوع درس بیردازید.

● فعالیت تدبر کنیم می تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد؛ به این ترتیب که آیه «والکاظمین الغیظ و العافین عن الناس» را روی تابلو نوشته و معنای آیه را بیان کنیم و از دانش آموزان بخواهیم درباره آن با هم گروهی های خود گفت و گو کنند و خاطره، داستان و ... را در ارتباط آن به کلاس گزارش دهند و آن را مقدمه ای برای شروع درس قرار دهید. پس از متن درس دوباره آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت و گوی دانش آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش آموزان ضمن یادآوری اوصاف و ویژگی های امام کاظم (علیه السلام)، به این نتیجه برسند که آن بزرگوار را از این جهت کاظم لقب دادند که وقتی کسی او را آزار می داد و خشمگین می نمود به جای برخورد و نشان دادن واکنش، خشم خود را فرو می بردند و به خاطر تسلط بر نفس به کاظم یعنی فرو برنده خشم، مشهور گردیدند.

● توضیحات تکمیلی درباره داستان مربوط به این فعالیت در بخش دانستنی های معلم ارائه شده است.

● برای شروع تدریس می توانیم از فعالیت به کار ببندیم استفاده کنیم به شکلی که یک نمایش از دانش آموزان وقتی در حال انجام دادن تکلیف هستند و دوستش دستش را خط می زند و با هم دعوا می کنند و یکی از آنها کلمات نامناسب به کار می برد و ... سپس بپرسید که به نظر آنها در چنین شرایطی رفتار خوب چه بود و بچه ها باید چه رفتاری می کردند. از آنها بخواهید که دلایل خود را بیان کنند. سپس با جمع بندی مطالب توسط خودشان وارد موضوع درس شوید. این فعالیت هم هدف احساس علاقه نسبت به امام کاظم (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان را پوشش می دهد و هم انگیزه دانش آموزان را در جهت تلاش برای سرمشق گرفتن از رفتار و زندگی ایشان افزایش می دهد.

● می توانید برای شروع تدریس فعالیت ایستگاه فکر را به صورت نمایشی توسط گروهی از دانش آموزان در کلاس اجرا کنید و یا بخوانید. با انجام این فعالیت می توانید با طرح کردن پرسش های داده شده و پاسخ های آنها وارد موضوع درس شوید. معلمان عزیز دانش آموزان را در بحث هدایت کنند تا دانش آموزان به این نکته اشاره کنند که حالت خشم و غضب از خطرناک ترین حالات انسان است و اگر جلوی آن رها شود، موجب می شود که بسیاری از جنایات و تصمیم های خطرناک از انسان صادر شود که انسان باید یک عمر کفاره و تاوان آن را بپردازد. ضمن اینکه حفظ آرامش و حل عاقلانه مسائل هم مشکل را حل می کند و هم زمینه اصلاح را فراهم می کند و هم باعث ادامه و استحکام دوستی می شود.

● فعالیت ایستگاه خلاقیت به تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده در قالب اجرای نمایش می پردازد و از این طریق نه تنها اهداف درس در حیطه شناختی را برای دانش آموزان تثبیت و تقویت می نماید؛ بلکه اهداف درس در حیطه عاطفی (نگرشی) نیز تقویت و تثبیت می گردد. برای آشنایی بیشتر با روش اجرای نمایش به مطلب زیر توجه فرمایید.

نکاتی درباره اجرای نمایش : محتوای برخی دروس به صورت نمایش در کلاس اجرا می شود جهت جذاب سازی کلاس، همکاران می توانند امکانات لازم برای نمایش را در کلاس تدارک نمایند. این بخش با قراردادن دانش آموزان در موقعیتی فرضی، فرصتی برای تمرین عملی مفاهیم فراهم می کند.

نکاتی درباره اجرای نمایش : در اجرای روش «نمایش» بهتر است مراحل ذیل مدنظر قرار گیرد :

- تعیین موضوع و نوشتن آن به صورت نمایشنامه
- فراهم کردن شرایط و وسایل لازم برای اجرای نمایش
- تعیین نقش هایی که باید ایفا شوند
- آماده کردن فراگیران برای ایفای نقش، از قبیل گرم کردن و تمرین دادن
- توضیح مختصر در مورد موضوع و هدف نمایش برای شاگردان
- اجرای نمایشنامه
- بحث درباره محتوا و چگونگی اجرای نمایشنامه و ارزشیابی نتایج آن
- به منظور اجرای بهینه روش «نمایش» به معلمان گرامی توصیه می شود :
- ۱ یک هفته قبل، درس قابل تدریس با روش اجرای نمایش را به دانش آموزان معرفی نمایید.
- ۲ انتخاب به صورت گروهی و گردشی در میان تمام دانش آموزان باشد.
- ۳ زمان اجرای نمایش را به لحاظ محدودیت به دانش آموزان اعلام نمایید.
- ۴ به هنگام اجرای نمایش و پس از آن با توجه به هدف درس، بازخورد و نقد و ارزیابی توسط معلم و سایر دانش آموزان صورت گیرد.
- ۵ تلاش دانش آموزان نمایشگر را می توانید به عنوان یکی از نمرات ارزشیابی مستمر ثبت کنید.

* ارزشیابی

نکته مهم : معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

سطوح عملکرد	نشانه‌های تحقق	شماره درس	اهداف کلی	عناوین کارنامه
<p>– ضمن بیان داستان‌هایی از زندگی امام کاظم (علیه السلام)، درباره ویژگی‌های امام کاظم (علیه السلام) توضیح می‌دهد.</p> <p>– ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام کاظم (علیه السلام)، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان همواره تلاش می‌کند.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.</p>	<p>– بیان ویژگی‌های امام کاظم (علیه السلام) به عنوان امام هفتم شیعیان</p> <p>– ابراز علاقه به امام کاظم (علیه السلام) و رفتار ایشان</p>		<p>– آشنایی با امام کاظم (علیه السلام) به عنوان امام هفتم شیعیان</p> <p>– احساس علاقه به امام کاظم (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان</p>	امامت، قرآن کریم
<p>– ضمن بیان داستانی از زندگی امام کاظم (علیه السلام)، درباره ویژگی‌های امام کاظم (علیه السلام) توضیح می‌دهد.</p> <p>– ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام کاظم (علیه السلام)، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان غالباً تلاش می‌کند.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.</p>	<p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم (علیه السلام)</p> <p>– درک مفهوم پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	۶	<p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم (علیه السلام)</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	امامت، قرآن کریم
<p>– ضمن بیان داستانی از زندگی امام کاظم (علیه السلام)، چند نمونه از ویژگی‌های امام کاظم (علیه السلام) را ذکر می‌کند.</p> <p>– ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام کاظم (علیه السلام)، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p>	<p>– درک مفهوم پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>		<p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم (علیه السلام)</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	امامت، قرآن کریم
<p>– با کمک آموزگار ضمن بیان داستانی از زندگی امام کاظم (علیه السلام)، چند نمونه از ویژگی‌های امام کاظم (علیه السلام) را ذکر می‌کند.</p> <p>– با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام کاظم (علیه السلام)، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>– به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p>	نیازمند آموزش و تلاش بیشتر		<p>– تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام کاظم (علیه السلام)</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	امامت، قرآن کریم

دانشتنی‌های معلم

۱- حضرت امام موسی بن جعفر علیه السلام، معروف به کاظم و باب الحوائج و عبد صالح در ۷ صفر سال ۱۲۸ قمری در روستای «ابواء»، دهی در بین مکه و مدینه، متولد گردید. امام موسی کاظم علیه السلام در پرتو عفو و گذشت و بردباری فوق‌العاده‌ای که در رفتار با مردم نادانِ زمانش از خود نشان داد، به لقب کاظم به معنی فروخورنده خشم شهرت یافت. در زمان ایشان هیچ‌کس در معارف الهی و دانش و بخشش به پایه آن حضرت نمی‌رسید. ایشان همان راه و روش پدرش حضرت امام صادق علیه السلام را بر محور برنامه‌ریزی فکری و آگاهی عقیدتی و مبارزه با عقاید انحرافی، ادامه داد و منحرفان را به اشتباه راه و روش‌شان آگاه ساخت. کم‌کم جنبش فکری امام درخشندگی یافت و قدرت علمی ایشان، دانشمندان را تحت الشعاع خود قرار داد. این کار بر حاکمان حکومت عباسی سخت‌گرا آمد. هارون امام را به زندان افکند و از شیعیانش جدا ساخت. امام در حدود چهارده سال، در زندان هارون شکنجه‌ها و رنج‌های فراوان را تحمل کرد تا سرانجام در ۲۵ رجب سال ۱۸۳ قمری، در زندان هارون الرشید عباسی در بغداد، در ۵۵ سالگی به دستور هارون زهری کشنده به او خوردند و مظلومانه او را به شهادت رساندند.

۲- «کظم» در لغت به معنی بستن سر مشکمی است که از آب یر شده باشد و به‌طور کنایه در مورد کسانی که از خشم و غضب یر می‌شوند ولی از اعمال آن خودداری می‌نمایند، به کار می‌رود. «غیظ» به معنی شدت غضب و حالت برافروختگی و هیجان فوق‌العاده روحی است، که بعد از مشاهده نامالیمات به انسان دست می‌دهد. حالت خشم و غضب از خطرناک‌ترین حالات انسان است و اگر جلوی آن رها شود، در شکل یک نوع جنون و دیوانگی و از دست دادن هر نوع کنترل اعصاب خودنمایی می‌کند و موجب می‌شود که بسیاری از جنایات و تصمیم‌های خطرناک از انسان صادر شود که انسان یک عمر باید کفاره و تاوان آن را بپردازد. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آن کس که خشم خود را فرو ببرد با اینکه قدرت بر اعمال آن دارد خداوند دل او را از آرامش و ایمان یر می‌کند. این حدیث می‌رساند که فرو بردن خشم اثر فوق‌العاده‌ای در تکامل معنوی انسان و تقویت روح ایمان دارد. اما اگرچه فرو بردن خشم بسیار خوب است ولی به تنهایی کافی نیست زیرا ممکن است کینه و عداوت را از قلب انسان ریشه‌کن نکند، در این حال برای پایان دادن به حالت عداوت باید «کظم غیظ» همراه با «عفو و بخشش» گردد، لذا به دنبال صفت عالی خویشنداری و فرو بردن خشم، در آیه ۱۳۴ آل عمران مسئله عفو و گذشت را بیان نمود. البته منظور گذشت و عفو از کسانی است که شایسته آن هستند نه کسانی که گذشت و عفو باعث جسارت بیشتر آنها در تبه‌کاری و سرکشی می‌شود.

امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده‌ای نیست که خشم خود را فرو ببرد، مگر آنکه خداوند عزت او را در دنیا و آخرت فزونی بخشد. خداوند فرمود: «و الکاظمین الغیظ... و الله یحب المحسنین» این اظهار محبت الهی پاداش فرو بردن آن خشم است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هر که خشمی را فرو خورد که اگر

بخواهد می‌تواند آن را به کار بندد، خداوند در روز قیامت دلش را از خشنودی خود پر می‌سازد».

۳- توضیحات تکمیلی درباره داستان مربوط به فعالیت بررسی کنید.

به جای دشنام

تا چشمش به امام می‌افتاد، به او و پدرانش دشنام می‌داد

... اما در مقابل این بی‌ادبی، پاسخی جز لبخند نمی‌گرفت.

یک روز، مثل همیشه، شروع به بدگویی کرد.

یاران امام ناراحت شدند و گفتند:

این مرد باید سزای بی‌ادبی خود را ببیند؛ او باید تنبیه شود؛ آری او حق ندارد با امام ما اینگونه سخن

بگوید.

اما امام لبخندی زد و فرمود: «دوستان من، صبور باشید... او به اشتباهش پی خواهد برد.»

روزها می‌گذشت و آن مرد، همچنان به رفتار ناپسند خود ادامه می‌داد. دوستان امام نیز بیش از پیش

عصبانی می‌شدند اما امام اجازه نمی‌داد او را تنبیه کنند.

روزی امام از یاران خود پرسید: «مدتی است آن مرد را نمی‌بینم. آیا می‌دانید در کجا زندگی می‌کند؟»

گفتند: «در بیرون مدینه مزرعه‌ای دارد و در آن کشاورزی می‌کند.»

امام به سوی مزرعه آن مرد حرکت کرد.

یاران امام شگفت زده شدند.

تا امام را دید، بیلش را در زمین فرو برد؛ دستش را به کمر زد؛ ایستاد و اخم کرد.

با فریاد از امام خواست تا از مزرعه‌اش بیرون برود اما امام لبخند زان جلو رفت.

خواست مثل همیشه دشنام بگوید اما امام با خوش‌رویی به او سلام کرد؛ سپس نزدیک تر رفت و احوالش

را پرسید.

چون بهانه دیگری نداشت، گفت: با آمدن به مزرعه، محصول مرا از بین بردی!

امام هدیه‌ای گران‌بها به او داد و با لحنی دوستانه، به گفت‌وگو با وی ادامه داد.

... و اینگونه بود که امام (علیه السلام) محبت خود را بیش از پیش به آن مرد نشان داد.

مرد که در عوض آن همه بی‌ادبی خود چنین رفتار نیکی را می‌دید، بسیار شرم‌منده شد و با صدای لرزانی

گفت: «من بد بودم؛ شما را اذیت کردم ولی در عوض، شما به من مهربانی کردید. شما بزرگوارید. خواهش

می‌کنم مرا ببخشید.»

و از آن پس، همواره با امام و خویشان و دوستان او با احترام رفتار می‌کرد.

۴- یکی از حالات رایج در بین دانش‌آموزان اختلاف نظرهایی است که به عصبانیت و دعوا و... منجر

می‌شود. شایسته است معلمان ارجمند ذیل آیه ۱۳۴ آل عمران در فعالیت‌ها بحث را به گونه‌ای هدایت نمایند که دانش‌آموزان به آثار و فواید فرو بردن خشم و عفو و بخشش و مضرات و پیامدهای عدم کنترل خشم آگاه شوند. عزت و بزرگی، عدم تحمل فشارهای جسمی و روحی، حفظ وحدت و اخوت دینی و بالاتر از آن جلب رضایت حق تعالی از آثار برجسته فرو بردن خشم است.

نماز در کوهستان

درس هفتم

* توضیحات درس

موضوع این درس آموزش تیمم است. دانش‌آموزان طی فرصت‌های یادگیری که کتاب و معلم فراهم می‌کنند، با شرایط و وجوب و نحوه انجام دادن تیمم آشنا می‌شوند و آن را به‌طور عملی تمرین می‌کنند. متن درس در قالب یک داستان، شرایطی را بازگو می‌کند که وقت نماز تنگ شده است و آب هم در اختیار افراد نیست و آنها باید تیمم کنند. این داستان ورزش و کوه‌نوردی را دستاویز قرار می‌دهد و برای تدریس تیمم و احکام مربوط به آن، زمینه مناسبی فراهم می‌آورد و نیز به گونه‌ای غیرمستقیم به تربیت بدنی می‌پردازد.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با تیمم و احکام ضروری آن
- ۲ توجه به انجام تیمم به هنگام وجوب آن
- ۳ انجام تیمم به شیوه صحیح آن
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

شیوه صحیح تیمم

موارد وجوب تیمم

* پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع می‌توانید یک روز با بستن و یا چسب زدن به دست خود وارد کلاس شوید و در زنگ نماز و گرفتن وضو از بچه‌ها سؤال کنید به نظر شما حالا با این مشکلی که برای من پیش آمده و آب نباید به دستم بزنم چه جور وضو بگیرم؟ با طرح این سؤال انگیزه شنیدن داستان درس را در بچه‌ها ایجاد کنید.
- برای شروع می‌توانید مقداری خاک به کلاس بیاورید و از بچه‌ها بخواهید حدس بزنند که خاک برای چیست. البته ممکن است که دانش‌آموزان به کاشت دانه و... اشاره کنند که اشکالی ندارد مرتب از آنها سؤال کنید که به غیر از این موارد کاربرد دیگری از آن نام ببرند تا بتوانید به موضوع درس اشاره کنید.
- برای شروع می‌توانید قبل از برگزاری نماز در مدرسه با هماهنگی قبلی، یکی از دانش‌آموزان را که با معلمشان، مشغول تیمم هستند را به بچه‌ها نشان دهید تا توجه بچه‌ها را به عمل آنها جلب کنید. سپس از آنها سؤال کنید که آن فرد چه کاری انجام می‌دهد و...
- برای شروع می‌توانید با قطع کردن موقت آب در مدرسه در زمان گرفتن وضو و پرسش بچه‌ها که حالا چه کار کنیم؟ به این موضوع بپردازید و سپس در کلاس، تیمم را آموزش داده و انجام دهید.
- برای شروع می‌توانید از روش بازی تقلیدی استفاده کنید و معلم از دانش‌آموزان بخواهد که هر کاری که او کرد بقیه از او تقلید کنند. در این کار می‌توانید مثلاً: وضو گرفتن، درس خواندن و تیمم کردن را انجام دهید و آنها نیز همان کار را انجام دهند.
- برای شروع می‌توانید اگر فیلم یا تصویری مناسب از دفاع مقدس در اختیار دارید بخش کنید. سپس از بچه‌ها سؤال کنید که رزمندگان ما در جاهایی که آب وجود نداشت برای خواندن نماز چه کار می‌کردند؟ با پاسخ‌های دانش‌آموزان و نوشتن آن موارد بر روی تابلوی کلاس می‌توانید بدین ترتیب انگیزه شنیدن داستان درس را در بچه‌ها ایجاد کنید.
- برای شروع می‌توانید با هماهنگی قبلی، از یک گروه از دانش‌آموزان بخواهید یک نمایش به صورت پانتومیم (حرکات بدون صدا) انجام دهند و به گروه‌های دیگر در کلاس بگویند که ما چکار کردیم. به این ترتیب در قالب نمایش دانش‌آموزان به کلمه تیمم اشاره کنند.
- برای شروع می‌توانید با در اختیار گذاشتن کلمات درهم تیمم از گروه‌ها بخواهید کلمه مورد نظر را پیدا کنند و در رابطه با آن توضیح دهند.
- برای شروع می‌توانید شرایطی را ایجاد کنید که وقت نماز تنگ شده است و آب هم در اختیار افراد نیست و آنها باید تیمم کنند؛ مثلاً می‌توانید بچه‌ها را به مکانی ببرید که آب وجود ندارد و دانش‌آموزان برای انجام فریضه نماز احتیاج به آب داشته باشند.
- استفاده از متن درس در قالب قصه‌گویی به همراه نمایش در این درس می‌تواند شروع مناسبی برای

تدریس شما باشد. می‌توانید در هنگام خواندن متن درس از بچه‌ها برای نمایش دادن استفاده کنید.

● در فعالیت برایم بگو دانش‌آموزان به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری درس می‌پردازند. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم می‌آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر بپردازند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که حتی در صورت نبود آب و تنگی وقت نیز نمی‌توانند نماز را نخوانند.

● در فعالیت ببین و بگو دانش‌آموزان از طریق تصویر خوانی و گفت‌وگو پیرامون نحوه تیمم، به تعمیق مطالب آموزش داده نائل شوند. این فعالیت‌ها، علاوه بر کمک به تثبیت آموخته‌های دانش‌آموزان، به ارزشیابی معلم از پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان نیز مدد می‌رساند. توجه دانش‌آموزان را به لزوم نیت در قبل از انجام مراحل تیمم جلب نماید.

احکام تیمم به‌طور کامل در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت کامل کنید دانش‌آموزان با پر کردن جاهای خالی به تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم نائل می‌شوند.

توضیحات تکمیلی درباره موارد وجود تیمم در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت بررسی کنید می‌توانید با در اختیار گذاشتن تصاویر که به‌صورت کارت تهیه شده از آنها بخواهید که کارتی را کشیده و در رابطه با آن توضیح دهند که آیا می‌شود بر روی آنها تیمم کرد یا خیر. توضیحات تکمیلی درباره مواردی که تیمم بر آنها صحیح است، در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● هدف فعالیت بگرد و پیدا کن تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با انجام یک فعالیت عینی و ملموس توسط معلم و با مشارکت کامل دانش‌آموزان می‌باشد. معلمان گرامی دانش‌آموزان را گروه‌بندی کرده تا با مشورت یکدیگر درباره تکمیل جملات گفت‌وگو کنند. سپس با قرار دادن حروف اول این کلمات در کنار یکدیگر به کلمه خاک پاک می‌رسند. در ادامه فعالیت، کلمه خاک پاک در تکمیل ترجمه آیه به کار می‌رود. لازم به ذکر است که این بخش، مفاهیم درس را در قالب آیات قرآن جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌نماید و مفاهیم دینی را از زبان منبع اصیل آن در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. از دانش‌آموزان بخواهید پس از خواندن ترجمه آیه، درباره معنای آن با یکدیگر گفت‌وگو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می‌تواند در گروه‌های دو یا سه نفره صورت پذیرد. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و از سخنرانی درباره معنای آیات قرآنی اجتناب نمایند.

● در فعالیت تمرین کنید دانش‌آموزان با کسب مهارت عملی تیمم، به تثبیت مفاهیم درس و تعمیق یادگیری می‌پردازند. هدف از انجام این فعالیت، تمرین عملی تیمم توسط دانش‌آموزان است؛ بنابراین مناسب است همه دانش‌آموزان فرصت آن را داشته باشند که تیمم را به‌طور عملی انجام دهند و با راهنمایی‌های معلم، آموخته‌های خود را کامل کنند. هم‌زمان با نمایش عمل تیمم، بیان آنچه انجام می‌شود نیز می‌تواند به تمرین آن و نیز ارزشیابی معلم از پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان کمک کند.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
احکام و قرآن کریم	<p>– آشنایی با تیمم و احکام ضروری آن</p> <p>– توجه به انجام تیمم به هنگام و خوب آن</p> <p>– انجام تیمم به شیوه صحیح آن</p> <p>– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس</p>	۷	<p>بیان شرایط و خوب تیمم و احکام ضروری آن</p> <p>– انجام تیمم به هنگام و خوب آن</p> <p>– انجام تیمم به شیوه صحیح آن</p> <p>– درک مفهوم پیام قرآنی</p>	<p>– درباره شرایط و خوب تیمم و احکام ضروری آن توضیح می‌دهد.</p> <p>– هنگام و خوب تیمم با رعایت کامل احکام، آن را انجام می‌دهد.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.</p>
			<p>– شرایط و خوب تیمم، مراحل تیمم و احکام ضروری آن را بیان می‌کند.</p> <p>– هنگام و خوب تیمم با رعایت احکام، آن را انجام می‌دهد.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.</p>	
			<p>– برخی از شرایط و خوب تیمم، مراحل تیمم و احکام ضروری آن را بیان می‌کند.</p> <p>– هنگام و خوب تیمم با رعایت برخی احکام، آن را انجام می‌دهد.</p> <p>– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p>	
			<p>– با کمک آموزگار برخی از شرایط و خوب تیمم، مراحل تیمم و احکام ضروری آن را بیان می‌کند.</p> <p>– با کمک آموزگار هنگام و خوب تیمم، آن را انجام می‌دهد.</p> <p>– با کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.</p>	

دانشتنی های معلم

در هفت مورد به جای وضو و غسل باید تیمم کرد :

- ۱ آنکه تهیه آب به قدر وضو یا غسل ممکن نباشد.
 - ۲ اگر به واسطه پیری یا ترس از دزد و جانور و مانند اینها یا نداشتن وسیله‌ای که آب از چاه بکشد، دسترسی به آب نداشته باشد، باید تیمم کند.
 - ۳ اگر از استعمال آب بر جان خود بترسد.
 - ۴ هرگاه بترسد که اگر آب را به مصرف وضو برساند، خود یا اطرافیانش از تشنگی بمیرند یا مریض شوند یا به قدری تشنه شوند که تحمل آن مشقت داشته باشد.
 - ۵ کسی که بدن یا لباسش نجس است و کمی آب دارد که اگر با آن وضو بگیرد، برای آب کشیدن بدن یا لباس او آب باقی نمی ماند، باید بدن یا لباس را آب بکشد و با تیمم نماز بخواند.
 - ۶ اگر غیر از آب یا ظرفی که استعمال آن حرام است آب یا ظرف دیگری ندارد مثلاً آب یا ظرفش غصبی است و غیر از آن آب و ظرف دیگری ندارد.
 - ۷ هرگاه وقت به قدری تنگ باشد که اگر وضو بگیرد یا غسل کند، تمام نماز یا مقداری از آن بعد از وقت خوانده می شود، باید تیمم کند.
- ۶۸۴- تیمم به خاک و ریگ و کلوخ و سنگ اگر پاک باشند، صحیح است. و به گل پخته مثل آجر و کوزه نیز صحیح است.
- ۶۸۵- تیمم بر سنگ گچ و سنگ آهک و سنگ مرمر سیاه و سایر اقسام سنگ‌ها صحیح است. ولی تیمم به جواهر مثل سنگ عقیق و فیروزه باطل می باشد. و احتیاط واجب آن است که به گچ و آهک پخته هم تیمم نکند.
- ۷۰۰- در تیمم چهار چیز واجب است : اول : نیت. دوم : زدن کف دو دست با هم بر چیزی که تیمم به آن صحیح است. سوم : کشیدن کف هر دو دست به تمام پیشانی و دو طرف آن از جایی که موی سر می روید تا ابروها و بالای بینی، و بنا بر احتیاط واجب باید دست‌ها روی ابروها هم کشیده شود. چهارم : کشیدن کف دست چپ به تمام پشت دست راست و بعد از آن کشیدن کف دست راست به تمام پشت دست چپ.
- نکته : این احکام صرفاً برای دانشتن معلم است و آموزش آنها (جز مسئله ۷۰۰) به دانش آموزان ضرورتی ندارد.

دیدار دوست

درس هشتم

* توضیحات درس

در درس «دیدار دوست» تلاش شده در حد امکان دانش آموزان با ابعادی از شخصیت تابناک امام رضا علیه السلام در قالب سفر زیارتی دعیل و شعر او، آشنا شده و ضمن احساس علاقه و ادای احترام به امام رضا علیه السلام برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش نمایند.

نکته: پیشنهاد می شود با توجه به پیمانته‌ای بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در زمان ولادت یا شهادت امام رضا علیه السلام تدریس شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با امام رضا علیه السلام به عنوان امام هشتم شیعیان
- ۲ آشنایی با برخی آداب و مراسم زیارت
- ۳ احساس علاقه به امام رضا علیه السلام و اعمال و رفتار ایشان
- ۴ اشتیاق به زیارت حرم‌های مطهر ائمه علیهم السلام و امام زادگان
- ۵ تلاش برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام رضا علیه السلام

* مفاهیم کلیدی

امام رضا علیه السلام
حرم مطهر ائمه علیهم السلام
زیارت

* پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع می‌توانید مقداری خوردنی، مثلاً نخود و کشمش به کلاس بیاورید. با این بهانه که فردی به زیارت مشهد رفته و سوغات آورده است تدریس خود را آغاز کنید.
- برای شروع می‌توانید یک ارزیابی از بچه‌ها با پرسش‌هایی درباره میزان آشنایی آنها با امام رضا (علیه السلام) به عمل آورید. مثلاً: تا چه حد ایشان را می‌شناسید؟ چند بار به زیارتشان رفته‌اید؟ چه خاطراتی از زیارت خود دارید؟ و...
- برای شروع می‌توانید تصاویر و پوسترهایی از حرم مطهر امام رضا (علیه السلام) را به کلاس بیاورید تا بچه‌ها آن را ببینند. از این فعالیت می‌توانید به منظور تعیین رفتار ورودی در شروع درس پیش از آنکه هر گونه مطلبی را به بچه‌ها آموزش دهید استفاده نمایید.
- شماره درس نیز می‌تواند شروع مناسبی برای ایجاد انگیزه در تدریس شما باشد. از بچه‌ها بخواهید نام امام‌ها را به ترتیب بگویند وقتی به امام هشتم رسیدند از آنها بخواهید که درس هشتم کتاب هدیه‌های آسمانی خود را باز کنند و بگویند نام امام هشتم ما چیست؟ چه کسی او را کاملاً می‌شناسد؟ آیا کسی از شما به تازگی به حرم مطهر آن حضرت رفته است؟ اگر خاطره‌ای دارند به کلاس گزارش دهند.
- برای شروع می‌توانید از یکی از اولیای دانش‌آموزان یا اولیای مدرسه که به زیارت مرقد مطهر امام رضا (علیه السلام) نائل شده است، دعوت کنید تا از خاطرات خود برای بچه‌ها تعریف کند.
- برای شروع می‌توانید فیلمی از حرم امام رضا (علیه السلام) پخش کنید. با پخش نوای زیبای نقاره در سر کلاس (صدای نقاره در بسته‌های آموزشی ارائه گردیده است) و طرح پرسش‌هایی مانند این صدا شما را به یاد چه چیزی می‌اندازد؟ و... ذهن فراگیران را درگیر کرده که این روش می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد.

● برای شروع می‌توانید در تلفیق با درس ریاضی روی تابلوی کلاس عدد ۸ را بزرگ نوشته و یا با مقوا بریده و بچسبانید؛ سپس برای ایجاد انگیزه و پرسش و پاسخ در این رابطه که عدد ۸ شما را به یاد چه چیزهایی می‌اندازد؟ و چه چیزی در ذهن شما تداعی می‌شود؟ با پاسخ‌های بچه‌ها برسیم به عدد ۸ و امام هشتم که امام رضا علیه السلام می‌باشد.

● برای شروع می‌توانید با آوردن تصویر، فیلم و یا یک کیبوتر در سر کلاس از بچه‌ها سؤال کنید این کیبوتر شما را به یاد چه چیزهایی می‌اندازد؟ کجا غیر از اینجا کیبوتر دیده‌اید؟

● برای شروع می‌توانید متن درس را همانند یک قصه با حس و حال مناسب برای دانش‌آموزان بخوانید. همچنین می‌توانید با کمک گروهی از دانش‌آموزان با صداهای مختلف که هر کدام یک نقش را به عهده داشته باشند اجرا کنید.

● کارکرد اصلی فعالیت کامل کنید برقراری ارتباط میان مفاهیم اساسی هر درس و تثبیت یادگیری دانش‌آموزان است. برای انجام این فعالیت با توجه به نسبت‌های ذکر شده خواهر/ برادر/ امام/ پدر/ فرزند/ حرم/ تولد، به ترتیب نام‌های مرتبط یعنی معصومه، شاهچراغ، هشتم، امام کاظم، امام جواد، مشهد و مدینه را در گلبرگ‌ها بنویسید.

● فعالیت ایستگاه فکر با هدف برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه شده و دستیابی به مفاهیم جدید طراحی شده است. هجرت امام رضا علیه السلام از مدینه به مرو یک مهاجرت سیاسی اجباری بود که در سال ۲۰۰ هجری به دستور خلیفه وقت انجام شد. شایسته است که دانش‌آموزان در جریان مسیر هجرت امام رضا علیه السلام قرار گیرند تا بدانند پیشوایان دین چه سختی‌هایی را برای محافظت دین الهی تحمل کردند. دوری مسیر، عدم وجود امکانات، دوری از شهر و دیار و خاندان و... نمونه‌هایی از مشقت‌های تحمیلی بر امام بود که ستمگرانه بر ایشان تحمیل شد. توضیحات تکمیلی درباره مسیر هجرت امام رضا علیه السلام در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● در فعالیت بگرد و پیدا کن دانش‌آموزان ضمن آشنایی با یکی از سخنان گهربار امام رضا علیه السلام که می‌فرماید: هر کس به زیارت من بیاید (و نیکوکار باشد)، در بهشت همشین من است، به آشنایی با برخی از آداب زیارت، به عنوان یکی از اهداف درس می‌پردازند. در ثواب زیارت حضرت رضا علیه السلام رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «به زودی پاره تن من در خراسان مدفون خواهد شد. هر غم‌زده‌ای او را زیارت کند، خداوند اندوه و سختی او را برطرف می‌کند و هر گناهکاری به زیارتش برود، خداوند گناهانش را می‌آمرزد.» و نیز خود حضرت رضا علیه السلام فرمود: «هر کس مرا در این شهر غریب زیارت کند، من در سه جا در روز قیامت نزد او خواهم آمد و او را از ترس رهایی می‌بخشم: وقتی نامه‌های اعمال را به دستش می‌دهند؛ هنگام عبور از صراط؛ و هنگامی که اعمال را در ترازوی اعمال قرار می‌دهند.» و نیز حضرت امام محمد جواد علیه السلام فرمود:

«هر کس قبر پدرم را در طوس زیارت کند، خداوند گناه آینده و گذشته‌اش را می‌آمرزد».

توضیحات تکمیلی درباره زیارت امام رضا (علیه السلام) در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● هدف فعالیت دعا کنیم تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با راز و نیاز یا بیان درخواست و احساسات می‌باشد. برای انجام این فعالیت دانش‌آموزان درخواست‌های خود را از امامشان به عنوان واسطه فیض الهی بیان می‌کنند. جمله «ای کسی که از بندگان خوب خدا هستی»؛ بیانگر آن است که ما از امام به عنوان وسیله‌ای در پیشگاه الهی استمداد می‌کنیم؛ بنابراین توسل به امام هیچ منافاتی با یکتاپرستی موحدان ندارد. توضیحات تکمیلی درباره توسل در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● فعالیت ایستگاه خلاقیت با انجام یک فعالیت عینی و ملموس از سوی دانش‌آموزان، موجب تثبیت مفاهیم درس و تعمیق یادگیری می‌شود. با یاد آوری ماجرای نماز باران که نمونه‌هایی از رفتار امام رضا (علیه السلام) را بیان می‌کند، ارتباط مطالب حفظ می‌گردد. توضیحات تکمیلی درباره این داستان در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

این فعالیت به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا آنچه را در رابطه با امام رضا (علیه السلام) آموخته‌اند، مرور کنند. در ادامه نیز دانش‌آموزان به بیان داستان‌هایی دیگر در این زمینه می‌پردازند. بیان داستان می‌تواند به صورت گفتاری یا نوشتاری باشد. برای بیان نوشتاری داستان می‌توانید دانش‌آموزان را به طرف کتاب‌سازی سوق دهید. ساختن یک کتاب قصه می‌تواند برای دانش‌آموزان بسیار سرگرم‌کننده و لذت‌بخش باشد. کتاب‌سازی می‌تواند در قالب کاردستی و به انواع مختلف از قبیل کتاب طوماری، آکاردئونی، کاردستی و... تهیه گردد. توجه معلمان گرامی را به چند نکته در این زمینه جلب می‌نماییم:

- صرفاً یک پیشنهاد دهنده و جهت دهنده باشید و از دخالت مستقیم تا حد امکان پرهیز نمایید.
- از ابتکارات دانش‌آموزان استقبال کنید و آنها را در قالب خاص محدود نکنید.
- تصاویر کتاب‌ها می‌تواند به صورت نقاشی خودشان یا بریده مجلات و سایر کتاب‌ها باشد.
- نکات بهداشتی و ایمنی لازم را در خصوص کار با وسایل، برای دانش‌آموزان بیان کنید.
- از اولیای دانش‌آموزان بخواهید اجازه دهند خود دانش‌آموزان کارها را انجام دهند و خانواده‌ها به عنوان راهنما و یاری کننده ایفای نقش نمایند.

برای ارزشیابی حاصل کار دانش‌آموزان از معیارهای ذیل می‌توانید استفاده کنید:

● محتوا: منبع و انتخاب داستان

❖ تصاویر: نقاشی دانش‌آموز، تصویر بریده شده، تصویر تلفیقی

❖ نحوه کتاب‌سازی: وقت صرف شده، مهارت به کار رفته، خلاقیت و نوآوری و...

می‌توانید این فعالیت را به عنوان یک جشنواره کوچک، با حضور دانش‌آموزان و خانواده‌هایشان، یا همکاری مدارس و یا مساجد اطراف و یا حتی اداره آموزش و پرورش منطقه خود شکل بدهید.

تذکر

✓ این فعالیت‌ها برای ایجاد حس خوشایند در دانش‌آموزان نسبت به داستان‌های دینی، علاقه‌مندی به شخصیت امام رضا (علیه‌السلام)، ایجاد تحرک و خلاقیت و... است. بنابراین این فعالیت‌ها را به عنوان یک مسابقه تخصصی هنری قلمداد نمایید.

✓ تشویق را حتی برای کارهای کوچک فراموش نکنید.

به یاد داشته باشید که این فعالیت نباید بار مالی خاصی را به خانواده‌ها تحمیل کند. بنابراین تدبیری بیندیشید که دانش‌آموزان از کمترین امکانات بیشترین بهره‌برداری را بنمایند.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عنوان کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
امامت، مراسم اسلامی	<p>— آشنایی با امام رضا <small>علیه السلام</small> به عنوان امام هشتم شیعیان</p> <p>— احساس علاقه به امام رضا <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام رضا <small>علیه السلام</small></p> <p>— آشنایی با برخی آداب و مراسم زیارت</p>	۸	<p>— بیان ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> به عنوان امام هشتم شیعیان</p> <p>— ابراز علاقه به امام رضا <small>علیه السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام رضا <small>علیه السلام</small></p> <p>— بیان برخی آداب و مراسم زیارت و اشتیاق برای شرکت در آن</p>	<p>— ضمن بیان داستان‌هایی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، درباره ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> توضیح می‌دهد.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان همواره تلاش می‌کند.</p> <p>— درباره آداب و مراسم زیارت توضیح می‌دهد و برای رفتن به زیارت مشارکت می‌نماید.</p>
			<p>— بیان ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> را بیان می‌کند.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>— برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای شرکت در آن اشتیاق نشان می‌دهد.</p>	<p>— ضمن بیان داستانی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، درباره ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> توضیح می‌دهد.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان غالباً تلاش می‌کند.</p> <p>— برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای رفتن به زیارت همراهی می‌نماید.</p>
			<p>— با کمک آموزگار ضمن بیان داستانی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> را بیان می‌کند.</p> <p>— با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>— با کمک آموزگار برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای شرکت در آن اشتیاق نشان می‌دهد.</p>	<p>— ضمن بیان داستانی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، درباره ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> توضیح می‌دهد.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p> <p>— برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای رفتن به زیارت همراهی می‌نماید.</p>
			<p>— با کمک آموزگار ضمن بیان داستانی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> را بیان می‌کند.</p> <p>— با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند.</p> <p>— با کمک آموزگار برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای شرکت در آن اشتیاق نشان می‌دهد.</p>	<p>— ضمن بیان داستانی از زندگی امام رضا <small>علیه السلام</small>، درباره ویژگی‌های امام رضا <small>علیه السلام</small> توضیح می‌دهد.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام رضا <small>علیه السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p> <p>— برخی آداب و مراسم زیارت را بیان می‌کند و برای رفتن به زیارت همراهی می‌نماید.</p>

دانستنی‌های معلم

۱ از جمله رویدادها و جریان‌های مهمی که در تاریخ ایران از جایگاه و منزلت والایی برخوردار است، سفر امام رضا (علیه السلام) به ایران و استقرار ایشان در این سرزمین است. امام رضا (علیه السلام) افتخاری برای همه ایرانیان هستند. هر ایرانی به تشریف‌فرمایی امام رضا (علیه السلام) به ایران و وجود حرم حضرتش در این کشور مباهات می‌کند. وجود امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) در ایران موجب برکات فراوانی برای ملت ایران می‌باشد. دانشمندان بسیاری بر گرد مزار امام رضا (علیه السلام) جمع شدند و حوزه‌های متعدد علمی در طول تاریخ تشکیل شد و دانشمندان از هر رشته و گروه با افتخار به ساحت مقدس امام رضا (علیه السلام) خدمت کردند و کتاب‌های ارزشمندی هم تحویل فرهنگ و تمدن اسلامی دادند.

امام رضا (علیه السلام)، در سال ۱۴۸ ه. ق در شهر مدینه متولد شد و در سال ۲۰۳ ه. ق در توس در سن ۵۵ سالگی به دستور مأمون، خلیفه عباسی به شهادت رسید. مدت امامت حضرت رضا (علیه السلام)، حدود ۲۰ سال طول کشید، که ۱۷ سال آن در مدینه و سه سال آخر آن در خراسان گذشت.

نام مبارک ایشان علی و کنیه آن حضرت ابوالحسن و مشهورترین لقب ایشان «رضا» به معنای «خشنودی» می‌باشد. امام محمد تقی (علیه السلام) در سبب نامیده شدن آن حضرت به این لقب می‌فرماید: «خداوند او را رضا لقب نهاد زیرا خداوند در آسمان و رسول خدا و ائمه اطهار در زمین از او خشنود بوده‌اند و ایشان را برای امامت پسندیده‌اند و همین‌طور (به خاطر خلق و خوی نیکوی امام) هم دوستان و نزدیکان و هم دشمنان از ایشان راضی و خشنود بودند.» یکی از القاب مشهور حضرت "عالم آل محمد" است. این لقب نشانگر ظهور علم و دانش ایشان است و جلسات مناظره متعددی که امام با دانشمندان بزرگ عصر خویش، به ویژه علمای ادیان مختلف انجام داد و در همه آنها با سربلندی تمام بیرون آمد دلیل کوچکی بر این سخن است.

۲ شیخ کلینی ملاقات دعبل را با امام رضا (علیه السلام) در کتاب اصول کافی، ج ۱، ص ۴۹۶ نقل کرده است. همچنین علامه امینی در الغدير، ج ۲، ص ۳۷۳ به این ماجرا اشاره کرده است.

۳ دعبل خزاعی در سال ۱۴۸ هجری قمری در شهر کوفه متولد شد. وی از سن نوجوانی سرودن شعر را آغاز کرد. در اوایل جوانی بود که به درخواست هارون الرشید خلیفه عباسی به دربار او رفت تا شعر بسراید. اما پس از مدتی از دربار هارون الرشید خارج شد. با وجود هدایای فراوانی که هارون برای دعبل فرستاد، او به دربار بازنگشت. مسیر زندگانی دعبل از این زمان عوض شد. او بیش از گذشته شیفته اهل بیت (علیهم السلام) شده بود و از این زمان به بعد شروع به سرودن شعر در مدح اهل عصمت (علیهم السلام) کرد.

۴ در مورد فعالیت ایستگاه فکر بیان این نکته جهت اطلاع معلمان گرامی مهم است که بدانند مأمون برای عملی کردن اهدافش چند تن از مأموران مخصوص خود را به مدینه، خدمت حضرت رضا (علیه السلام) فرستاد

تا حضرت را به اجبار به سوی خراسان روانه کنند. همچنین دستور داد آن حضرت را از راهی که کمتر با شیعیان برخورد داشته باشد، بیاورند. مسیری که مأمون برای هجرت امام رضا علیه السلام از مدینه به مرو طراحی کرد کاملاً تعیین شده و کنترل شده بود. در آن دوران دو مسیر از مدینه به مرو به طور متعارف وجود داشت که یک مسیر از مدینه به قادسیه، کوفه، بغداد، کرمانشاه و به سمت شاهراه قدیم خراسان می رفت که در این شاهراه شهرهایی همچون ری، سمنان امروز، دامغان، نیشابور، ده سرخ، طوس و سرخس را در می نوردید و به مرو می رسید. این راه متعارف بسیار مرسوم بود و در آن دوران حضرت معصومه علیها السلام نیز از این مسیر عبور کردند که در ساوه دچار بیماری شدند و در قم هم رحلت کردند که در نقشه نیز نمایش داده شده است. اما مأمون احتمال می داد که ممکن است شیعیان با مشاهده امام در میان خود به شور و هیجان آیند و مانع حرکت ایشان شوند و بخواهند آن حضرت را در میان خود نگه دارند که در این صورت مشکلات حکومت چند برابر می شد. لذا راهی که مأمون به آن تأکید داشت از مسیر راه بصره، اهواز، فارس، کویر میان فارس و خراسان، نیشابور، ده سرخ، طوس، سرخس و مرو بود. دلیل تأکید مأمون به عبور کاروان امام رضا علیه السلام از این مسیر این بود که برای عبور از مسیر متعارف، چند مشکل وجود داشت: اول اینکه کوفه مرکز تجمع دوستداران اهل بیت علیهم السلام بود و دوم بغداد مرکز تجمع آل عباس که به دلیل خون خواهی امین، ضد مأمون بودند. بنابراین برای مأمون معقول نبود که امام رضا علیه السلام را به دلیل استقبال ویژه مردم از کوفه عبور دهند و از سوی دیگر در مواجهه با عباسیان در بغداد قرار گیرند. ضمناً در امتداد این مسیر به شهر قم برخورد می کنیم که باز هم مرکز تجمع دوستداران اهل بیت علیهم السلام است، از این جهت مسیری را که انتخاب می کنند، مسیر غیر متعارف و بیابانی بود و مأموران خلیفه نیز پیوسته حضرت را زیر نظر داشتند و اعمال امام را به ایشان گزارش می دادند. **۵** در مورد فعالیت ایستگاه خلاقیت بیان این نکته جهت اطلاع معلمان گرامی مهم است که بدانند ماجرای دعای باران و استسقا در پایه دوم در درس مربوط به امام حسین علیه السلام نیز ذکر شده و دانش آموزان با آن آشنایی دارند.

نماز باران امام رضا علیه السلام: در زمان مأمون، به هنگام ولایت عهدی حضرت رضا علیه السلام بارندگی نشد و خشکسالی پیش آمد. برخی از اطرافیان مأمون و برخی از کسانی که نسبت به حضرت رضا علیه السلام در دل کینه داشتند، می گفتند: ببینید از زمانی که علی بن موسی به این سرزمین آمده و ولیمهد شده است، خدای تعالی باران را بر روی ما قطع کرده است. آنان این مطلب را به مأمون رساندند. مأمون به حضرت رضا علیه السلام عرض کرد: بارندگی قطع گردیده و ما دچار کمبود باران شده ایم. اگر شما از خدا بخواهید که بر ما باران فرو فرستد، بسیار به جا خواهد بود.

حضرت فرمودند: این کار را خواهم کرد.

مأمون برسید: چه زمانی این کار را انجام خواهید داد؟ (این گفت‌وگو روز جمعه اتفاق افتاد).
حضرت فرمودند: روز دوشنبه. چون رسول خدا ﷺ دیشب در عالم رؤیا به همراه امیرالمؤمنین (علیه السلام) تشریف آوردند و فرمودند: فرزندم! منتظر روز دوشنبه باش. و در آن روز به صحرا برو، نماز استسقاء بخوان، که خدای تعالی به دعای تو باران خواهد فرستاد. و فضائل خود را به منکران بنمایان، که خدا می‌خواهد به آنان بنمایاند، تا آنکه درک آنان نسبت به فضل و منزلتی که نزد خدا داری، زیادتیر گردد.

بامداد روز دوشنبه آن حضرت به صحرا رفت. مردم نیز به همراه آن حضرت بیرون رفته بودند و انتظار می‌کشیدند. آن امام همام بالای منبر تشریف برد و حمد و ثنای الهی را به جای آورد. سپس عرض کرد: پروردگارا! تو حق ما اهل بیت را بزرگ داشته‌ای و مردم نیز به فرمان تو، به ما متوسل شده‌اند. و انتظار فضل و رحمت تو را می‌کنند، و احسان و نعمت تو را توقع دارند. پس ای پروردگار مهربان! بارانی سودمند و همگانی و بدون زیان برای مردم بیار. و به گونه‌ای باران را فروفرست که وقتی اینان به خانه‌هایشان رسیدند، باران شروع به باریدن کند.

... در این هنگام امام (علیه السلام) از منبر به زیر آمد. مردم به منازل خود رفتند. تا زمانی که به منازل خویش نرسیده بودند، از ابرها قطره‌ای باران نبارید. و پس از آن باران فراوانی باریدن گرفت، که تمام صحراها و حوض‌ها و برکه‌ها و دشت‌ها را پر کرد، مردم پس از دیدن این نعمت بزرگ خدا گفتند: «کرامات خدا، بر فرزند رسول خدا گوارا باد».

در مورد نماز امام رضا (علیه السلام) دو مورد نماز باران و نماز عید فطر روایت شده است که در اینجا به نماز عید فطر ایشان نیز جهت اطلاع معلمان اشاره می‌شود.

نماز عید فطر و حضور حضرت در اجتماع مردم، اوج محبوبیت امام را می‌رساند. شیخ مفید در ارشاد می‌نویسد: بعد از آنکه مأمون امام رضا (علیه السلام) را به ولایت عهدی خود منصوب کرد، چون روز عید شد مأمون کسی را به نزد امام رضا (علیه السلام) فرستاد که وارد شود و برای خواندن نماز عید و ایراد خطبه بیرون رود. امام رضا (علیه السلام) به وی پیغام داد: مرا از نماز خواندن با مردم معذور دار. مأمون پاسخ داد: تنها قصد من از این کار آن است که دل‌های مردم در ولی عهدی شما مطمئن و استوار گردد و نیز بدین وسیله فضل و برتری تو را بشناسند و پیوسته پیغام‌گزاران در این خصوص میان امام (علیه السلام) و مأمون رفت و آمد می‌کردند. چون مأمون بر پافشاری خود افزود، امام (علیه السلام) به وی پیغام داد: اگر مرا از این کار معذور داری خوشحال‌تر می‌شوم و اگر مرا معذور نداری برای نماز چنان خارج می‌شوم که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امیرمؤمنان (علیه السلام) بیرون می‌رفتند. مأمون پاسخ داد: هر طور که می‌خواهی بیرون شو. و به امیران و حاجبان و مردم دستور داد که اول بامداد برای نماز به در خانه حضرت رضا (علیه السلام) بروند. مردم برای دیدار امام رضا (علیه السلام) بر سر راه‌ها و روی بام‌ها نشستند و زنان

و کودکان نیز همگی از خانه‌ها بیرون آمده و چشم به راه آن حضرت بودند. همه امیران و سربازان نیز سوار بر مرکب‌های خود منتظر بودند. آنگاه حضرت رضا (علیه السلام) غسل کرد و جامه‌اش را پوشید و عمامه سفیدی بر سر بست و با پای برهنه، به راه افتاد. پس اندکی راه رفت و آنگاه سر به سوی آسمان بلند کرد و تکبیر گفت و همراهان آن حضرت نیز تکبیر گفتند. امیران و سربازان که امام را به آن حال و هیبت دیدند همگی از مرکب‌ها پیاده شدند و پا برهنه به دنبال حضرت به راه افتادند. پس حضرت تکبیر گفت. مردم که حضرت رضا را به آن حال دیدند و صدای تکبیرش را شنیدند چنان صداها را به گریه بلند کردند و با او تکبیر گفتند که شهر مرو به لرزه در آمد. این خبر به مأمون رسید. فضل بن سهل گفت: ای امیر مؤمنان! اگر علی بن موسی الرضا با این حال به مصلی برود مردم شیفته او خواهند گشت و همه ما بر خود اندیشناک خواهیم شد. پس کسی را به سوی او بفرست تا وی بازگردد. مأمون کسی را فرستاد و از جانب مأمون به امام رضا (علیه السلام) گفت: ما شما را به زحمت و رنج انداخته‌ایم، در حالی که دوست نداریم رنج و سختی به شما برسد. شما از همین جا باز گردید و همان کسی که با مردم معمولاً نماز می‌خوانده امروز نیز نماز می‌گزارد. پس امام رضا (علیه السلام) کفش خود را خواست و آن را پوشید و سوار بر مرکب خویش شد و بازگشت.

۶- در انجام فعالیت بگردد و پیدا کن با توجه به اینکه یکی از اهداف درس آشنایی با برخی آداب و مراسم زیارت است، تبیین مطالب ذیل مفید به نظر می‌رسد.

● زیارت قبور ائمه اطهار (علیهم السلام) آداب خاصی دارد که توجه به آنها برای قبولی زیارت لازم است. کسی که بر چشمه آبی وارد می‌شود، به اندازه ظرفی که به همراه دارد، از آن چشمه بهره می‌گیرد و زائری که به زیارت امام می‌آید به اندازه شناخت و معرفتی که دارد، از زیارت خویش سود می‌برد. پس پیش از هر چیز، سطح شناخت و آگاهی خود را درباره امام بالا ببریم و قبل از ورود به میهمانی، صاحب‌خانه، خصوصیات اخلاقی و رفتاری او و نیز انتظارات و خواسته‌های وی را بشناسیم. همچنین از بزرگترین ویژگی‌های اهل بیت (علیهم السلام) طهارت و پاکی آنان است که دوست دارند میهمانان آنان نیز، بیشترین سعی خود را برای کسب طهارت و پاکیزگی انجام دهند. برخی آلودگی‌های روحی انسان مربوط به سستی در انجام واجبات، و ارتکاب برخی محرمات است که باید به درگاه خدا توبه نموده و تصمیم بگیریم که گذشته را جبران نماییم. بخش دیگر از آلودگی‌ها مربوط به نادیده گرفتن حقوق دیگران است که برای توبه از این گونه گناهان باید علاوه بر ندامت قلبی، تلاش کنیم که حقوق ضایع شده را در عمل جبران نماییم و رضایت صاحبان حق را به دست آوریم. از آنجا که ائمه معصومین، زائرین خود را می‌بینند و کلام آنها را می‌شنوند و پاسخ می‌دهند، و نیز به دلیل طهارت و مکان رفت‌وآمد امامان دیگر و ملائکه الهی و ارواح انبیاء و اولیاء خداوند، آداب دیگری نیز برای حضور در حرم ائمه سفارش شده که شایسته است آنها را مراعات کنیم. از آن جمله است:

● غسل زیارت مستحب است و بهتر است در هنگام غسل دعاهایی از این دست را خواند: "بسم لله

و بالله اللهم اجعله لي نوراً و طهوراً و حرزاً و شفأً من كل داءٍ و آفةٍ و عاهه، اللهم طهر به قلبي و اشرح به صدري و سهل به امري: به نام خدا و به امید خدا. خداوندا این غسل را برای من نور و پاک‌کننده و پناهگاه و شفا از هر مرض و ابتلائی قرار بده، قلب مرا به وسیله آن پاک گردان، سینهام را فراخ کن و راه‌ها را بر من آسان گردان.

- پوشیدن لباس پاکیزه
- استعمال عطر
- ترک کلام بیهوده
- برداشتن قدم‌های کوتاه و راه رفتن با وقار و آرامش
- ذکرگفتن در راه، که بهترین آن صلوات بر محمد و آل محمد و تسبیحات اربعه است.
- در هنگام ورود به حرم مقدّس ائمه اطهار باید از آن بزرگواران اجازه ورود خواست. سفارش شده است اگر اجازه خواستی و در خود حالت خشوع و لطافتی حس کردی، داخل حرم شو، که این نشانه اجازه است؛ ولی اگر دیدی هنوز آماده زیارت نیستی، بهتر است صبر کنی تا آماده شوی.
- بوسیدن عتبه (آستانه در یا همان چوبه‌های دو طرف در)
- ایستادن در مقابل قبر امام (علیه السلام) و پشت به قبله
- خواندن زیارت‌های وارده؛ می‌توان از زبان خود نیز زیارت کرد ولی بهتر است زیاراتی که از طرف ائمه معصومین برای هر امام به ما رسیده خوانده شود. بهترین زیارتنامه برای همه امامان نیز زیارت جامعه کبیره است.
- خواندن نماز زیارت
- دعا بعد از نماز که بسیار به اجابت نزدیک است.
- تلاوت قرآن و هدیه ثوابش به امام (علیه السلام)
- آهسته خواندن زیارت و دعا
- خارج شدن از حرم بدون پشت‌کردن به قبر امام (علیه السلام)
- تکرار زیارت امام (علیه السلام) تا وقتی که در آن شهر زیارتی اقامت دارد.
- بوسیدن در و دیوار حرم و ضریح مقدس، در صورتی که ایجاد مزاحمت نکند و با احترام آن مکان مقدس منافات نداشته باشد.
- آماده کردن خود برای طاعت و ترک معصیت خداوند
- زیارت در ایام مخصوص زیارتی، مانند شب و روز جمعه، روزهای ماه رجب، ۱۱ و ۲۳ ماه ذی القعدة، آخر ماه صفر، شب قدر، عید فطر، و عید قربان، روزهای ماه رجب

- توجه به نمازهای یومیه که اول وقت خوانده شود. باید دقت کرد برای زیارت، نماز اول وقت از دست نرود.
- بعضی از زیارت‌های خود را به نیابت از طرف پدر و مادر و نزدیکان خود انجام دهد.
- بعد از زیارت آخر، وداع کند.

۶ در انجام فعالیت بگردد و پیدا کن و دعا کنیم ممکن است برای برخی از دانش‌آموزان در زمینه زیارت و معنای توسل سؤالاتی و ابهاماتی وجود داشته باشد. توسل در لغت به معنای تمسک جستن به وسیله‌ای برای نیل به مقصود است. خداوند جهان هستی را بر اساس نظام اسباب و مسببات قرار داده است و فیض خود را تنها از طریق مجاری و اسباب اعطا می‌کند.^۱ بنابراین انسان برای رسیدن به مقصود خویش، باید به اسباب و وسایل متوسل شود. مثلاً اگر بخواهد زمین خشک و بایری را به مزرعه‌ای سرسبز تبدیل کند، باید زمین را شخم بزند، نهال یا دانه را درون زمین بکارد و به موقع به آن کود و آب بدهد. بر همین اساس، خداوند اموری را به عنوان اسباب و وسایل در جهت تقرب و نزدیکی به درگاه خویش و برآمدن حاجات قرار داده است و ما را با توسل به آن امور، امر کرده است که می‌فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید! و وسیله‌ای برای تقرب به او بجوئید! و در راه او جهاد کنید، باشد که رستگار شوید!^۲؛ ضمن اینکه از آیات قرآن استفاده می‌شود که وسیله قرار دادن مقام انسان صالحی در پیشگاه خدا و طلب چیزی از خداوند به خاطر او، به هیچ وجه ممنوع نبوده و هیچ منافاتی با توحید ندارد. لازم به یادآوری است که منظور از توسل این نیست که کسی حاجت را از پیامبر ﷺ یا امامان (علیهم‌السلام) بخواهد بلکه منظور این است که به مقام او در پیشگاه خدا متوسل شود، و این در حقیقت توجه به خدا است، زیرا احترام پیامبر نیز به خاطر این است که فرستاده او بوده و در راه او گام برداشته است. بنابراین در آموزه توسل به هیچ وجه به افرادی که به آنها توسل می‌شود نگاه استقلالی صورت نمی‌گیرد. در پایان ذکر این نکته نیز ضروری است که اینکه خداوند به پیامبران و اولیای الهی، چنین نقشی را داده که مردم به آنان به عنوان واسطه و مسبب بنگرند، علل و حکمت‌های مختلفی دارد که در اینجا به دو علت مهم اشاره می‌کنیم: اولاً: از آنجا که این اشخاص، پیشوایان دین هستند و شناخت دین تنها از طریق آنها میسر خواهد بود، خداوند با این کار، اولیای خود را در کانون توجه و اقبال مردم قرار داده است تا در عمل، مردم با مراجعه به آنان و الگوبرگشتن از آنها، به طریق هدایت و سعادت دست یابند. ثانیاً: از آنجا که اولیای الهی، انسان‌هایی مثل خود ما هستند، خیلی زود و راحت می‌توانیم با آنان ارتباط عاطفی و نزدیک، برقرار کنیم و همین ارتباط سریع، ما را به این اسوه‌ها نزدیک می‌کند و ما را در معرض هدایت آنها قرار می‌دهد.

۱- «ای الله ان جیری الامور الای سبایها». بحار الانوار، ج ۲، ص ۹۰.

۲- سوره مائده، آیه ۳۵

کودک شجاع

درس نهم

* توضیحات درس

در درس «کودک شجاع» تلاش شده در حد امکان دانش‌آموزان با ابعادی از شخصیت تابناک امام جواد (علیه السلام) در زمینه شجاعت و مبارزه با ظلم، آشنا شده و ضمن احساس علاقه و ادای احترام به ایشان برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتارشان تلاش نمایند.

نکته: پیشنهاد می‌شود با توجه به پیمانته‌ای بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در زمان ولادت یا شهادت امام جواد (علیه السلام) تدریس شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با امام جواد (علیه السلام) به عنوان امام نهم شیعیان
- ۲ احساس علاقه به امام جواد (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان
- ۳ تلاش برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد (علیه السلام)
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

امام جواد (علیه السلام)

شجاعت

سخاوت

* پیشنهادهایی برای تدریس *

- برای شروع می‌توانید با تلفیق درس ادبیات از دانش‌آموزان بخواهید که یک قصه زیبا درباره یک کودک شجاع بنویسند و یا داستان، شعر و خاطره‌ای مناسب در این زمینه بیان کنند.
- برای شروع می‌توانید با نصب چند تصویر از شخصیت‌هایی که بچه‌ها آنها را می‌شناسند و رفتارهایی شجاعانه از خود بروز می‌دهند از دانش‌آموزان بخواهید رفتارهایی که نشانه شجاعت‌اند را بیان کنند.
- برای شروع می‌توانید از بچه‌ها بخواهید چند نمونه از موقعیت‌هایی را که شجاعت در خود آنها می‌تواند خوی پسندیده تلقی شود، را بیان کنند.
- برای شروع می‌توانید برای این درس از کتاب فارسی سوم (قدیم) استفاده کنید و درباره شجاعت حسن امید زاده، از ریزعلی خواجوی (دهقان فداکار) و شهید حسین فهمیده برای آنها خوانده و درباره شجاعت هر کدام صحبت کنید و اجازه دهید در گروه‌های خود گفت‌وگو کنند و نتیجه را به هم‌گروهی‌های خود گزارش دهند و با هم تبادل نظر کنند.
- برای شروع می‌توانید درس را برای بچه‌ها به صورت قصه تعریف کنید و با از آن در قالب قصه دیواری استفاده کنید.
- برای شروع می‌توانید از بچه‌ها بخواهید با آمادگی قبلی قصه درس را از قبل خوانده و در قالب قصه‌گویی همراه با نمایش بیان کنند.
- برای شروع می‌توانید از فعالیت ایستگاه خلاقیت و اجرای قصه درس به صورت نمایش و با هماهنگی قبلی با گروهی از دانش‌آموزان تدریس خود را شروع کنید.
- عنوان، قسمتی از محتوای درس را آشکار می‌کند. صحبت پیرامون اینکه «عنوان درس» به چه معناست؟ کودک شجاع کیست؟ می‌تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک بار دیگر می‌توانید به عنوان بازگشت نمایش تا اطلاعات تکمیل شده دانش‌آموزان پیرامون آن بیان گردد.
- در فعالیت کامل کنید دانش‌آموزان با ادامه و تکمیل داستان، به تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم نائل می‌شوند. این فعالیت برای جمع‌بندی از درس توسط معلم و با مشارکت کامل دانش‌آموزان طراحی شده است. معلمان گرامی دانش‌آموزان را گروه‌بندی کرده تا با مشورت یکدیگر داستان را تکمیل کنند. در این مرحله معلمان عزیز بحث را هدایت کنند تا دانش‌آموزان به کمک دوستان خود، با فن داستان‌گویی خلاق، ادامه داستان را در چند جمله کامل کنند و دلایل خود را برای انتخابی که کرده‌اند توضیح دهند. این بخش علاوه بر اهداف فوق به دنبال تقویت اهداف حیطه عاطفی بوده و دانش‌آموزان را به انجام فعالیتی عملی تشویق می‌کند. در حقیقت دانش‌آموزان در این بخش درباره آنچه

که در درس آمده فکر می‌کنند و ابراز علاقه می‌نمایند.

● فعالیت ایستگاه فکر اهداف احساس علاقه به امام جواد (علیه السلام) و تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان را پوشش می‌دهد.

● در فعالیت بگرد و پیدا کن با انجام یک فعالیت عینی و ملموس، دقت دانش‌آموزان تقویت می‌شود. در این فعالیت دانش‌آموزان ابتدا با پر کردن قسمت‌های مرتبط با کلمات جواد، مدینه، هشت، بغداد، مبارزه، ۲۵ و کاظم و خط کشیدن دور کلمات در جدول، قسمت اول فعالیت را انجام می‌دهند. سپس حروف باقیمانده را به ترتیب کنار یکدیگر قرار می‌دهند و جمله امام را کامل می‌کنند که امام محمد تقی (علیه السلام) فرمود: «همنشینی با خوبان موجب خوش اخلاقی می‌شود.»

در ادامه فعالیت برای توضیح سخن امام محمد تقی (علیه السلام) با گروه‌بندی کردن دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم آورید. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر بپردازند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که دوست در شکل‌گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد؛ زیرا حالات و اقوال و افعال انسان به سرعت تحت تأثیر همنشین قرار می‌گیرد و به دلیل نقش مهمی که یک دوست در سرنوشت انسان دارد و می‌تواند موجبات سعادت یا شقاوت انسان را فراهم کند؛ باید در انتخاب آن کمال دقت نظر را به خرج داد.

معلمان گرامی می‌توانند از همین جا زمینه‌سازی لازم برای درس یازدهم که به موضوع «دوست» اختصاص دارد را فراهم کنند.

● فعالیت تدبیر کنیم برای جمع‌بندی و نتیجه‌گیری مفاهیم درس در قالب آیات و احادیث کوتاه طراحی شده است. برای انجام این فعالیت، پس از قرائت داوطلبانه و انفرادی و سپس جمع‌خوانی همه دانش‌آموزان، آنها را در گروه‌های چند نفره قرار داده تا با توجه به مضمون آیه، درباره پرسش مطرح شده به گفت‌وگو بپردازند. در ادامه از نمایندگان هر گروه بخواهید تا نتایج گفت‌وگوی خود را برای دیگران بیان کنند. توصیه می‌گردد در صورتی که توضیحات دانش‌آموزان برای روشن شدن مفهوم پیام قرآنی کافی نباشد، با طرح سؤالاتی آنان را در درک مفهوم پیام باری کنید. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که بخشندگی از صفات باری تعالی است، که در ذات انسان به امانت گذاشته شده است و از مهم‌ترین کمالات انسانی و شایسته‌ترین اعمال بشری به شمار می‌آید. البته سخاوت و بخشندگی، منحصر در کمک و بخشش مال نیست بلکه آنچه که انسان در اختیار دارد از قبیل علم و دانش، مال و ثروت، قدرت و نفوذ و کلیه امکانات مادی و معنوی که مورد نیاز دیگران است را در بر می‌گیرد و انسان بخشنده با در اختیار قرار

دادن این امکانات، نیازمندی مادی و معنوی، فردی و اجتماعی مردم را برطرف می‌سازد. توضیحات تکمیلی درباره جود و بخشندگی در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● فعالیت گفت‌وگو کنید با هدف تثبیت مفاهیم درس از طریق ارائه نظرات و تجارب در گروه و مشارکت در جمع‌بندی توسط دانش‌آموزان طراحی شده است. توضیحات تکمیلی درباره داستان‌هایی از زندگی امام جواد (علیه‌السلام) در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

✳️ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
امامت، زمان حکیم	- آشنایی با امام جواد (علیه السلام) به عنوان امام نهم شیعیان - احساس علاقه به امام جواد (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان - تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد (علیه السلام) - توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس	۹	- بیان ویژگی‌های امام جواد (علیه السلام) به عنوان امام نهم شیعیان - ابراز علاقه به امام جواد (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان	- ضمن بیان داستان‌هایی از زندگی امام جواد (علیه السلام)، درباره ویژگی‌های امام جواد (علیه السلام) توضیح می‌دهد. - ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام جواد (علیه السلام)، برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان همواره تلاش می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.
			- ابراز علاقه به امام جواد (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان - تلاش برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد (علیه السلام)	- ضمن بیان داستانی از زندگی امام جواد (علیه السلام)، درباره ویژگی‌های امام جواد (علیه السلام) توضیح می‌دهد. - ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام جواد (علیه السلام)، برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان غالباً تلاش می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
			- تلاش برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد (علیه السلام) - درک مفهوم پیام قرآنی	- ضمن بیان داستانی از زندگی امام جواد (علیه السلام)، چند نمونه از ویژگی‌های امام جواد (علیه السلام) را ذکر می‌کند. - ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام جواد (علیه السلام)، برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
			- ابراز علاقه به امام جواد (علیه السلام) و اعمال و رفتار ایشان - تلاش برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار امام جواد (علیه السلام)	- با کمک آموزگار ضمن بیان داستانی از زندگی امام جواد (علیه السلام)، چند نمونه از ویژگی‌های امام جواد (علیه السلام) را ذکر می‌کند. - با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به امام جواد (علیه السلام)، برای الگوگرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند. - به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانشنی‌های معلم

۱ امام محمد تقی علیه السلام معروف به جواد در سال ۱۹۵ هجری قمری در مدینه ولادت یافت. هنگام وفات پدر ۸ ساله بود. مأمون خلیفه عباسی که همچون سایر خلفای بنی عباس از پیشرفت معنوی و نفوذ باطنی امامان معصوم علیهم السلام و گسترش فضایل آنها در بین مردم هراس داشت، نخستین کاری که کرد، دختر خویش ام الفضل را به ازدواج حضرت امام جواد علیه السلام درآورد، تا مراقبی دائمی و از درون خانه، بر امام گمارده باشد و به این ترتیب ایشان را تحت مراقبت خاص خویش قرار دهد.

اقدام دیگر این بود که امام جواد علیه السلام در آغاز امامت هنوز سن کمی داشت و مأمون که نمی‌دانست مقام ولایت و امامت که موهبتی الهی است، بستگی به کمی و زیادی سال‌های عمر ندارد؛ قصد داشت تا با تشکیل مجالس بحث و مناظره، در آن دوره که فرقه‌های مختلف اسلامی و غیراسلامی رشد یافته بودند و دانشمندان بزرگی در این دوران، زندگی می‌کردند و علوم و فنون سایر ملت‌ها پیشرفت نموده و کتاب‌های زیادی به زبان عربی ترجمه و در دسترس قرار گرفته بود، ایشان را در تنگنا قرار دهد. امام جواد علیه السلام با وجود کمی سن، وارد بحث‌های علمی گردید و با سرمایه خدایی امامت، به مسائل پاسخ گفت. او از همه مناظره‌ها سربلند بیرون آمد و موقعیت امام جواد علیه السلام پس از این مناظرات بیشتر استوار شد.

۲ در جامعه افرادی با درک‌های متفاوت، اخلاق گوناگون و طبع‌ها و مزاج‌های متفاوت از هم وجود دارند، بنابراین طبیعی است که در برخوردها و روابط اجتماعی خویش با دیگران، شاهد برخوردها و رفتارهای متفاوتی باشیم. در این‌گونه موارد نظر اسلام، این است که در برابر رفتاری‌های نادرست دیگران با عفو و گذشت برخورد کنیم. چون رفتارهای منفی و واکنش‌های مقابله‌ای باعث تضاد و تنش بیشتر در جامعه خواهد شد. باید مردم را ببخشیم تا خدا هم ما را ببخشد. خداوند متعال می‌فرماید: «باید بخشش کنید و بدر رفتاری‌های دیگران را نادیده بگیرید، آیا دوست نمی‌دارید خداوند شما را ببخشد؟ و خداوند بخشنده و مهربان است»^۱.

۳ معنای عفو و گذشت: «عفو» که در آیات و روایات به آن توصیه شده، به معنی گذشتن از لغزش دیگران، بدی را با بدی پاسخ ندادن، از حقی که برگردن دیگران داریم، صرف نظر کردن و خطاکار را تبرئه کردن است^۲. بخشش یکی از فضیلت‌های اخلاقی است که با فضایل دیگری مانند بردباری، صبر و فرو خوردن خشم (کظم غیظ)، ارتباط نزدیک دارد. در روایات، پاداش «گذشت» معادل پاداش شهید معرفی شده است. پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله: «کسی که خشمش را فرو خورد و از برادر مسلمانش درگذرد و نسبت به

۱- نور: ۲۲.

۲- فیض کاشانی، ملامحسن، محجة البیضاء، ج ۵، ص ۳۱۸.

رفتار نامطلوب او بردباری نشان دهد، خداوند پاداش شهید به او عنایت فرماید.^۱»

۴ اهمیت عفو و گذشت در نگاه معصومان علیهم السلام چنان است که از آن با عنوان‌های، صفت الهی^۲، بهترین اخلاق دنیا و آخرت^۳، محبوب‌ترین عمل انسان مؤمن پیش خدا^۴ و یکی از سنت‌های پیامبران یاد شده است که امام صادق علیه السلام فرمودند: گذشت در هنگام توانایی از سنت‌های پیامبران است.^۵ پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله فرمود: «روش ما اهل بیت این است که از کسانی که به ما ستم کرده‌اند گذشت می‌کنیم.^۶»

۵ گذشت در برابر بدرفتاری‌های دیگران، افزون بر آثار و برکات دنیایی مانند سرافرازی و بزرگواری^۷، پیروزی بر دشمن^۸، طولانی شدن عمر^۹ و... پاداش فراوان الهی از جمله: بخشش خداوند^{۱۰}، شفاعت امامان علیهم السلام^{۱۱}، داخل شدن به بهشت^{۱۲} و... را نیز در پی دارد.

۶ معلمان گرامی می‌توانند برای انجام فعالیت با خانواده، والدین را به سایت ام‌الکتاب، پایگاه تخصصی جوادالائمه حضرت امام محمد تقی علیه السلام با آدرس javad.ommolketab.ir ارجاع دهند و یا به کتاب‌هایی در این مورد راهنمایی کنند، از قبیل:

راه راستان: زندگانی چهارده معصوم علیهم السلام قسمت مربوط به امام جواد علیه السلام

پدیدآورنده: دایرة المعارف تشیع

نگاهی به زندگی دوازده امام علیهم السلام قسمت مربوط به امام جواد علیه السلام

پدیدآورنده: علامه حلی

۱- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۳۶۳.

۲- صحیفه سجادیه، دعای ۱۶.

۳- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۳۹۹.

۴- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۸۶.

۵- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۴۲۳.

۶- الحرائی، حسن، تحف العقول، ص ۲۷.

۷- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۴۰۱.

۸- کلینی، محمد ابن یعقوب، الاصول من الکافی، ج ۸، ص ۱۹۵.

۹- کلینی، محمد ابن یعقوب، الاصول من الکافی، ج ۷۵، ص ۳۵۹.

۱۰- نور: ۲۲.

۱۱- کلینی، محمد ابن یعقوب، الاصول من الکافی، ج ۷۵، ص ۳۱۶.

۱۲- کلینی، محمد ابن یعقوب، الاصول من الکافی، ج ۹۲، ص ۳۵۳.

غنچه همان گل است

پدید آورنده : سعید روح افزا

ناشر : کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

سوغاتی؛ قصه‌هایی از زندگی امام جواد علیه السلام

پدید آورنده : مسلم ناصری

ناشر : به‌نشر

حیات پاکان : داستان‌هایی از زندگی امام جواد علیه السلام

پدید آورنده : مهدی محدثی

چهل داستان و چهل حدیث از امام جواد علیه السلام

مؤلف : عبدالله صالحی

روشن‌ترین شب

* توضیحات درس

زمان‌ها خودشان هیچ مزیتی بر یکدیگر ندارند؛ بلکه شرافت هر زمان به واسطهٔ حادثه‌ای است که در آن زمان واقع می‌شود. بر این اساس روزی شریف‌تر از روز بعثت رسول اکرم نیست.

دانش‌آموزان در این درس درمی‌یابند که روز مَبْعَث، روزی است که حضرت محمد ﷺ از سوی خدا به پیامبری برگزیده شد و مأموریت یافت تا پیام وحی را به مردم برساند، با بت‌پرستی مبارزه کند و خداپرستی را رواج دهد و جامعه به دور از تمدن آن روز را که به دوره جاهلی معروف بود از تاریکی شرک به نور ایمان رهنمون سازد.

در بخش فعالیت‌ها سعی شده با ایجاد حال و هوای شاد و بانشاط در کلاس، به جهت برگزاری جشن‌های دینی و مذهبی، زمینه ترویج فرهنگ مناسب اجرای مراسم دینی و تمرین برنامه‌ریزی و همکاری در انجام یک کار دسته‌جمعی فراهم گردد.

نکته: پیشنهاد می‌شود با توجه به پیمانته‌ای بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در ماه رجب یا یکی از روزهایی که به پیامبر ﷺ اختصاص دارد مثل روز تولد ایشان یا در یکی از اعیاد اسلامی، تدریس شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با عید مبعث و مراسم آن
- ۲ اشتیاق به شرکت در مراسم عید مبعث
- ۳ مشارکت در برگزاری مراسم عید مبعث
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

جشن
عید
مبعث
پیامبر
پیامبری

* پیشنهادهایی برای تدریس

- بخش صدای اذان در کلاس می تواند شروع مناسبی برای تدریس این درس باشد.
 - برای شروع می توانید در روز مبعث با یک ظرف نقل، شیرینی یا شکلات وارد کلاس شوید و از بچه ها بپرسید: فکر می کنید برای چه با این ظرف شکلات وارد کلاس شده ام؟ یا اینکه: بچه ها چه وقت هایی ما شکلات و نقل و شیرینی به همدیگر تعارف می کنیم؟
 - برای شروع می توانید از فعالیت ایستگاه خلاقیت شروع کنید. می توانید از جلسه قبل، یا در زنگ هنر با تهیه کارت تبریک یا دعوت برای جشن عید مبعث موضوع برگزاری یک جشن کلاسی را با بچه ها مطرح کنید تا با کمک آنها برای برگزاری جشن برنامه ای تنظیم شود. خوب است به هر دانش آموز یا به هر گروه مسئولیتی بدهید تا تدارکات یا اجرای بخشی از برنامه های جشن را به عهده گیرند. ایجاد حال و هوای شاد و بانشاط در کلاس، به جهت برگزاری جشن های دینی و مذهبی، ترویج فرهنگ مناسب اجرای مراسم دینی و تمرین برنامه ریزی و همکاری در انجام یک کار دسته جمعی، از اهداف توجه به اعیاد اسلامی در کتاب درسی هدیه های آسمان است.
 - فعالیت همخوانی کنیم می تواند شروع خوبی برای درس باشد. این فعالیت، با ایجاد احساس خوشایند و دلچسب در دانش آموزان زمینه مناسبی برای ورود به درس فراهم می کند.
- نکاتی درباره شعر و نحوه خواندن آن: زبان شعر با زبان نثر متفاوت است. پس باید به هنگام خواندن، بر روی وزن و آهنگ آن توجه و دقت بیشتری شود. بد خواندن شعر، تأثیر نامناسب بر روی شنونده آن، به خصوص اگر کودک باشد، به جای خواهد گذاشت. لذا سعی کنید دانش آموزان احساس، زیبایی و موسیقی شعر را به گونه ای دلپذیر به دیگران انتقال دهند. تأکید بر روی کلمات، سکوت های مناسب و بجا، نشان دادن بار معنوی، عاطفی و حسی کلمات در این انتقال مؤثر است. کلمات و لغات مشکل شعر را، با کمک خود بچه ها، برایشان توضیح دهید، اما لازم نیست تمام شعر را خط به خط معنا کنید. از دانش آموزان بخواهید لحن خود را مناسب با مضمون شعر تغییر دهند و به آن حس و حال ببخشند.

● **فعالیت با خانواده** می‌تواند قبل از تدریس این درس فرصت مناسبی برای تدریس شما ایجاد کند. به این خاطر که دانش‌آموزان یک اطلاعاتی در این زمینه به‌دست می‌آورند که به شما در رسیدن به هدف درس کمک می‌کند. هدف این فعالیت بسط یادگیری و تقویت نگرش دانش‌آموز به مفاهیم دینی برای بروز رفتار دینی از طریق جست‌وجوی مصادیق تازه از مفاهیم با کمک و همفکری اعضای خانواده می‌باشد. لازم به ذکر است که در همه امور اولین موارد و آخرین آنها مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرند. با عنایت به این امر دو دایره در نظر گرفته شده که در جای خالی دایره درونی سه مورد از اولین‌ها سؤال شده که پاسخ آن حضرت علی (علیه السلام)، سوره علق و حضرت خدیجه می‌باشد و در جای خالی دایره بیرونی سه مورد از آخرین‌ها سؤال شده که پاسخ آن حضرت محمد (صلی الله علیه و آله و سلم)، اسلام و قرآن کریم می‌باشد.

● متن درس می‌تواند به عنوان دکلمه در جمع بچه‌ها برای شروع مناسب باشد. می‌توانید از دو نفر که صدای خوبی دارند، استفاده کنید تا کلمات را زیبا و دلنشین بیان کنند.

● **در فعالیت برایم بگو** شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که بعثت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) سرآغاز راهی شد تا انسان از تاریکی شرک؛ بی‌عدالتی؛ تبعیض؛ جهل، فساد و همه رذائل بیرون آمده و به سوی نور توحید؛ معنویت؛ عدالت، کرامت و فضائل اخلاقی حرکت کند. روز مبعث، روز مرگ قساوت‌ها و شرارت‌ها و روز مرگ جهل و شرک و پرستش‌های ناروا و روز تولد دوباره انسانیت بود. در حقیقت رسالت نبوی با پیام خروج انسان از ظلمات و حرکت به سوی نور آغاز شد و این امر به عنوان مهم‌ترین هدف بعثت در قرآن کریم بیان شده است: **كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ**^۱؛ کتابی است که آن را به سوی تو فرود آوردیم تا مردم را به اذن پروردگارشان از تاریکی‌ها به سوی روشنایی بیرون آوری. بر این اساس با نزول قرآن و بعثت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) مردم به خواست و توفیق پروردگارشان از تاریکی‌های انحرافات عقاید و اخلاق و اعمال به سوی نور هدایت الهی راهنمایی می‌شوند.

● **در فعالیت بررسی کنید** آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان ضمن توجه به مضمون شهادت به رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در اذان و اقامه به عنوان یکی از ضروریات اعتقادی مسلمانان، با بعثت آن حضرت به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل وحدت بخش مسلمین آشنا شوند.

● **در فعالیت بگرد و پیدا کن** دانش‌آموزان با انجام یک فعالیت عینی و ملموس با وصل کردن کلمات مرتبط از بین دو شکل ارائه شده، چهار ترکیب فرشته وحی، روزگار تلخ، راهنمای دلسوز و غار حرا را به‌دست می‌آورند و با بیان وضع حاکم در دوره جاهلی و برکات بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به مرور مطالب می‌پردازند. می‌توانید با در اختیار گذاشتن

کلمه‌های مطرح شده در کتاب در روی فلش کارت از دانش‌آموزان بخواهید تا زیباترین ترکیب‌ها را در گروه خود درست کنند و برای هم کلاسی‌های خود بخوانند.

✱ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
مراسم اسلامی: قرآن کریم	<ul style="list-style-type: none"> - آشنایی با عید مبعث و مراسم آن - شرکت در مراسم عید مبعث - توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس 	۱۰	<ul style="list-style-type: none"> - معرفی عید مبعث و مراسم آن - شرکت در مراسم عید مبعث - درک مفهوم پیام قرآنی 	<ul style="list-style-type: none"> - عید مبعث را به عنوان یکی از اعیاد بزرگ مسلمانان به‌طور کامل معرفی می‌کند و درباره مراسم آن توضیح می‌دهد. - در برگزاری مراسم عید مبعث مشارکت می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم به‌طور کامل درباره آن توضیح می‌دهد. <p>خیلی خوب</p>
				<ul style="list-style-type: none"> - عید مبعث را به عنوان یکی از اعیاد بزرگ مسلمانان معرفی می‌کند و درباره مراسم آن توضیح می‌دهد. - در مراسم عید مبعث شرکت می‌کند. - پیام قرآنی را می‌خواند و درباره آن مفهوم توضیح می‌دهد. <p>خوب</p>
				<ul style="list-style-type: none"> - عید مبعث را به عنوان یکی از اعیاد بزرگ مسلمانان معرفی می‌کند و مراسم آن را بیان می‌کند. - برای شرکت در مراسم عید مبعث علاقه نشان می‌دهد. - پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. <p>قابل قبول</p>
				<ul style="list-style-type: none"> - با راهنمایی آموزگار عید مبعث را به عنوان یکی از اعیاد بزرگ مسلمانان معرفی می‌کند. - با راهنمایی آموزگار برای شرکت در مراسم عید مبعث علاقه نشان می‌دهد. - با کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند. <p>نیازمند آموزش و تلاش بیشتر</p>

دانستنی‌های معلم

برخی از دانش‌آموزان علاقه دارند به انجام امور مستحب بپردازند. در اینجا اعمال روز عید مبعث جهت اطلاع معلمان گرامی ارائه می‌گردد.

عید مبعث از جمله اعیاد عظیمه است و روزی است که حضرت رسول ﷺ در آن روز به رسالت برگزیده شد. برای این روز اعمال ذیل ذکر شده است:

- غسل
- روزه، روز عید مبعث یکی از چهار روزی است که در تمام سال امتیاز دارد برای روزه گرفتن و برابر است با روزه هفتاد سال.
- بسیار صلوات فرستادن.
- زیارت حضرت رسول ﷺ و امیرالمؤمنین (علیه السلام)

* توضیحات درس

بعد از اراده و خواست و تصمیم انسان یکی از مهم ترین عوامل سازنده شخصیت هر فردی همنشین و دوست و معاشر او است، چرا که انسان خواه و ناخواه تأثیرپذیر است، و بخش مهمی از افکار و صفات اخلاقی خود را از طریق دوستانش می گیرد.

در این درس با نقل ماجرای ابوذر و اظهار ارادت عملی ایشان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله زمینه آشنایی دانش آموزان با وظایف دوستان در مقابل یکدیگر، ویژگی دوستان خوب و راه های افزایش دوستی فراهم می شود تا در نهایت به این نتیجه نائل گردند که دوست در شکل گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد. دوست خوب می تواند در دنیا و آخرت یار و مددکار انسان باشد و چنانچه انسان بتواند دوستان نیکویی برای خود برگزیند و از این موهبت الهی به صورت صحیح و منطقی استفاده کند زندگی فردی و اجتماعی سالم تری خواهد داشت.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با ویژگی های دوست خوب
- ۲ آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر دوستان
- ۳ آشنایی با نیاز خود به ارتباط با همسالان
- ۴ تمایل به انجام وظایف خود در برابر دوستان
- ۵ تمایل به دوستی با افراد شایسته
- ۶ علاقه به رفع نیاز خود در مورد ارتباط با همسالان
- ۷ تلاش برای انجام وظایف خود در برابر دوستان
- ۸ تلاش برای انتخاب دوستان شایسته
- ۹ تلاش برای رفع نیاز خود در ارتباط با همسالان
- ۱۰ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

دوست خوب
ویژگی های دوستان خوب
حفظ دوستی
توقع از دوستان
حق دوستی
ارتباط با همسالان
وظایف دوست

* پیشنهادهایی برای تدریس

● برای شروع می‌توانید (با تلفیق با درس فارسی) از دانش‌آموزان بخواهید شعر یا ضرب‌المثلی با موضوع دوست پیدا کرده و آن را به کلاس گزارش دهند و بعد از نتیجه‌گیری وارد موضوع درس شوید.
● می‌توانید با استفاده از شعری که در فعالیت ایستگاه فکر آمده از گروه‌ها بخواهید در گروه خود شعر را بخوانند و معنی و برداشت خود را نوشته و به هم گروهی‌های خود گزارش دهند، این فعالیت می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد.

● برای شروع، فیلم (خانه دوست کجاست) عباس کیارستمی که در سال ۱۳۶۵ ساخته شده نیز می‌تواند کمک مناسبی برای تدریس شما باشد. موضوع داستان در رابطه با پسر بچه‌ای به نام احمد است که در کلاس دوم ابتدایی درس می‌خواند و در تمام فیلم احمد به دنبال خانه دوست خود می‌گردد تا دفترچه مشق را به او برساند. معلم آنها به شاگردان گفته است که هر کس مشقش را انجام ندهد ... این تذکر انگیزه کافی در احمد ایجاد کرده بود که جست‌وجوی خود را برای پیدا کردن خانه دوست خود ادامه دهد. پس از تلاش‌های فراوان او نمی‌تواند خانه دوستش را پیدا کند و در نهایت مشق او را می‌نویسد. فردای آن روز احمد دفتر مشق دوست خود را می‌دهد. دوستش که دفتر را باز می‌کند در وسط دفتر یک شاخه گل می‌بیند و ...

از این فیلم استفاده کنید و از آنها سؤال کنید :

تاکنون به موضوع دوستی فکر کرده‌اید؟

دوست خوب چه ویژگی‌هایی دارد؟

آیا تاکنون از خود پرسیده‌اید که چرا ما دوستانی برای خود انتخاب می‌کنیم؟

آیا دوستی یک نیاز است؟

نام یک یا چند نفر از بهترین دوستانی را که تا به حال داشته‌اید برای ما بنویسید و در مقابل نام هر کدام بنویسید چرا دوستی با این افراد برای شما مهم بوده است؟

● اگر امکان پخش فیلم را ندارید و یا به هر دلیلی از بخش بعضی از قسمت‌های آن معذورید قبلاً خودتان فیلم را دیده و در قالب قصه و با حذف قسمت‌های مورد نظر در کلاس بازگو کنید و یا به صورت نمایش توسط گروهی از دانش‌آموزان اجرا کنید.

● برای شروع می‌توانید برگه‌ای را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید که روی آن نوشته شده تا به حال به معنی کلمهٔ پیامبر ﷺ فکر کرده‌ای؟ و از آنها بخواهید که نظرشان را بنویسند.

● برای شروع می‌توانید قبل از آمدن دانش‌آموزان روی تابلو بنویسید «دوست خوب نعمت است.» بعد از آنها سؤال کنید معنی این جمله چیست؟ سپس از آنها بخواهید صفت‌های دوستان خود را بگویند یا آنها را بنویسند. در ادامه از آنها سؤال کنید کدام مورد در شماها هم وجود دارد و آنهایی که فکر می‌کنید در شما نیست چگونه می‌توانید به آنها برسید؟

— برای شروع می‌توانید از تصاویر دوستی‌های کودکانه و طرح پرسش‌های نمونه زیر استفاده کنید :

— من در مدرسه دوستانی دارم.

— ما دوستانی هم در محل داریم.

— چند تن از کسانی را که با آنها دوست بوده‌اید نام ببرید.

از دوستی با چه کسانی خوشحال می‌شوید؟

● با طرح چنین پرسش‌هایی و جمع‌آوری صحبت‌های دانش‌آموزان به موضوع درس بپردازید.

● برای شروع می‌توانید از تصویر یک درخت به نام میوه‌های درخت دوستی استفاده کنید. از آنها بخواهید که در رابطه با میوه‌های این درخت صحبت کنند و نظر بدهند.

● برای شروع می‌توانید با آینه وارد کلاس شده و با انجام فعالیت بررسی کنید وارد متن درس شوید.

● متن درس می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. آن را با لحنی زیبا و دلنشین بخوانید و

سپس از دانش‌آموزان در رابطه با متن درس سؤال کنید و آنها را هدایت کنید تا به هدف درس برسند.

در فعالیت برایم بگو شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به

این نتیجه برسند که کار ابوذر اظهار ارادت عملی به پیامبر اکرم ﷺ بود و بر این امر تأکید شود که در

دوستی‌هایی که با محوریت دین و معنویات ایجاد می‌شود، چنین عملکردهایی طبیعی است.

در فعالیت کامل کنید دانش‌آموزان ضمن آشنایی با وظایف دوستان در برابر یکدیگر، با راه‌های حفظ

دوستی و افزایش محبت آشنا می‌شوند.

در فعالیت بررسی کنید در مقایسه آینه و دوست مؤمن دانش‌آموزان می‌توانند به نکات صفحه بعد اشاره کنند :

- ۱ آئینه از روی صفا عیب را می‌گوید، نه از روی انتقام و غرض و
- ۲ آئینه زمانی عیب را نشان می‌دهد که خودش گرد و غبار زده نباشد.
- ۳ آئینه مراعات مقام و مدال را نمی‌کند.
- ۴ آئینه عیب را بزرگ‌تر از آنچه هست، نشان نمی‌دهد.
- ۵ آئینه همراه با نشان دادن عیب، نقاط قوت را نیز نشان می‌دهد.
- ۶ آئینه عیب را رو به رو می‌گوید نه پشت سر.
- ۷ آئینه عیب را بی‌سر و صدا می‌گوید.
- ۸ آئینه را اگر شکستی و خرده‌های آن را برداشتی، باز همان خرده‌ها زشت و زیبایی را نشان می‌دهد. مؤمن را اگر تحقیر کردی و او را شکستی، باز دست از حرفش بر نمی‌دارد.
- ۹ آئینه عیب را در دل خود نگه نمی‌دارد و همین که از کنارش رد شدی، عیب از صفحه او پاک می‌شود.

۱۰ اگر آئینه عیب مرا گفت، باید خودم را اصلاح کنم؛ نه آنکه آئینه را بشکنم.^۱

فعالیت گفت‌وگو کنید اهداف آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر دوستان و تلاش برای انجام وظایف خود در برابر دوستان را پوشش می‌دهد. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به شناخت حق دوستی تشویق شوند. نمونه این حقوق را در فرمایش امام صادق (علیه السلام) می‌توان یافت که فرمود: دوستی را شریطی است و اگر همه این شرایط در کسی نباشد او را دوست کامل مشمار و کسی که هیچ یک از این شرایط در او نباشد در هیچ مرتبه از دوستی با او رفاقت مکن.

- ۱ پنهان و آشکارش برای تو یکی باشد.
- ۲ آراستگی تو را آراستگی خود بداند و سرافکندگی تو را سرافکندگی خودش.
- ۳ ثروت و مقام، روحیه او را تغییر ندهد.
- ۴ از آنچه در دسترس توانایی او است از تو دریغ ندارد.
- ۵ در سختی‌های روزگار تو را رها نکند.^۲

فعالیت ایستگاه فکر اهداف تمایل به دوستی با افراد شایسته و تلاش برای انتخاب دوستان شایسته را پوشش می‌دهد. در قسمت اول فعالیت که چنین آمده است: شاید بگویی من که بعضی از این صفت‌ها را ندارم! اما دیر یا زود شما هم دارای این ویژگی‌ها خواهی شد. می‌دانی چرا؟ در پاسخ معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که دوست در شکل‌گیری شخصیت افراد نقش

۱- برای اطلاع بیشتر به کتاب امر به معروف و نهی از منکر، محسن قرآنی، صص ۱۹۰ و ۱۹۱ مراجعه فرمایید.

بسیار مهمی دارد؛ زیرا حالات و اقوال و افعال انسان به سرعت تحت تأثیر همنشین قرار می‌گیرد و به دلیل نقش مهمی که یک دوست در سرنوشت انسان دارد و می‌تواند موجبات سعادت یا شقاوت انسان را فراهم کند؛ باید در انتخاب آن کمال دقت نظر را به خرج داد.

در قسمت مربوط به معنی شعر، معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم می‌آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر پردازند. لازم به ذکر است که بعد از اراده و خواست و تصمیم انسان یکی از مهم‌ترین عوامل سازنده شخصیت هر فردی همنشین و دوست و معاشر او است، چرا که انسان خواه ناخواه تأثیرپذیر است، و بخش مهمی از افکار و صفات اخلاقی خود را از طریق دوستانش می‌گیرد، این تأثیرپذیری از نظر منطق اسلام تا آن حد است که امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: هر گاه وضع کسی بر شما مشتبه شد و دین او را نشناختید به دوستانش نظر کنید، اگر اهل دین و آئین خدا باشند او نیز پیرو آئین خدا است، و اگر بر آئین خدا نباشند او نیز بهره‌ای از آئین حق ندارد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: آدمی بر دین دوست خود است، پس همه باید بنگرند که با چه کسی دوستی می‌کنند. «به عبارت دیگر، رسول گرامی اسلام، دوست را آن‌قدر تأثیرگذار می‌دانند که معتقدند حتی دوست می‌تواند همنشین خود را به دین و آئین خود در آورد». دوست در شکل‌گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد. دوست خوب می‌تواند در دنیا و آخرت یار و مددکار انسان باشد و چنانچه انسان بتواند دوستان نیکویی برای خود برگزیند و از این موهبت الهی به صورت صحیح و منطقی استفاده کند زندگی فردی و اجتماعی سالم‌تری خواهد داشت. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که با توجه به تأثیر فوق‌العاده دوست در شخصیت انسان، دوستانی را انتخاب کنند که آنها را در جهت کمال یاری دهند. به عنوان مثال از امام صادق (علیه السلام) به نقل از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از حضرت مسیح (علیه السلام) خطاب به حواریون نقل می‌کنند: حواریون حضرت عیسی (علیه السلام) به ایشان عرض کردند: یا روح‌الله! با چه کسی همنشینی نمایم و دوستی کنیم؟ حضرت فرمود: با کسی که سه صفت داشته باشد:

- ۱- دیدنش شما را به یاد خدا آورد و به اطاعت خداوند ترغیب کند.
- ۲- سخن او بر علم شما بیفزاید و باعث افزایش دانشتان گردد.
- ۳- عمل او شما را به آخرت ترغیب کند و به یاد آخرت بیندازد^۱.

در فعالیت تدبیر کنیم شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که دوست در شکل‌گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد. دوست خوب می‌تواند در

۱- محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، ترجمه محمدباقر کمره‌ای، اسوه، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۱۱۰، ح ۳.

دنیا و آخرت یار و مددکار انسان باشد و چنانچه انسان بتواند دوستان نیکویی برای خود برگزیند و از این موهبت الهی به صورت صحیح و منطقی استفاده کند زندگی فردی و اجتماعی سالم تری خواهد داشت. از منظر اسلام «دوست» از جایگاهی برخوردار است که حتی در سرنوشت انسان تأثیر می‌گذارد؛ پس همه باید بنگرند که با چه کسی دوستی می‌کنند. پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «همنشین خوب، از تنهایی بهتر است و تنهایی از همنشین بد بهتر است». یعنی چنانچه انسان دوست شایسته و خوبی در دسترس نداشته باشد، اگر تنها باشد بهتر از این است که دوست بد و ناشایست برگزیند.

در فعالیت ایستگاه خلاقیت معلمان گرامی می‌توانند به نمونه‌هایی از شعر شاعران که درباره دوست و دوستی آمده، اشاره کنند از جمله:

یار بد بدتر بود از مار بد	تا توانی می‌گریز از یار بد
یار بد بر جان و بر ایمان زند	مار بد تنها تو را بر جان زند

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایند.

دانشتنی‌های معلم

۱ روان‌شناسان در رابطه با دوست‌یابی تحقیقات گسترده‌ای انجام داده‌اند. آنها معتقدند دوستانی که انسان‌ها در سنین جوانی انتخاب می‌کنند، اهمیت بیشتری نسبت به دیگر دوران زندگی دارند. چرا که دوستان دوره جوانی در جهت‌دهی فکری، اهداف و برنامه‌های زندگی فرد، نقش بارزی ایفا می‌کنند. روان‌شناسان بر این عقیده‌اند که ویژگی‌های خاص روحی دوره جوانی، تأثیرپذیری شدید و الگوگیری جوانان در ابعاد مختلف باعث شده تا از دوستان و هم‌معاشران خود تأثیرات فراوانی دریافت کنند. رهنمودهای متعدد و انسان‌ساز اسلام در رابطه با دوست‌یابی نیز به دلیل همین تأثیرپذیری انسان از دوست و همنشین است. یکی از رهنمودهای اسلام در رابطه با دوست‌یابی آزمایش دوستان است. انجام آزمایش به خاطر آن است که شما بدانید کسی را که می‌خواهید به دوستی برگزینید آیا شرایط و ویژگی‌های مورد نظر شما را دارد یا نه تا با اطمینان از دارا بودن شرایط لازم، دوست و رفیق خود را انتخاب کنید. از این طریق می‌توانید بفهمید که آیا او ایمان و تقوای کافی دارد یا نه؟ و از عقل و خرد کافی بهره‌مند است یا خیر؟ به طور کلی آیا شرایط دوستی را داراست و حقوق دوستان را رعایت می‌کند یا نه؟ شاید در بدو امر آزمایش کردن افراد کار سختی به نظر آید اما برای آزمودن افراد، بهترین و مطمئن‌ترین راه، بررسی عملکرد آنهاست؛ زیرا ایمان و عقل هر شخص در رفتار و کردار او نمایان می‌شود، مخصوصاً در مواقعی که امکان ظاهرسازی در کار نباشد.

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: شیعیان را در سه مورد امتحان کنید:

- ۱ در موقع نماز که چگونه از آن محافظت می‌کنند.
 - ۲ در مواردی که اسراری در پیش آنها داریم، چگونه آن را از دشمن ما حفظ می‌کنند.
 - ۳ در مواردی که اموالی دارند، ببینید که آیا برادران خود را در اموالشان سهیم می‌کنند یا نه^۱.
- هر چند در شرایط عادی همواره امکان ظاهرسازی و فریب وجود دارد و لذا نمی‌توان به صلاحیت اخلاقی یا اعتقادی افراد پی برد اما در شرایط خاص و بحرانی، خصلت‌های خوب و بد انسان به طور ناخودآگاه آشکار می‌شود. شاید به همین دلیل باشد که امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: کسی که سه بار نسبت به تو خشمگین شد ولی در باره‌ات سخن زشتی نگفت شایسته رفاقت است؛ پس او را برای دوستی انتخاب کن^۲.

۴ برخی از دانش‌آموزان اعتقاد دارند که می‌توانند با دوستان نااهل رفت و آمد کنند ولی خود را از

۱- بحار الانوار، ج ۸۰، ص ۲۲.

۲- بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۲۵۱.

آسیب و تأثیر آنها حفظ کنند. تذکر این نکته برای این گروه می تواند سودمند باشد که اولاً اینکه برخی می گویند که ما با افراد بدکردار همنشین می شویم اما مراقبیم که خود به افکار و اعمال آنها دچار نشویم، صرفاً یک ادعا است، زیرا انسان همچون سنگ و چوب نیست که از اخلاق و رفتار و سخنان دیگران تأثیر نپذیرد. قطعاً ما وقتی کسی را به دوستی خود برگزینیم، سخنان و رفتار او به صورت ناخودآگاه در ما اثر می گذارد و هر کس بخش مهمی از افکار و صفات اخلاقی خود را از طریق دوستانش می گیرد، این حقیقت هم از نظر علمی و هم از طریق تجربه و مشاهدات حسی اثبات شده است. ثانیاً هر چند افراد بتوانند مراقب خویش باشند، اما در معرض پیامدهایی چون ننگ و بدنامی اجتماعی قرار می گیرند. این تأثیر پذیری تا آن حد است که از حضرت سلیمان علیه السلام نقل شده که فرمود: درباره کسی قضاوت نکنید تا به دوستانش نظر بیفکنید چرا که انسان به وسیله دوستان و یاران و رفقاییش شناخته می شود.

روزی برای تمام بچه‌ها

درس دوازدهم

* توضیحات درس

تمام تلاش و کوشش انسان برای ایجاد اجتماعی آرام و زندگی در جامعه‌ای است که همه چیز در آن زیبا باشد. انسان‌ها همیشه در آرزوی رسیدن به جامعه‌ای هستند که خواسته‌های معقول در آن وجود داشته باشد و این جز با ظهور امام زمان علیه السلام و تشکیل دولت ایشان ممکن نخواهد بود. حضرت مهدی علیه السلام، شرایط و عوامل اصلی صلاح و شایستگی، عدالت و دادگری، رفاه، قانون‌شناسی، تعهدپذیری، مهرورزی، محبت، ایثار، فداکاری و ... را در سطح جامعه فراهم می‌کند. در دوران آن حضرت دیگر هیچ اثری از جهل، کمبود، فقر، تهی دستی و ... نیست. در آن زمان مدینه فاضله‌ای تشکیل می‌شود که در طول تاریخ بی‌نظیر است.

در این درس دانش‌آموزان با گفت‌وگویی که با معلم خود دارند، با وضعیت متفاوتی که کودکان جهان در اثر ظلم و بی‌عدالتی به آن مبتلا هستند، آشنا می‌شوند. نمونه‌هایی که در درس انتخاب شده‌اند از نیازهای اولیه و ملموس برای کودکان است تا به آسانی بتوانند با آن ارتباط پیدا کنند. در ادامه به آنها یادآوری می‌شود که تبعیض و ستم روزی به پایان می‌رسد که امام زمان علیه السلام ظهور کنند تا در نهایت با مشتاق کردن دانش‌آموزان نسبت به ظهور امام زمان علیه السلام و جلب توجه آنها به تلاش‌هایی که می‌توانند برای تحقق این امر انجام دهند، اهداف اصلی این درس محقق می‌گردد.

نکته: پیشنهاد می‌شود با توجه به پیمانانه‌ای بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در زمان ولادت امام زمان علیه السلام (نیمه شعبان) یا روزهایی که مصادف با آغاز امامت ایشان است (نهم ربیع الاول) تدریس شود.

* اهداف درس

۱ آشنایی با برخی از ویژگی‌های زندگی انسان‌ها بعد از ظهور امام زمان علیه السلام

۲ اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان علیه السلام

۳ تلاش برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان علیه السلام

۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

امام زمان علیه السلام

ظهور

* پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع می‌توانید از بچه‌ها بخواهید دنیای آرمانی خود را نقاشی کنند، سپس از آنها بپرسید که دنیای آنها چه ویژگی‌ها و چه خوبی‌هایی دارد.
- برای شروع می‌توانید با رعایت اصول تربیتی، برخی اخبار مربوط به جنگ، فقر و گرسنگی در گوشه و کنار جهان را در اختیار دانش‌آموزان بگذارید و از آنها در مورد ویژگی‌های جهانی که این بدی‌ها در آن وجود ندارد، دنیایی که آنها آرزویش را دارند، سؤال کنید.
- برای شروع می‌توانید تصویر درختی را روی تخته کلاس بکشید یا از آنها بخواهید که در دفتر خود درختی را بکشند. نام درخت خود را درخت آرزوها بگذارند و تعدادی از آرزوهای یک انسان برای خود و دیگران را روی شاخه‌های آن بنویسند (به آنها فرصت دهید تا بتوانند آرزوهای خود و خانواده و ... را جمع‌آوری کرده و روی آن درخت نصب کنند یا بنویسند). سپس از آنها سؤال کنید شما برای زیباتر شدن جهان چه آرزوهایی دارید؟ با توضیح در این مورد که برای رسیدن به آرزوهایمان باید تلاش کنیم، از بچه‌ها بخواهید درباره موضوع زیباتر شدن جهان فکر کنند و جمله‌های کوتاه و معناداری بنویسند. سپس به کمک آنها بهترین جمله‌ها را انتخاب کنید و روی تخته یا مقوایی بزرگ با خط خوش بنویسید.
- برای شروع می‌توانید از بچه‌ها بخواهید درباره این موضوع با یکدیگر گفت‌وگو کنند: «برای اینکه رؤیاهای همه کودکان به واقعیت تبدیل شود چه کارهایی می‌توانید انجام دهید؟»
- می‌توانید در روزی که می‌خواهید این درس را تدریس کنید در دعاهای صبحگاهی از فعالیت دعا کنیم استفاده کنید و سپس از آنها بخواهید این فعالیت را انجام دهند و سپس با جمع‌بندی نوشته‌های آنها به موضوع درس بپردازید.
- فعالیت تدبیر کنیم می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. آیه را پای تابلو کلاس نوشته و از

آنها بخواهید در رابطه با معنی آن صحبت کنند و نظرشان را بگویند و با طرح سؤال‌هایی آنها را هدایت کنید تا دانش‌آموزان به هدف درس برسند.

● فعالیت همخوانی کنیم می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. استفاده از شعر و خواندن آن توسط بچه‌ها شور و حال مناسبی در کلاس ایجاد می‌کند.

● متن کتاب خود می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد با هماهنگی قبلی با گروهی از بچه‌ها می‌توانید متن کتاب را در قالب نمایش اجرا کنید یا می‌توانید با هماهنگی گروهی از دانش‌آموزان متن درس را به صورت شفاهی بیان کنید به طوری که شما به جای معلم سؤال را مطرح کنید و فردی دیگر پاسخ را بدهد و یا برعکس.

● در فعالیت برایم بگو دانش‌آموزان با هدیه‌هایی که امام زمان علیه السلام بعد از ظهور به جامعه هدیه می‌کنند، از جمله دانش، دوستی، عدالت، آرامش و صلح آشنا می‌شوند.

هدف فعالیت بررسی کنید که در سه بخش تدوین شده است تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم براساس مرور اطلاعات می‌باشد. با توجه به پیشرفت مراحل تدریس، اکنون زمان جمع‌بندی مفاهیم آموخته شده در درس توسط دانش‌آموزان است. در مرحله اول معلمان گرامی از یادگیری تک تک دانش‌آموزان باید اطمینان حاصل کنند. سپس در این فعالیت، دانش‌آموزان به صورت فردی اهداف حیطه شناختی را درک کرده و سپس از زبان خودشان پاسخ را بیان می‌کنند. فراموش نکنیم اختصاص زمان مناسب و آرامش و سکوت کلاس درس در انجام این فعالیت نقش بسزایی دارد. کارکرد این فعالیت این است که آموخته‌های دانش‌آموزان را در ذهن آنها تثبیت می‌نماید. دانش‌آموزان در این فعالیت به این نتیجه می‌رسند که اندیشه و ذهن بشر امروزی کوچک‌تر از آن است که بتواند در رابطه با دوران پس از واقعه ظهور حضرت مهدی علیه السلام تصویری در ذهن خود ترسیم کند زیرا ویژگی‌ها و مواردی که در دوران پس از واقعه ظهور آشکار می‌شود، در تاریخ بشری سابقه بوده و اگر مواردی هم توسط انبیای بزرگوار و ائمه علیهم السلام بیان شده محدود بوده، لذا در اینجا نیز تنها به برخی موارد توسط دانش‌آموزان اشاره خواهد شد.

توضیحات تکمیلی درباره‌ی توسل در بخش دانستنی‌های معلم درس هشتم ارائه شده است.

در فعالیت تدبیر کنیم آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که در این آیه به یک اصل کلی و اساسی و یک سنت جاودان الهی پرداخته شده است و آن اینکه سرانجام حق پیروز است و باطل به طور قطع نابود شدنی است. باطل، ساختگی، فلابی، بی‌ریشه و میان‌تهی است. چنین چیزی با قوانین عالم آفرینش هماهنگ نیست و سهمی از واقعیت و حقیقت ندارد، و مسلماً چیزی که دارای این صفات است نمی‌تواند برای مدتی طولانی باقی بماند. باطل صولت و دولتی دارد، رعد و برقی می‌زند، کر و فری نشان می‌دهد ولی

عمرش کوتاه است، و سرانجام به دره نیستی سقوط می‌کند؛ اما حق عین واقعیت بوده و توأم با راستی و درستی و دارای عمق و ریشه و هماهنگ با قوانین خلقت است و چنین چیزی باید باقی بماند. این قانون کلی الهی و ناموس تخلف‌ناپذیر آفرینش در هر عصر و زمانی مصداقی دارد، و قیام مهدی علیه السلام بر ستمگران و جباران جهان از چهره‌های روشن و تابناک این قانون عمومی است. توضیحات تکمیلی دربارهٔ این آیه در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

✽ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره دروس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
امامت، قرآن کریم	– آشنایی با برخی از ویژگی‌های زندگی انسان‌ها بعد از ظهور امام زمان (عج)	۱۲	– بیان برخی از ویژگی‌های زندگی انسان‌ها بعد از ظهور امام زمان (عج)	– نمونه‌هایی از ویژگی‌های دنیا پس از ظهور امام زمان (عج) را بیان می‌کند و درباره آنها توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)، برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج) همواره تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.
	– اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)		– اظهار اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)	– نمونه‌ای از ویژگی‌های دنیا پس از ظهور امام زمان (عج) را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)، برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج) غالباً تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
	– تلاش برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج)		– تلاش برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج)	– یک نمونه از ویژگی‌های دنیا پس از ظهور امام زمان (عج) را بیان می‌کند. – ضمن اظهار اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)، برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج) گاهی اوقات تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
	– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس		– درک مفهوم پیام قرآنی بیشتر	– با راهنمایی آموزگار یک نمونه از ویژگی‌های دنیا پس از ظهور امام زمان (عج) را توضیح می‌دهد. – با راهنمایی آموزگار ضمن اظهار اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج)، برای آشنایی بیشتر با عوامل زمینه‌ساز ظهور امام زمان (عج) گاهی اوقات تلاش می‌کند. – با راهنمایی آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانشتنی‌های معلم

۱ در فعالیت برایم بگو و بررسی کنید یادآوری این نکته لازم است که عصر حاکمیت امام مهدی عج از درخشان‌ترین و زیباترین اعصار روی کره زمین از آغاز آفرینش جهان و انسان خواهد بود. در اینجا جهت اطلاع معلمان گرامی به اختصار به چند مورد از آنها اشاره می‌گردد:

● **دولت جهانی:** حکومت او یک حکومت جهانی است و شرق و غرب عالم را فرا خواهد گرفت. او وارث روی زمین و حاکم علی‌الاطلاق خواهد بود.

● **گسترش عدالت:** برقراری عدل و قسط در عالم و ریشه‌کن ساختن پیداد و تبعیض، از ویژگی‌های اصلی حکومت حضرت مهدی عج است. امام رضا علیه السلام می‌فرمایند: خداوند متعال توسط حضرت مهدی عج زمین را از هر ستمی پاک خواهد ساخت. آن حضرت وقتی قیام کردند میزان عدل و داد را در میان مردم مستقر می‌نماید و به گونه‌ای به کارها رسیدگی می‌کند که احدی جرئت تعدی و ظلم به دیگری را نخواهد کرد.^۱

● **احیای دوباره تعالیم اسلام راستین:** در روزگار قبل از ظهور، توجیه‌ها، تأویل‌ها، تحریف‌ها و انحرافات بسیاری در باورهای دین به وجود آمده و ساخته‌های ذهنی مدعیان به عنوان باورهای دینی رواج پیدا می‌کرد و بسیاری از احکام و حدود اسلامی فراموش شده بود. وقتی حضرت ظهور کرد بدعت‌ها را باطل می‌کند. انحرافات و تحریف‌هایی که در دین به وجود آمده را تصحیح می‌نماید. احکام فراموش شده دین آشکار و احیا می‌شود. شرح احکام واقعی و فهم درست از دین متناسب با فرهنگ زمان گسترش می‌یابد. ذهن‌ها از رسوبات فکری گذشته زدوده می‌شود و فکر دینی بازسازی می‌گردد.

● **امنیت کامل:** امام زمان عج با سیاستی که در پیش خواهند گرفت، در مدت بسیار کوتاهی امنیت و صلح و صمیمیت را در تمام زمینه‌ها تحقق خواهند بخشید. علی علیه السلام در این باره می‌فرماید: وقتی که قائم ما قیام کنند، کینه‌ها از دل‌های مردم بیرون می‌رود... امنیت به گونه‌ای گسترش پیدا می‌کند که یک زن، علی‌رغم به همراه داشتن اشیای گران‌قیمت فاصله بین عراق تا شام را به تنهایی طی خواهد کرد، بدون اینکه کوچک‌ترین ترسی در دل داشته باشد.^۲ و امام صادق علیه السلام در توصیف آن دوران می‌فرماید: به اندازه‌ای امنیت ایجاد خواهد شد که حتی وحوش و حیوانات درنده نیز در امان خواهند بود و هیچ خطری آنها را تهدید نخواهد کرد.^۳

● **رفاه و آسایش:** رفاه و آسایش که در نتیجه اجرای عدالت تحقق پیدا خواهد کرد، یکی از ویژگی‌های مهم حکومت امام زمان عج است. این امر خود، زمینه‌ای برای رشد و تعالی معنوی جامعه جهانی خواهد

۱- کمال‌الدین، ج ۲، ص ۳۷۲

۲- منتخب الاثر، ص ۴۷۴

۳- بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۱۶

بود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در روایتی می‌فرماید: وقتی در امت من، مهدی علیه السلام قیام کنند مردم به اندازه‌ای از نعمت‌های الهی برخوردار خواهند شد که در هیچ زمانی به چنان وضعی دست نیافته‌اند و زمین و آسمان برکات خود را برای آن حضرت و یارانش ظاهر خواهد ساخت.^۱ امام باقر علیه السلام نیز می‌فرماید: حضرت مهدی علیه السلام اموال را در میان مردم چنان مساوی قسمت خواهند کرد که دیگر نیازمندی یافت نخواهد شد که به او زکات بدهند.^۲

● **عمران و آبادی:** حضرت مهدی علیه السلام پس از پیروزی بر طاغوت‌های زمان، تمام خرابی‌هایی را که سردمداران حکومت‌های ستمگر در طول تاریخ به وجود آورده‌اند برطرف خواهند ساخت. از امام باقر علیه السلام در این باره نقل شده است که: در زمان حکومت حضرت مهدی علیه السلام، در روی زمین هیچ ویرانی نخواهد ماند که آباد نشود.^۳

● **پیشرفت علم و تکنولوژی:** پیشرفت همه‌جانبه شاخه‌های مختلف علوم و صنایع در دوره حکومت امام زمان علیه السلام به نهایت تکامل خود خواهد رسید. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: علم و دانش بیست و هفت حرف (شاخه) است و تمام آنچه که انبیای الهی برای مردم آورده‌اند، تنها دو حرف از آن بیست و هفت حرف است. اما موقعی که قائم ما قیام کنند، بیست و پنج حرف دیگر را نیز برای مردم به ارمغان خواهند آورد.^۴ روشن است که وقتی به برکت برخورداری از دو حرف این همه دستاوردهای علمی به دست آمده است، وقتی بیست و پنج حرف دیگر معلوم گردد پیشرفت علم و صنایع از تحول و پیشرفت بی‌سابقه‌ای برخوردار خواهد شد.

۲ در فعالیت تدبیر کنیم یادآوری این نکته لازم است که این آیه بیانگر یک اصل کلی و اساسی و یک سنت جاودان الهی است و آن اینکه سرانجام حق پیروز است و باطل به طور قطع نابود شدنی است. قیام پیامبر صلی الله علیه و آله و پیروزی ایشان بر لشکر شرک و بت پرستی، یکی از مصادیق این قانون است و قیام مهدی علیه السلام یک مصداق دیگر است. امام باقر علیه السلام فرمود: معنای این آیه این است که هنگامی که امام قائم علیه السلام قیام کند، دولت باطل برجیده می‌شود.^۵ به طور کلی تمام قیام‌های حق در برابر باطل از مصادیق این قانون شمرده می‌شوند. برای این آیه مصادیقی همچون ظهور اسلام، ورود به مدینه، فتح مکه و شکستن بت‌ها را گفته‌اند که در همه آنها باطل شکست خورده است. ولی آیه دارای مفهوم گسترده‌ای است و فنای باطل و بقای حق را نوید می‌دهد.

۱- بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۸

۲- بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۹۰

۳- کمال الدین، ج ۱، ص ۳۳۱

۴- بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۳۳۶

۵- نور الثقلین، جلد ۳، ص ۲۱۲، روضه کافی، ص ۲۸۷.

خاله نرگس

* توضیحات درس *

اسلام، انسان را موجودی فرد محور و جدا از جماعت نمی‌داند، بلکه او را به طور فطری، موجودی اجتماعی می‌داند که با برقراری ارتباط متقابل با همنوع خویش، بخش مهمی از نیازهایش را برطرف می‌کند و به رشد و کمال دست می‌یابد.

در این درس دانش‌آموزان در قالب ماجرای دیدار یک خانواده از خاله خود، با اهمیت و ضرورت صلح‌رحم و آثار آن آشنا می‌شوند تا زمینه تلاش برای انجام وظایف خود در برابر خویشان در آنها تقویت گردد و به این نتیجه برسند که در اندیشه دینی ما، حفظ، توسعه و تعمیق روابط فامیلی و ارتباط صمیمانه و حمایتی خویشاوندان از اهمیت بسیاری برخوردار است.

* اهداف درس *

- ۱ آشنایی با وظایف یک مسلمان در برابر خویشان
- ۲ آشنایی با برخی از آثار نیکی به خویشان
- ۳ تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان
- ۴ تلاش برای انجام وظایف خود در برابر خویشان

* مفاهیم کلیدی *

خویشاوند

* پیشنهادهایی برای تدریس

- برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید با یکی از اعضای خانواده خود به منزل یکی از اقوام یا به دیدار پدر بزرگ یا مادر بزرگ خود و یا فرد کهنسالی از فامیل بروند و به آنها در امور منزلشان کمک کنند و خاطره این حضور را برای هم کلاسی‌های خود تعریف کنند و سپس وارد موضوع درس شوید.
- می‌توانید کلاس خود را با بیان خاطره خود درباره سرزدن به یکی از اقوام شروع کنید.
- می‌توانید درس را با طرح یک سؤال شروع کنید از بچه‌ها بپرسید: آیا می‌دانید کلمه صلّه رحم به چه معناست؟ بگذارید آنچه را که می‌دانند بیان کنند و شما با نوشتن صحبت‌های بچه‌ها پای تابلوی کلاس و با حذف حرف‌های تکراری موضوع درس را جمع‌آوری نمایید.
- نشان دادن فیلم‌های کوتاه، یا تصاویری از ارتباط و رفت‌وآمد و عیادت بیماران و افرادی که در خانه‌های خود تنها زندگی می‌کنند می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد.
- برای شروع می‌توانید دانش‌آموزان را به گروه‌های ۳ تا ۵ نفره تقسیم کنید و از آنها بخواهید در گروه خود هر کدام جمله‌ای را در ارتباط با موضوع درس (صلّه رحم) بنویسند و درباره انجام دادن برخی از وظایف خود در برابر خویشان و همسایه‌ها و دوستان گفت‌وگو کنند و سپس وارد موضوع درس شوید.
- برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید با اعضای گروه خود یک نمایش کوتاه درباره صلّه رحم طراحی و تمرین کنند و در کلاس برای دانش‌آموزان کلاس اجرا کنند و سپس وارد موضوع درس شوید.
- برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید هر کدام به صورت انفرادی یا گروهی نیازهای یک سالمند را بر روی تکه‌های کاغذ بنویسند و آن را بر روی یک تکه مقوای بزرگ نصب کرده و نمایشگاهی از نوشته‌های بچه‌ها ترتیب دهید و با این فعالیت وارد موضوع درس شوید.
- فعالیت بررسی کنید می‌تواند برای تدریس شما مناسب باشد به این صورت که حدیث را نوشته و از آنها بخواهید درباره معنی آیه صحبت کنند و خاطرات خود را در این زمینه بگویند و در ادامه سؤال پایین آیه را مطرح کنید که به نظر شما دیدار خویشاوندان چه فایده‌هایی دارد؟ جواب‌های بچه‌ها می‌تواند شما را به هدف نهایی درس نزدیک کند. معلم‌گرمی می‌توانند بحث را به گونه‌ای هدایت کنند که دانش‌آموزان به دلیل برتری صلّه رحم بر بسیاری از امور دیگر، بی‌بیرند. معلم‌گرمی در این فعالیت می‌توانند به عنوان نمونه به برخی از پاداش‌هایی که در روایات ذکر شده اشاره کنند. از جمله: رسول اکرم ﷺ فرمود: پاداش صدقه و احسان، ده برابر؛ پاداش قرض، هجده برابر؛ پاداش صلّه و پیوند با دوستان، بیست برابر و پاداش صلّه رحم، بیست و چهار برابر است^۱. همچنین پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «هرکس به سوی

خویشاوندانش با جان و مالش قدم بردارد تا صله رحم را به جا آورد، خداوند عزوجل به وی اجر صد شهید عطا می‌کند و برای هر قدمی که برمی‌دارد خداوند چهل هزار حسنه می‌نویسد و چهل هزار گناه از وی پاک می‌کند و چهل هزار درجه بالا می‌برد و گویا خداوند را در حال صبر، صد سال عبادت کرده که عبادتش پذیرفته شده است.^۱ توضیحات تکمیلی درباره فلسفه صله رحم در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● برای شروع می‌توانید از فعالیت **ایستگاه فکر** در تلفیق با درس فارسی (نگارش) استفاده کنید، به این ترتیب که تصور کنید ۶۰ ساله شده‌اید، بزرگ یک فامیل هستید و قرار است چند قانون برای دیدار خویشاوندان وضع کنید تا همه بیشتر به هم سر بزنند؛ چه قانون‌هایی برای این کار می‌نویسید؟ توجه داشته‌باشید که یکی از بهترین زمینه‌های متون آموزش مفاهیم این درس به کودکان خلق موقعیت است. اگر این موقعیت‌ها به گونه‌ای حساب شده و اندیشیده خلق و به بچه‌ها ارائه شود، کودکان احساس می‌کنند که برای حل کردن یک مسئله یا مشکل، باید به طوری جدی بیندیشند و راه حل ارائه دهند. با انجام این فعالیت و ارائه قانون‌های نوشته شده در بین هم گروهی‌ها و بحث و گفت‌وگو و تبادل نظر دانش‌آموزان، خواهید دید که به طور غیرمستقیم دانش‌آموزان با مفهوم صله رحم آشنا شده و باز خورد آن در درجه اول در خانه و سپس در جامعه مشاهده می‌گردد. معلمان عزیز می‌توانند در این فعالیت دانش‌آموزان را با شیوه‌های گوناگون صله رحم به صورت ملاقات‌های حضوری، کمک مادی و معنوی در موقعیت‌های مقتضی و بالاخره تماس‌های مستقیم و غیرمستقیم با اقوام به گونه‌ای که احساس شود پیوند خویشاوندی همواره بین آنها برقرار است، آشنا کنند. توضیحات تکمیلی درباره شیوه‌های گوناگون صله رحم در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

● برای شروع می‌توانید از فعالیت **دعا کنیم** استفاده کنید؛ از آنها بخواهید بعد از این که شما دو دعای ذکر شده در کتاب را گفتید آنها ادامه دهند و دعا‌های خود را بگویند و در نهایت وارد موضوع درس شوید.

● داستان درس می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد. متن درس را قطعه به قطعه بخوانید و از دانش‌آموزان پرسید که آیا این کارها محبت را ایجاد می‌کند. بنابراین متن درس خیلی مهم است و نقش اساسی در آموزش دارد. پس فرصت مناسبی را به خواندن درس اختصاص دهید.

● داستان درس را می‌توانید با هماهنگی گروهی از دانش‌آموزان در کلاس به نمایش بگذارید و یا هر قسمت را یک نفر به عهده بگیرد و شما را در خواندن متن درس یاری دهد.

● **هدف فعالیت گفت‌وگو کنید** این است که دانش‌آموزان با اشاره به آداب، آثار و شیوه‌های صله رحم از جمله سلام کردن، دست دادن با محارم و... به تحقق اهداف درس نائل شوند.

● در فعالیت کامل کنید از دانش‌آموزان بخواهید پس از قرار دادن کلمات برکت، شادی، آرامش، عمر

و سلامت به ترتیب در جاهای خالی، درباره مفهوم آنها با یکدیگر گفت‌وگو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می‌تواند در گروه‌های دو یا سه نفره صورت پذیرد. آموزگاران محترم بحث و گفت‌وگو را به گونه‌ای هدایت کنند که دانش‌آموزان با آثار و فواید صله رحم آشنا شوند. توضیحات تکمیلی درباره آثار صله رحم در بخش دانستنی‌های معلم ارائه شده است.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایند.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
اخلاق و آداب اسلامی	– آشنایی با برخی از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان	۱۳	– بیان برخی از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان	– وظایف یک مسلمان در برابر خویشان را بیان می‌کند و درباره آنها توضیح می‌دهد. – آثار نیکی به خویشان را بیان می‌کند و درباره آنها توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان، برای انجام وظایف خود در برابر آنها همواره تلاش می‌کند.
	– آشنایی با برخی از آثار نیکی به خویشان		– بیان برخی از آثار نیکی به خویشان	– یکی از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – یکی از آثار نیکی به خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان، برای انجام وظایف خود در برابر آنها غالباً تلاش می‌کند.
	– تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان		– اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان	– یکی از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – یکی از آثار نیکی به خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان، برای انجام وظایف خود در برابر آنها غالباً تلاش می‌کند.
	– تلاش برای انجام وظایف خود در برابر خویشان		– تلاش برای انجام وظایف خود در برابر خویشان	– یکی از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – یکی از آثار نیکی به خویشان را بیان می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان، برای انجام وظایف خود در برابر آنها گاهی اوقات تلاش می‌کند.
				– با کمک آموزگار یک وظیفه از وظایف یک مسلمان در برابر خویشان را توضیح می‌دهد. – با کمک آموزگار یکی از آثار نیکی به خویشان را بیان می‌کند. – با کمک آموزگار ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در برابر خویشان، برای انجام وظایف خود در برابر آنها گاهی اوقات تلاش می‌کند.

دانستنی‌های معلم

- ۱ صله از ریشه وصل است که در مقابل فصل قرار می‌گیرد و به معنی اتصال و پیوستگی است. بنابراین، صله از نظر لغوی به معنای پیوستن است. به محل استقرار و رشد جنین رحم گفته می‌شود. جمع رحم، ارحام است و به خویشاوندان به اعتبار انتساب به یک رحم، ارحام گویند.
- صله رحم در اصطلاح عبارت است از کمک و نیکی کردن به خویشاوندان و همدردی با آنان با جان و مال در حد توان؛ و قطع رحم به اموری گفته می‌شود که مخالف این روش باشد.
- ۲ در اینجا جهت اطلاع معلمان عزیز، به برخی از آثار صله رحم که در احادیث نبوی ﷺ و ائمه اطهار علیهم‌السلام ذکر شده است، اشاره می‌شود تا دانش‌آموزان با عنایت به آثار سازنده این عمل پسندیده، نسبت به انجام این برنامه دینی اهتمام نمایند.

برخی از آثار دنیایی

- طولانی شدن عمر
- برخورداری از پشتیبانی خویشاوندان
- افزونی ثروت و رفع فقر
- دور شدن بلا
- خوش اخلاقی و تقویت روحیه سخاوتمندی
- آرامش روانی و سلامت بدن
- افزایش دل بستگی و محبت میان خویشاوندان
- بهره‌مندی از هدایت حق و تقرب به خدا
- آسان‌گیری هنگام فرارسیدن مرگ
- آبادانی سرزمین‌ها
- افزایش جمعیت
- افزایش مهتری در جامعه
- مصونیت از گناه
- آثار آخرتی
- بخشش گناه
- بلند مرتبگی

- برتری پاداش صله رحم بر صدقه و قرض
- آسان شدن حسابرسی قیامت
- راهیابی به بهشت

۲۴ در فعالیت‌ها از دانش‌آموزان خواسته شده که قوانینی که باعث ارتباط و پیوند بیشتر می‌شود را وضع کنند. جهت اطلاع معلمان عزیز، به برخی از شیوه‌های صله رحم اشاره می‌کنیم تا در صورت عدم امکان صله رحم در برخی قالب‌ها، امکان استفاده از شیوه‌های دیگر با توجه به موقعیت و امکانات افراد فراهم گردد: شیوه‌های صله رحم را به چند دسته می‌توان تقسیم کرد:

الف) زبانی: کارهایی چون سلام کردن و فرستادن سلام (از طریق واسطه)، دعا کردن در حق خویشان، به نیکی یاد کردن از آنان، دوری از غیبت، تهمت، فحش، بدگویی و خبرچینی درباره آنان، جزء صله رحم زبانی به شمار می‌آید. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «صله رحم کرده، به برادرانتان نیکی کنید، اگرچه به سلامی نیکو و جواب سلام دادن باشد».

ب) فعلی: دید و بازدید، گفت‌وگوی حضوری با خویشاوندان، رفتن به خانه آنها و دعوت از آنها، نوشتن نامه برای بستگان در سفر، مسافرت برای دیدار با خویشان، گشاده‌روی و مصافحه در برخورد با آنها، قهر نکردن و سبقت در برقراری دوستی دوباره با آنها هنگام قهر و کدورت، عیادت از بیمار، شرکت در تشییع جنازه و مجالس بزرگداشت درگذشتگان، پذیرفتن دعوت، اصلاح مفاسد و دفع ستم از بستگان، برآوردن حاجت آنها پیش از بیان کردن و شریک بودن در شادی و غم را می‌توان از موارد صله رحم فعلی دانست. اگرچه به صورت غیر حضوری به واسطه دیگران یا به وسیله تلفن و نامه می‌توان از خویشان و بستگان احوالپرسی کرد، ولی باید دانست دیدار و گفت‌وگوی رودررو، حلاوت و برکت دیگری دارد. امام هادی علیه السلام می‌فرماید: دیدار برادران سبب انبساط خاطر و باروری اندیشه است، هر چند کوتاه و اندک باشد^۲. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز می‌فرماید: دیدار، محبت و دوستی را زیاد می‌کند^۳.

ج) قلبی: آرزوی قلبی برای سعادت‌مندی خویشان در دنیا و آخرت، دعا برای دفع بلاهای دنیوی و اخروی، آرزوی تداوم نعمت‌های موجود، محبت ورزی به آنان و به یاد یکدیگر بودن، از موارد صله رحم قلبی است.

د) مالی: کمک مالی بلاعوض برای رفع مشکلات خویشان، دادن هدیه به خویشان در مناسبت‌های خاص، هزینه کردن مال خویش برای رفع کدورت‌ها و اختلافات ایشان، مواسات با آنها در مال، حفظ اموال خویشان و وارد نکردن خسارت‌های مالی به آنها و پرداخت صدقه‌های مالی به نیابت از آنها، از نمونه‌های صله رحم مالی به شمار می‌آید.

۱- کلینی، محمد بن یعقوب؛ کافی، مترجم صادق حسن زاده، قم، صلوات، ۱۳۸۳، چاپ اول، ج ۳، ص ۳۵۰

۲- میزان الحکمه، ج ۴، ص ۲۹۸

۳- سفینه البحار، ج ۱، ص ۵۶۷

اولین بانوی مسلمان

* توضیحات درس *

دانش آموزان در این درس با بررسی نقاط حساس زندگانی حضرت خدیجه رضی الله عنها برای دستیابی به الگوی مثبت یاری داده می‌شوند و با احساس علاقه نسبت به حضرت خدیجه رضی الله عنها و اعمال و رفتار ایشان، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کنند و با عنایت به پاداش الهی نسبت به آن بانوی بزرگوار، همه گروه‌های جامعه، به ویژه زنان، که در معرض جاهلیت‌ها، تعصب‌ها و هجوم فرهنگ‌های بیگانه هستند، تشویق می‌شوند که عملکردی الهی در زندگی داشته باشند.

* اهداف درس *

- ۱ آشنایی با حضرت خدیجه رضی الله عنها به عنوان یکی از زنان مؤمن
- ۲ احساس علاقه نسبت به حضرت خدیجه رضی الله عنها و اعمال و رفتار ایشان
- ۳ تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه رضی الله عنها

* مفاهیم کلیدی *

حضرت خدیجه رضی الله عنها
اولین زن مسلمان
همسر شایسته پیامبر صلی الله علیه و آله
مادر شایسته حضرت زهرا رضی الله عنها

* پیشنهادهایی برای تدریس

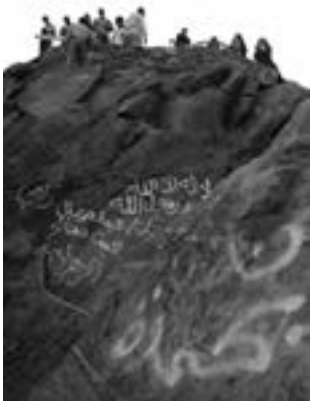
● برای شروع می‌توانید از برگه‌ای که نام حضرت خدیجه علیها السلام در آن نوشته شده استفاده کنید و از دانش‌آموزان سؤال کنید دربارهٔ حضرت خدیجه کبری علیها السلام چه می‌دانید؟ سپس از گفته‌های آنها استفاده کنید و وارد درس شوید.

● با توجه به ساختار داستانی درس می‌توانید متن درس را در قالب یک قصه برای کودکان بیان کنید. استفاده از تکنیک قصهٔ دیواری در این زمینه نیز مناسب است. این کار می‌تواند توسط بچه‌ها با استفاده از کتاب‌های موجود در رابطه با زندگی حضرت خدیجه علیها السلام صورت بگیرد و یا خود داستان کتاب.

● کلاس چهارمی‌ها معمولاً این توانایی را دارند که خود قصه‌گویی و روایت داستان درس را برعهده بگیرند بنابراین می‌توانید قصه‌گویی یا قصه‌خوانی درس را به خود آنها بسپارید.

● یکی از بهترین شیوه‌ها برای شروع مناسب ایجاد سؤال در ذهن کودکان است. برای ایجاد سؤال می‌توانید از تصاویر داده شده استفاده کنید (کوه نور، غار حرا) سپس از آنها سؤال کنید که آیا این مکان را می‌شناسید؟ آیا تا به حال به آنجا رفته‌اید؟ چه خاطراتی از آن مکان به یاد دارید؟ آیا عکس یا تصویری از آنجا دارید؟ اگر کسی از اقوام یا دوستانتان به آنجا رفته‌اند چه خاطراتی از آنجا دارند؟ آنها را جمع‌آوری کرده و به کلاس گزارش دهند. می‌توانید حتی با دادن یک فرصت به دانش‌آموزان در رابطه با موضوع درس مصاحبه‌ای با یکی از اقوام و بستگان که به آنجا رفته‌اند و عکس و یا خاطره‌ای دارند تهیه کرده و به کلاس ارائه دهند. می‌توانید پس از جمع‌آوری کارهای دانش‌آموزان نمایشگاهی را ترتیب دهید تا آنها بتوانند در این رابطه به اطلاعات بیشتری دست پیدا کنند.

● برای شروع می‌توانید از روش کار گروهی در این زمینه استفاده کنید و از آنها بخواهید در گروه خود در

رابطه با شخصیت این بانوی بزرگوار صحبت کنند و نظر خود را درباره ویژگی‌های رفتاری ایشان بیان کنند.

- در این فعالیت برایم بگو دانش‌آموزان به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری درس می‌پردازند. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم می‌آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر بپردازند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به ازدواج با پیامبر ﷺ و همراهی ایشان با آن حضرت در همه زندگی، مادر شایسته حضرت زهرا علیها السلام و اولین زن مسلمان بودن، به عنوان بهترین نعمت‌های خداوند به حضرت خدیجه علیها السلام اشاره کنند.

- فعالیت کامل کنید برای جمع‌بندی از درس توسط معلم و با مشارکت کامل دانش‌آموزان طراحی شده است. معلمان گرامی دانش‌آموزان را گروه‌بندی کرده تا با مشورت یکدیگر جاهای خالی را پر کنند. لازم به ذکر است که تابناک‌ترین صفحات زندگی حضرت خدیجه علیها السلام زمانی شکل می‌گیرد که با وجود خواستگاران بسیار، پیامبر ﷺ را برای ازدواج برمی‌گزیند. حضرت خدیجه علیها السلام در تمام مراحل زندگیش با پیامبر گرامی اسلام یار و آرام بخش ایشان بود. بعد از این مقدمه دانش‌آموزان سخن پیامبر صلی الله علیه و آله را تکمیل کنند که فرمود: «به خدا قسم، پروردگار بهتر از خدیجه را نصیب من نکرد. وقتی همه به من کفر می‌ورزیدند، او به من ایمان آورد و با ثروت خود به کمک شتافت». هدف این فعالیت تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم می‌باشد.

- فعالیت ایستگاه فکر با هدف برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه شده و دستیابی به مفاهیم جدید طراحی شده است. این فعالیت اهداف آشنایی با حضرت خدیجه علیها السلام و احساس علاقه نسبت به اعمال و رفتار ایشان و تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار او را پوشش می‌دهد. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که ویژگی‌های حضرت خدیجه علیها السلام از جمله اولین بانوی مسلمان، بهترین همسر، مادر شایسته فاطمه علیها السلام، حمایت پیامبر صلی الله علیه و آله و عشق به ایشان باعث شده بود که پیامبر صلی الله علیه و آله او را این اندازه دوست داشته باشد.

- در فعالیت بگرد و پیدا کن دانش‌آموزان با پیدا کردن کلمات مرتبط از قبیل نور، فداکاری، مکه، پیامبر، اسلام، ایمان، کعبه و ... به مرور مطالب می‌پردازند.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عنوان کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
تخصیص‌های دینی، و آن کریم	<p>— آشنایی با حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> به عنوان یکی از زنان مؤمن</p> <p>— احساس علاقه نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small></p>	۱۴	<p>— معرفی حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> به عنوان یکی از زنان مؤمن</p> <p>— ابراز علاقه نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p> <p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small></p>	<p>— خدیجه <small>علیها السلام</small> را به عنوان همسر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>، اولین زن مؤمن و مادر شایسته فاطمه <small>علیها السلام</small> معرفی می‌نماید و درباره همراهی ایشان با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> به طور کامل توضیح می‌دهد.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>، همواره برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p>
			<p>— آشنایی با حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> به عنوان یکی از زنان مؤمن</p> <p>— ابراز علاقه نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small> و اعمال و رفتار ایشان</p>	<p>— خدیجه <small>علیها السلام</small> را به عنوان همسر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>، اولین زن مؤمن و مادر شایسته فاطمه <small>علیها السلام</small> معرفی می‌نماید و درباره همراهی ایشان با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> مواردی را ذکر می‌کند.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>، غالباً برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p>
			<p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small></p>	<p>— خدیجه <small>علیها السلام</small> را به عنوان همسر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>، اولین زن مؤمن و مادر شایسته فاطمه <small>علیها السلام</small> معرفی می‌نماید و به همراهی ایشان با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> اشاره می‌کند.</p> <p>— ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>، در برخی اوقات برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p>
			<p>— تلاش برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small></p>	<p>— با کمک آموزگار خدیجه <small>علیها السلام</small> را به عنوان همسر پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>، اولین زن مؤمن و مادر شایسته فاطمه <small>علیها السلام</small> معرفی می‌نماید و به همراهی ایشان با پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> اشاره می‌کند.</p> <p>— با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به حضرت خدیجه <small>علیها السلام</small>، برای الگو گرفتن از زندگی و اخلاق و رفتار ایشان تلاش می‌کند.</p>
				<p>خیلی خوب</p>
				<p>خوب</p>
				<p>قابل قبول</p>
				<p>نیازمند آموزش و تلاش بیشتر</p>

دانستنی‌های معلم

۱ دانش‌آموزان در این درس علاوه بر آشنایی با حضرت خدیجه علیها السلام می‌آموزند که در یاری دین خدا و بندگان او، جنسیت مطرح نیست و هر کس بنا بر موقعیت خود می‌تواند نقش مؤثری ایفا کند.

۲ خدیجه علیها السلام از بزرگ‌ترین بانوان اسلام به شمار می‌رود. او اولین زنی بود که به اسلام گروید و نماز خواند. او انسانی روشن بین و دوراندیش بود. با گذشت و علاقه‌مند به معنویات، وزین و با وقار، معتقد به حق و حقیقت و متمایل به اخبار آسمانی بود.^۱ خدیجه علیها السلام از کتب آسمانی آگاهی داشت و علاوه بر کثرت اموال و املاک، که او را «ملکه بطحاء» می‌گفتند، از نظر عقل و زیرکی نیز برتری فوق‌العاده‌ای داشت و مهم‌تر اینکه حتی قبل از اسلام وی را «طاهره» و «مبارکه» و «سیده زنان»^۲ می‌خواندند. او از کسانی بود که انتظار ظهور پیامبر جدید را می‌کشید و همیشه از علماء جویای نشانه‌های نبوت می‌شد. دیگر خصوصیت خدیجه این است که او دارای شمه اقتصادی و بازرگانی بود و آوازه شهرتش در این زمینه به شام هم رسیده بود^۳ و گسترش اسلام به کمک مال و ثروت او تحقق یافت.

۳ در روایتی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌خوانیم: «برترین زنان اهل بهشت چهار نفرند: «خدیجه» دختر خویلد و «فاطمه» دختر محمد صلی الله علیه و آله و سلم و «مریم» دختر عمران و «آسیه» دختر مزاحم، همسر فرعون»^۴.

۴ حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم هر وقت از تکذیب قریش و اذیت‌های ایشان محزون و آزرده می‌شدند، خدیجه او را مسرور می‌کرد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم کراً او را مدح و ثنا می‌گفت و بر سایر زنان ترجیح می‌داد و او را بسیار تجلیل می‌کرد تا آنجا که عایشه می‌گفت: بر هیچ یک از زنان پیامبر به اندازه خدیجه رشک نورزیدم و این بدان سبب بود که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بسیار او را یاد می‌کرد.^۵

۱- بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۲۱ و ۷۹

۲- ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۲۰۷

۳- زندگانی فاطمه زهرا علیها السلام، ص ۳۱

۴- «أَفْضَلُ نِسَاءِ الْجَنَّةِ أَرْبَعٌ: خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ وَ فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله و سلم وَ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَ آسِيَةُ بِنْتُ مُرَاجِمٍ، امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ» خصال شیخ صدوق

۵- سیر الاعلام النبلاء، ج ۲، ص ۱۱۱

یک ماجرای زیبا

* توضیحات درس

تعاون در لغت به معنای یکدیگر را یاری کردن و همیاری نمودن است. هر فرد از افراد جامعه انسانی، حتی نیرومندترین انسان‌ها، هرگز نخواهد توانست بی‌مدد و یاری دیگران به شکوفایی و کامیابی دست یابد، از این رو باید جامعه تشکیل دهند و به یکدیگر یاری کنند^۱.

متن درس در قالب یک ماجرا به جلوه‌ای از موارد تعاون و همیاری متناسب با سن دانش‌آموزان اشاره می‌کند و در فعالیت‌ها نیز به جلوه‌های دیگر اشاره می‌شود تا دانش‌آموزان دریابند که تفاوت‌های افراد جامعه از نظر توانایی‌های جسمی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... اقتضا دارد که در ابعاد گوناگون زندگی یاور یکدیگر باشند؛ زیرا بدون همیاری، دستیابی به نیازمندی‌های متنوع انسان میسر نیست، از این رو بدیهی است که همه ما برای موفق شدن، به یاری دیگران نیازمندیم.

ماجرای درس مربوط به خاطرات دوران کودکی خلبان قهرمان، شهید عباس بابایی است تا زمینه‌ای را فراهم کند که به گونه‌ای غیر مستقیم به بزرگداشت شهدا و فرهنگ دفاع مقدس نیز پرداخته شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با اهمیت کمک کردن به دیگران و برخی نمونه‌های آن
- ۲ اشتیاق به کمک به دیگران
- ۳ تلاش برای کمک به دیگران در موقع نیاز ایشان
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

۱- رجوع کنید به طباطبایی، ذیل بقره: آیات ۲۵۱، ۲۱۳؛ انبیاء: آیات ۱۸ و ۱۹.

* مفاهیم کلیدی

کمک به دیگران

* پیشنهادهایی برای تدریس

● برای شروع می‌توانید قسمتی از فیلم شهید بابایی را پخش کنید و سپس با طرح یک سؤال که آیا این فیلم را دیده‌اید یا خیر؟ و تا چه اندازه با شخصیت شهید بابایی آشنا هستید و سؤالاتی از این قبیل وارد متن درس شوید.

● می‌توانید درس را با سؤال شروع کنید. با نشان دادن تصاویری از شهید بابایی و صیاد شیرازی از دانش‌آموزان بپرسید: «آیا شهید صیاد شیرازی و شهید عباس بابایی را می‌شناسید؟» از آنها چه می‌دانید؟ در مورد ویژگی‌هایی که دانش‌آموزان از آنها می‌دانند گفت‌وگو کنید سپس با استفاده از گفته‌های آنها وارد درس شوید.

● برای شروع می‌توانید با نشان دادن تصویری از اتوبان صیاد شیرازی یا اتوبان بابایی استفاده کنید و سپس از آنها سؤال کنید که آیا می‌دانید این افراد چه کسانی هستند و چرا و به چه دلیل اسامی این اتوبان‌ها به نام این دو بزرگوار است و آیا اطلاعاتی در رابطه با زندگی آنها دارند یا خیر؟ سپس از گفته‌های آنها استفاده کنید و وارد درس شوید.

● برای شروع می‌توانید از این جمله استفاده کنید:

گاهی خدا می‌خواهد با دست تو، دست دیگر بندگان را بگیرد. وقتی دستی را به یاری می‌گیری، بدان که دست دیگری در دست خداست. با بهره‌گیری مناسب از جمله بچه‌ها را به تفکر در مورد موضوع درس

دعوت کنید و از آنها بخواهید درک خود را از معنا و مفهوم کلی جمله برای دیگران بیان کنند.

● بخش فیلم «شوق پرواز»، نیز می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس درس باشد (می‌توانید فیلم «شوق پرواز» را در سایت گروه دینی دریافت کنید). اجازه دهید تا دانش‌آموزان بعد از دیدن فیلم با هم گروهی‌های خود تبادل نظر و گفت‌وگو کنند و در رابطه با شخصیت‌های فیلم صحبت کنند و نظرهای خود را بیان کنند.

● بهترین روش در آموزش کودکان برای اینکه کمک کردن به دیگران را بیاموزند تماشا کردن و تقلید رفتارهایی است که می‌بینند. می‌توانید از فیلم‌هایی در مورد کمک به دیگران استفاده کنید و وارد درس شوید.

● ساختار داستانی درس فرصت و امکان خوبی برای برقراری ارتباط مناسب با کودکان و شروع یک گفت‌وگوی مؤثر میان آنان با شماست، از آن به نحو احسن بهره بگیرید.

● می‌توانید از چند نفر از بچه‌ها که آمادگی بیشتری دارند، بخواهید قصه‌های درس را از قبل با دقت بخوانند و به صورت نمایش اجرا کنند. و سپس از بچه‌ها خواسته شود تا مصادیق و موارد دیگری را بیان کنند.

● استفاده از فعالیت تدبیر کنیم می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. نوشتن آیه و معنی آن و اینکه از دانش‌آموزان بخواهیم بگویند چه برداشتی از معنی آیه دارند می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. آموزگاران محترم، بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که یکی از راه‌های تشکر از امکاناتی که خدا در اختیار ما قرار داده است، استفاده از آنها برای کمک به دیگران است.

● فعالیت ایستگاه فکر می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. خواندن داستان و گفت‌وگو پیرامون آن می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد.

● فعالیت به کار بیندیم می تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. قصه را می توانید با هماهنگی گروهی از دانش آموزان در کلاس اجرا کنید و سپس از دانش آموزان بخواهید که آنها هم بگویند و بنویسند که وقتی مهربانی آن خانم را دیدم با خودم تصمیم گرفتم..... و در پایان از تصمیم های دانش آموزان بهره بگیرید و وارد درس شوید.

● فعالیت بررسی کنید می تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. می توانید با طرح پرسش هایی که در فعالیت آمده و نشان دادن تصاویر از آنها بخواهید تا به پرسش ها پاسخ دهند. معلمان گرامی با گروه بندی دانش آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت و گوی گروهی را در کلاس فراهم آورند تا دانش آموزان به این نتیجه برسند که نه تنها ما باید مترصد پیدا کردن افراد و موقعیت هایی باشیم که نیاز به یاری دارند بلکه باید سعی کنیم اولین کسی باشیم که برای یاری دیگران اقدام می کنیم نه اینکه اول دیگران تقاضای یاری داشته باشند یا به ما کمک کنند سپس ما در صدد جبران برآیم؛ سپس از پاسخ های آنها استفاده کنید و وارد متن درس شوید.

● خوب است تدریس این درس به ایامی که مصادف با شهادت این دو بزرگوار است موکول شود و از آنها بخواهید که در رابطه با این دو مرد بزرگ تحقیق کنند و احساس خود را نسبت به آنها بیان کنند و سپس وارد متن درس شوید.

● تدریس این درس را می توانید به زمان جشن نیکوکاری موکول کنید و از دانش آموزان بخواهید که هر کدام کاری را انجام دهند و جشنواره ای برگزار کنند تا بتوانند کارهای خود را به فروش گذاشته و درآمد آن را به بچه های نیازمند یا بچه های محک و ... هدیه کنند و با این کار مفهوم کمک کردن به هموعان خود را به بهترین شیوه آموزش بگیرید. جشنواره می تواند در قالب تهیه کاردستی و ... وسایل سنتی و محلی و بومی شهر خودشان باشد. همچنین تهیه غذاهای کم هزینه و ...

● در فعالیت برایم بگو دانش آموزان به جمع بندی و نتیجه گیری درس می پردازند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش آموزان به این نتیجه برسند که همه ما موظفیم که به یکدیگر در سختی ها کمک کنیم؛ ضمن اینکه یاری رساندن به فردی که به کمک نیاز دارد، برای کمک شونده کوله باری از شادی و مسرت و احساس قدردانی و سپاس گذاری به ارمغان می آورد علاوه بر اینکه کمک کننده نیز در درون خود احساس شادمانی و رضایت می کند.

● در فعالیت گفت و گو کنید که با هدف تثبیت مفاهیم درس از طریق ارائه نظرات و تجارب در گروه و مشارکت در جمع بندی توسط دانش آموزان طراحی شده است؛ شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش آموزان به این نتیجه برسند که گرچه کارهای نیک بسیار هستند ولی درجه و ارزش همه نیکی ها یکسان نیست.

* ارزشیابی

نکته مهم : معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول ، قبل از جدول ارزشیابی ، توجه فرمایید .

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد	
آشنایی با اهمیت کمک کردن به دیگران و برخی نمونه‌های آن اشتیاق به کمک به دیگران تلاش برای کمک به دیگران در موقع نیاز ایشان توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس	۱۵	بیان اهمیت کمک کردن به دیگران و ذکر برخی نمونه‌های آن اظهار اشتیاق برای کمک به دیگران تلاش برای کمک به دیگران در موقع نیاز ایشان درک مفهوم پیام قرآنی	خوب	– ضمن بیان اهمیت کمک کردن به دیگران، فواید آن را با ذکر نمونه‌ها و مثال‌هایی توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار اشتیاق برای کمک به دیگران، همواره برای کمک به دیگران در موقع نیاز تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.	
				خوب	– ضمن بیان اهمیت کمک کردن به دیگران، فایده آن را با ذکر نمونه‌ای توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار اشتیاق برای کمک به دیگران، غالباً برای کمک به دیگران در موقع نیاز تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
				قابل قبول	– ضمن بیان اهمیت کمک کردن به دیگران، به فایده آن با ذکر نمونه‌ای اشاره می‌کند. – ضمن اظهار اشتیاق برای کمک به دیگران، گاهی اوقات برای کمک به دیگران در موقع نیاز تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
				نیازمند آموزش و تلاش بیشتر	– با کمک آموزگار ضمن بیان اهمیت کمک کردن به دیگران، به فایده آن با ذکر نمونه‌ای اشاره می‌کند. – با کمک آموزگار ضمن اظهار اشتیاق برای کمک به دیگران، گاهی اوقات برای کمک به دیگران در موقع نیاز تلاش می‌کند. – به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانستنی‌های معلم

۱ خدمت به مردم از با ارزش‌ترین کارها نزد خداوند است و متضمن ثواب اخروی و پاداش فراوان در دنیا می‌باشد تا آنجا که با ثواب عبادات مستحب، برابری می‌کند. البته ما نباید تصور کنیم که عبادت خداوند فقط در خدمت به خلق او خلاصه می‌شود؛ لذا این شعر سعدی علیه الرحمة که گفته است: عبادت به جز خدمت خلق نیست خالی از اشکال نمی‌باشد زیرا یکی از مظاهر و جلوه‌های عبادت خداوند، خدمت به بندگان اوست نه اینکه عبادت را منحصر کنیم به خدمت رسانی به مردم و بس؛ با اینکه می‌دانیم عبادت خداوند دارای مظاهر و جلوه‌های بسیاری است که یکی از زیر مجموعه‌های آن خدمت رسانی به مردم است.

۲ گمان برخی این است که خدمت به مردم و کمک به آنان، منحصر در حل مشکلات مادی و برطرف ساختن نیازهای مالی آنهاست، در حالی که چه بسا کمک به حل گرفتاری‌های روحی و نیازهای عاطفی، در تأمین سعادت واقعی و طراوت و شادابی زندگی آنان مؤثرتر است. بر این اساس، در مجموعه رهنمودهای اولیای الهی، آن‌گاه که از خدمت به هم‌نوعان سخن به میان می‌آید، علاوه بر تأمین نیازهای جسمانی، از ضرورت برآورده سازی نیازهای روحی و روانی آنها نیز بحث می‌شود. به عنوان نمونه برطرف کردن غصه و اندوه از قلب مؤمن، عیادت و مراقبت در وقت بیماری، برقراری صلح و آشتی بین کسانی که با هم اختلاف دارند و... از مصادیق تعاون و همدلی به شمار می‌آیند.

۳ یکی از نمونه‌های تعاون و همدلی در عرصه اجتماع، امر به معروف و نهی از منکر است زیرا از نظر اسلام سرنوشت جامعه و فرد به هم پیوند می‌خورد، از این رو دین اسلام برای دور ماندن جامعه از سقوط و تباهی مؤمنان را به برقراری فریضه امر به معروف و نهی از منکر سفارش می‌کند. کسی که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند، در حقیقت در انجام گرفتن کارهای نیک و ترک اعمال زشت و ناپسند با دیگران همکاری می‌کند.^۱

اسب طلایی

* توضیحات درس

امانت مانند امن و امان و ایمان از ریشه (ا. م. ن) و به معنای حالتی است که زمینه‌ساز حصول آرامش و اطمینان خاطر نسبت به چیزی است. امانت در حقیقت ادای حقی است که انسان به پرداختن به آن تعهد کرده است.

اسلام در مورد امانت‌داری، احکامی را مطرح ساخته که رعایت آن موجب ارتقا و اعتلای اخلاق در جامعه می‌شود؛ و از آنجا که بسیار اتفاق می‌افتد که دانش‌آموزان وسایل یکدیگر را به امانت می‌گیرند؛ بر این اساس شایسته است با این احکام آشنا شوند. این درس در قالب یک داستان به بیان ضرورت امانت‌داری و برخی از احکام آن پرداخته است. بنابراین آشنایی با انجام وظایف خود در حفظ امانت و ترغیب دانش‌آموزان به رعایت آن، مهم‌ترین هدف درس محسوب می‌شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با ضرورت امانت‌داری و شیوه‌های آن
- ۲ تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت
- ۳ ادای امانت به صاحب آن
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

امانت
امانت‌داری

❖ پیشنهادهایی برای تدریس

- بهترین شیوه برای تدریس این درس کتابخانه مدرسه و امانت گرفتن کتاب است که می‌توانید از اوایل مهر ماه که کتابخانه کوچکی در مدرسه یا کلاس خود ایجاد می‌کنید به‌طور غیرمستقیم تا روزی که می‌خواهید این درس را تدریس کنید، با دانش‌آموزان کار کنید تا درک و مفهومی بهتر از امانت گرفتن و امانت داری را آموزش بگیرند و خوب است که بعد از تشکیل کتابخانه، با خطی خوش جمله‌ای بر در و دیوار کتابخانه نصب کنید «دانش‌آموز باید امانت دار باشد». این جمله در جاهای مختلفی نصب شود تا هر روز دانش‌آموزان آن را مشاهده کنند.
- برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید در قالب یک فعالیت فهرستی از چیزهایی که متعلق به آنها هست و چیزهایی که متعلق به آنها نیست را تهیه کنند و برای بقیه بخوانند. و سپس با هم کلاسی‌ها یا اعضای گروه خود درباره درستی یا نادرستی نظرشان یا برای توسعه دانش خود گفت‌وگو کنند و به این ترتیب وارد متن درس شوید.
- برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید اگر در زمینه امانت ضرب‌المثل، داستان، شعر یا حدیثی می‌دانند یا خاطره و یا تجربه یا هر نوع معلومات دیگری می‌دانند آن را به شیوه‌ای جذاب بیان کنند. از بچه‌ها بخواهید موقعیت‌های دیگری شبیه به موقعیت ذکر شده در قصه را در ذهن خود – برای نمونه – ایجاد کرده و آن را در قالب «قصه‌گویی» یا نمایش خلاق بیان کنند.
- برای شروع می‌توانید از قالب نمایش نیز استفاده کنید. برای مثال متن درس را به کمک تعدادی از بچه‌ها (با گریم و تغییر شکل مناسب و تهیه دو چرخه در صورت امکان) به صورت نمایش درآورد و سپس اجازه دهید در مورد موضوع درس گفت‌وگو و قضاوت کنند.
- فعالیت تدبیر کنیم برای شروع درس مناسب است. آیه ۵۸ سوره نساء را روی تابلوی کلاس بنویسید و از دانش‌آموزان بخواهید که در این رابطه خاطره، داستان و... را بگویند و درباره آن با یکدیگر گفت‌وگو کنند و با طرح این سؤال که چگونه ما می‌توانیم به این آیه خوب عمل کنیم؟ وارد متن درس شوید. آموزگاران محترم بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که برای خوب عمل کردن به مضمون این آیه باید بدون اجازه نه خودمان و نه دیگران در امانت دخل و تصرف نکنیم، آن را در اختیار دیگران قرار ندهیم، به آن آسیب نرسانیم، به موقع آن را به صاحبش برگردانیم و....

● **فعالیت ایستگاه فکر** نیز می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که اگر فردی مالی را در پیش انسان به امانت بگذارد حفظ آن امانت و استفاده بهینه از آن، وظیفه هر مسلمانی است. بنابراین کسی که امانت را قبول می‌کند، اگر در نگهداری آن کوتاهی نکند و اتفاقاً آن مال تلف شود، ضامن نیست ولی اگر به اختیار خودش آن را در جایی بگذارد که گمان می‌رود آسیب ببیند، چنانچه تلف شود باید عوض آن را به صاحبش بدهد.

● **استفاده از فعالیت گفت‌وگو** کنید ضرب‌المثل یک کلاغ چهل کلاغ با موضوع امانت‌داری می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس این درس باشد (تلفیق با درس فارسی). شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که امانت شامل امانت مادی و معنوی و فردی و اجتماعی می‌شود. بخشی از امانت‌هایی که مؤمنان موظف به حفظ و ادای آن هستند امانت‌های معنوی است که از جمله آنها اسرار مردم است. در مورد ضرب‌المثل «یک کلاغ چهل کلاغ» نیز سخن به عنوان امانت معنوی مطرح شده است.

● **فعالیت بررسی کنید** کتاب می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. این فعالیت بسیار لذت‌بخش بوده و می‌توانید با اجرای صحیح آن به موضوع درس بپردازید. این فعالیت در قالب بازی طراحی شده است تا ضمن ایجاد جوّی شاد در کلاس، دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که وقتی سخنی را به امانت نزد ما می‌سپارند تا آن را به دیگران برسانیم باید به همان شکلی که گفته شده نقل کنیم بنابراین کاستن پیام و یا افزودن بر آن، خلاف امانت‌داری است.

● **در فعالیت برایم بگو** دانش‌آموزان به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری درس می‌پردازند. در این فعالیت نه تنها اهداف درس در حیطه شناختی برای دانش‌آموزان تثبیت و تقویت می‌شود بلکه با مورد تأیید قرار گرفتن عقاید دانش‌آموز در گروه همسالان، اهداف درس در حیطه عاطفی (نگرشی) نیز تقویت و تثبیت می‌گردد.

● **هدف فعالیت دعا کنیم** تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با راز و نیاز یا بیان درخواست و احساسات می‌باشد. امانت‌داری در آموزه‌های اسلامی، اهمیت فوق‌العاده‌ای داشته و در زندگی انسان‌ها جایگاه والایی دارد. بر این اساس علاوه بر تلاش برای انجام وظایف خود در حفظ امانت و ادای آن به صاحبانش، شایسته است با دعا از خدا توفیق انجام این فریضه را درخواست نماییم.

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد	
آداب و اخلاق اسلامی، قرآن کریم	– آشنایی با ضرورت امانت‌داری و شیوه‌های آن	۱۶	– بیان ضرورت امانت‌داری و شیوه‌های آن – اظهار تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت – تلاش برای ادای امانت به صاحب آن	– ضمن بیان ضرورت امانت‌داری، نمونه‌ای از شیوه‌های حفظ امانت را با مثال توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت غالباً برای ادای امانت به صاحب آن تلاش می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم، درباره آن توضیح می‌دهد.	
	– تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت			خوب	– ضمن بیان ضرورت امانت‌داری، نمونه‌ای از شیوه‌های حفظ امانت را با مثال توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت غالباً برای ادای امانت به صاحب آن تلاش می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
	– ادای امانت به صاحب آن			قابل قبول	ضمن بیان ضرورت امانت‌داری، به نمونه‌ای از شیوه‌های حفظ امانت اشاره می‌کند. – ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت گاهی اوقات برای ادای امانت به صاحب آن تلاش می‌نماید. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
	– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس			نیازمند آموزش و تلاش بیشتر	– با کمک آموزگار ضمن بیان ضرورت امانت‌داری، به نمونه‌هایی از شیوه‌های حفظ امانت اشاره می‌کند. – با راهنمایی معلم ضمن اظهار تمایل به انجام وظایف خود در حفظ امانت گاهی اوقات برای ادای امانت به صاحب آن تلاش می‌نماید. – به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانستنی های معلم

۱ در فرهنگ قرآن و اسلام امانت داری محدود به امانت‌هایی که افراد در اجتماع به کسی می‌سپزند، نیست و خود امانت محدود به امانت‌های مادی نیست بلکه امانت داری، هم نسبت به صاحبان امانت و هم نسبت به انواع امانت‌ها گسترده است؛ از این رو صاحبان امانت گاهی خداست و گاهی پیامبر خدا و گاه مردم و گاه خود انسان و امانت نیز شامل امانت مادی، معنوی، فردی و اجتماعی می‌شود، که به اختصار به آن اشاره می‌شود:

امانت خدای سبحان شامل همه چیزهایی است که خدا آن را به انسان سپرده است تا آن را حفظ نموده و سالم به خدای سبحان بازگرداند؛ مثل عقل، اختیار و آزادی، ولایت الهی، اعضای بدن و... . امانت پیامبر ﷺ سنت آن حضرت است اما افزون بر سنت، به مقتضای حدیث نقلین، قرآن و عترت از امانت‌های پیامبر ﷺ نزد مردم است.

امانت داری نسبت به دیگران که مصادیق گوناگون دارد از جمله:

اول) اموال: اگر فردی مالی را در پیش انسان به امانت بگذارد حفظ آن امانت و استفاده بهینه از آن، مورد تأکید آموزه‌های اسلامی است.

دوم) امکانات معنوی: از جمله آنها جان و سلامتی، اسرار مردم، عهد و پیمان و رایزنی در مقام مشاوره است. در رابطه با حفظ اسرار، پیامبر فرمود: «مجلس‌هایی که در آن می‌نشینی، امانت است و افشای راز برادرت خیانت، پس از آن پرهیز کن»^۱. بر اساس این روایت اگر انسانی به تناسب شغلش مثل قضاوت و پزشکی و مانند آن از اسرار مردم آگاه می‌شود حق افشای آن را ندارد در غیر این صورت مرتکب خیانت شده است.

سوم) امانت اجتماعی: یکی از مصادیق آن، پست و مقام است. به مقتضای امانت شمرده شدن پست و مقام، شایسته است افرادی به کار گمارده شوند که شایسته آن پست و مقام باشند یعنی هم از نظر مهارت شایستگی داشته باشند و هم از نظر تجربه و هم از نظر تعهد و پابندی به وظایف و اگر پست و مقام به افراد نالایق واگذار شود، خیانت به این امانت اجتماعی است.

۲ امانت داری آثار و پیامدهای بسیار دارد از جمله، تقویت ایمان، جلب اعتماد اجتماعی، مایه آرامش روح و فکر، جلب دوستی و محبت و... که با توجه به برکات هر یک از اینها، می‌توانیم انگیزه بیشتری برای اتصاف به این خلق نیکو پیدا کنیم.

آقای بهاری، خانم بهاری

درس هفدهم

* توضیحات درس

از بهترین امتیازات جامعه بشری هنر معلمی است؛ زیرا تعلیم و تعلم از نعمت‌های خداوند متعال است که در درجه اول به انبیاء و اولیا ارزانی داشته شده است و سپس به دیگران این توفیق عطا می‌شود.

در این درس دانش‌آموزان با حق معلم بر شاگرد و ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم آشنا می‌شوند و با انجام فعالیت‌هایی به معلمان خود ادای احترام می‌کنند.

نکته: پیشنهاد می‌شود با توجه به پیمان‌های بودن آموزش درس هدیه‌های آسمان، در صورت امکان این درس در زمان شهادت استاد مطهری علیه السلام و روز معلم تدریس شود.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم
- ۲ احساس قدردانی و تشکر از زحمات معلم
- ۳ ادای احترام به معلم
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

معلم
احترام به معلم

* پیشنهادهایی برای تدریس

- می‌توانید درس را با نشان دادن تصویری از یک معلم فداکار استان گیلان (حسن امیدزاده) شروع کنید. بازگو کردن خاطره این معلم فداکار که در یک آتش‌سوزی در کلاس جان ۳۵ نفر از دانش‌آموزان را از مرگ نجات داد و خود در آتش سوخت و متأسفانه پس از ۱۵ سال تحمل رنج ناشی از سوختگی شدید درگذشت. (درس فداکاری کتاب فارسی سوم ابتدایی قدیم).
- می‌توانید درس را برای بچه‌ها به صورت قصه تعریف کنید یا آن را با لحنی زیبا از رو بخوانید. همچنین می‌توانید قصه کتاب را در قالب قصه‌گویی همراه با نمایش با همکاری بچه‌ها بیان کنید. برای جذاب تر شدن کار می‌توانید بچه‌ها را گرم کنید.

- فعالیت ایستگاه خلاقیت می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. از دانش‌آموز بپرسیم اگر بخواهی برای تشکر از معلم عزیز سال قبل خود جمله‌ای محبت‌آمیز بنویسی، چه می‌نویسی؟ همچنین می‌توانید از بچه‌ها بخواهید که خاطره‌ای از معلم‌های سال‌های قبل خود را بیان کنند یا بنویسند. یکی از اهداف درس و تعلیم و تربیت اسلامی، پیوند آموخته‌های دانش‌آموزان با زندگی روزمره آنها می‌باشد. خاطره‌گویی به عنوان یک فعالیت آموزشی هدفمند به دانش‌آموز امکان می‌دهد تا با بررسی رفتار و عقاید گذشته خویش به اکتشاف جنبه‌های غالباً مثبت و گاه پیامدهای منفی ترک برخی از آداب و رفتارهای دینی بپردازد. در این مسیر اکتشافی خودباوری دانش‌آموز به توانمندی‌های خویش جهت کسب فضایل اخلاقی و دینی افزون می‌گردد. فراموش نکنیم در این فرایند وجدان و یا همان فطرت که سر منشأ تربیت دینی است به رسمیت شناخته شده و شکوفا

می‌گردد. معلمان گرامی می‌توانند از فعالیت خاطره نویسی و قرائت آن در کلاس، به عنوان بخشی از ارزشیابی مستمر استفاده کنند.

● فعالیت با خانواده می‌تواند در قالب یک کار تحقیقی شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. از بچه‌ها بخواهید در محله یا شهر خود درباره زندگی یک معلم شهید، یا فداکار اطلاعاتی را جمع‌آوری کنند و به کلاس گزارش دهند. آموزگاران محترم، شایسته است توجه دانش‌آموزان را در این قسمت به این مطلب جلب کنند که اگرچه مقام شهید بسیار والاست ولی مقام معلم از مقام شهید هم بالاتر است زیرا حضرت امام جعفر صادق (علیه السلام) می‌فرماید: هنگامی که روز قیامت شود، خداوند تمام انسان‌ها را جمع می‌کند و چون ترازوی اعمال نهاده شد و خون شهیدان را با مرکب قلم عالمان و معلمان بسنجند، ارزش مرکب آنان بر خون شهیدان فزونی خواهد داشت. این ارزش بدان جهت است که شهیدان در سایه علم و تربیت معلمان و تعلیم شایسته آنان به خدا راه یافته و لیاقت شهادت نصیب‌شان شده است. البته معلمی که بتواند دو مقام معلمی و شهادت را با هم به دست بیاورد، به بالاترین درجات انسانی نائل خواهد گردید.

● فعالیت تدبیر کنیم می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. سخن امام خمینی (ره) در فعالیت را مطرح کنید و از آنها بپرسید که چرا امام خمینی (ره) چنین سخنی را فرمودند، گفته‌های آنان را بشنوید و سپس با سؤال‌های کتاب از آنها بخواهید که بگویند معلم‌ها چه کاری انجام می‌دهند؟ کار پیامبران چیست؟ چه شباهتی میان کار آنها وجود دارد؟ پاسخ به این سؤال‌ها توسط دانش‌آموزان فضای مناسب برای هدف درس ایجاد می‌کند. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که تعلیم و تعلم از شئون الهی است و خداوند، این موهبت را به پیامبران و اولیای پاک خویش ارزانی کرده است تا مسیر هدایت را به بشر بیاموزند و چنین شد که تعلیم و تعلم به صورت سنت حسنه آفرینش درآمد. معلم نیز با خدمتی که می‌کند، رسالتی پیامبرگونه دارد.

● فعالیت همخوانی کنیم می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. از گروهی از دانش‌آموزان بخواهید تا شعر را با لحن و آهنگ زیبایی بخوانند. خوب است که این درس یک هفته قبل از روز معلم انجام شود و به دانش‌آموزان بگوییم که تشکر از معلم فقط از راه مادی نمی‌باشد، اینکه بدانند که جایگاه و مقام معلم کجاست یکی از بهترین راه‌های تشکر از معلم است.

● فعالیت برایم بگو به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری درس می‌پردازد. شایسته است معلمان

گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که بدون تردید هر انسانی فطرتاً دوست دارد تا از خدمتگزار خود تقدیر کند و چه خدمتی بالاتر از آموزش علم و دانش به انسان می‌تواند باشد. در آموزه‌های دینی ما برای تقدیر از معلم سفارش‌های زیادی شده است. اما یکی از بهترین راه‌های تشکر از معلم، حفظ حقوق معلم از سوی شاگردان است. برای آشنایی با این حقوق، فرمایش حضرت سجاد (علیه السلام) در این زمینه در فعالیت بعدی نقل می‌شود.

دانش‌آموزان در فعالیت کامل کنید با پر کردن جاهای خالی به تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم نائل می‌شوند. یکی از بهترین راه‌های تشکر از معلم، حفظ حقوق معلم از سوی شاگردان است. برای آشنایی با این حقوق، فرمایش حضرت سجاد (علیه السلام) را در این زمینه نقل می‌کنیم: حق کسی که عهده‌دار تعلیم توست آن است که او را بزرگ شماری و مجلس او را سنگین بداری و نیکو به وی گوش فرا دهی و روی خود را بر او کنی و با او بلند سخن نگویی و کسی را که از او چیزی می‌پرسد تو پاسخ ندهی و بگذاری که خود او پاسخ گو باشد و در مجلس او با هیچ‌کس به صحبت ننشینی و در محضر او بدگویی از کسی نکنی و اگر از او در نزد تو بدگویی شد از او دفاع کنی و عیب پوشش باشی و فضایل و مناقب او را آشکار کنی و با دشمنش همنشینی نکنی و با دوستش دشمنی نوری؛ پس چون چنین کردی، فرشتگان خدای تعالی به سود تو گواهی خواهند داد که مقصد و مقصود تو از او و فرا گرفتن دانش او فقط برای خدا بوده نه به خاطر مردم.

※ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
آداب و اخلاق اسلامی، قرآن کریم	– آشنایی با ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم	۱۷	– بیان ضرورت و شیوه‌های احترام به معلم – ابراز تشکر و قدردانی از زحمات معلم	خیلی خوب – ضمن بیان ضرورت احترام به معلم، نمونه‌هایی از شیوه‌های احترام به معلم را با مثال‌هایی توضیح می‌دهد. – ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به معلم، برای تشکر از زحمات ایشان همواره تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم، درباره آن توضیح می‌دهد.
	– احساس قدردانی و تشکر از زحمات معلم			خوب – ضمن بیان ضرورت احترام به معلم، نمونه‌ای از شیوه‌های احترام به معلم را با مثال توضیح می‌دهد. – ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به معلم، برای تشکر از زحمات ایشان غالباً تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
	– ادای احترام به معلم			قابل قبول – ضمن بیان ضرورت احترام به معلم، نمونه‌ای از شیوه‌های احترام به معلم را بیان می‌کند. – ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به معلم، برای تشکر از زحمات ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
	– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس			نیازمند آموزش و تلاش بیشتر – با کمک آموزگار ضمن بیان ضرورت احترام به معلم، نمونه‌ای از شیوه‌های احترام به معلم را بیان می‌کند. – با کمک آموزگار ضمن ابراز علاقه و ادای احترام نسبت به معلم، برای تشکر از زحمات ایشان گاهی اوقات تلاش می‌کند. – به کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانستنی‌های معلم

حضرت امیر مؤمنان علی (علیه السلام) احترام معلم را بر هر قشری از جامعه لازم می‌دانست و به مسلمانان سفارش می‌کرد که به پاس خدمات این گروه ارزشمند در هر مقامی که باشند، آنان را همانند پدر خود گرامی بدارند و در این زمینه فرمود: به پاس گرامیداشت پدر و معلم خود به پا خیز! گرچه پادشاه باشی^۱.

استاد شهریار این موضوع را در قالب شعر زیر به نظم کشیده است:

می‌توان در سایه آموختن	گنج عشق جاودان اندوختن
اول از استاد، یاد آموختیم	پس، سویدای سواد آموختیم
از پدر گر قالب تن یافتیم	از معلم جان روشن یافتیم
ای معلم چون کنم توصیف تو	چون خدا مشکل توان تعریف تو
ای تو کشتی نجات روح ما	ای به طوفان جهالت نوح ما
یک پدر بخشنده آب و گل است	یک پدر روشنگر جان و دل است
لیک اگر پرسى کدامین برترین	آنکه دین آموزد و علم یقین

چشمان همیشه باز

* توضیحات درس

انجام کار نیک همیشه ارزشمند است چه زمانی که پنهان و دور از نگاه دیگران انجام شود و چه وقتی که در برابر نگاه دیگران باشد؛ اما برای کودکان انجام دادن کارهای خوبی که مورد تشویق و تقدیر قرار گیرند، خوشایندتر است؛ و چه تشویقی بالاتر از اینکه آنها بدانند که اعمال آنها همواره مورد توجه خداوند قرار می‌گیرد و همانند فیلمی ضبط می‌شود تا در روز قیامت به نمایش گذاشته شود.

در این درس از مثال دوربین فیلم‌برداری استفاده شده تا درک این مفهوم که همه اعمال ما به گونه‌ای ثبت و ضبط می‌شود، تسهیل گردد. در ادامه دانش‌آموزان با آگاهی از بازگشت نتیجه اعمال به خود شخص، برای انجام کارهای نیک و بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تشویق و ترغیب می‌شوند.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آنها
- ۲ تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت
- ۳ تلاش برای انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از نعمت‌های بهشتی
- ۴ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

ثبت و ضبط اعمال
جهان آخرت
آگاهی خداوند
نتیجه اعمال
بهشت

* پیشنهادهایی برای تدریس

● بهترین کار برای شروعی مناسب، ایجاد سؤال در ذهن کودکان است به طور مثال: صحبت پیرامون اینکه «عنوان درس» به چه معناست؟ چشمان همیشه باز یعنی چه؟ و... می تواند شروع خوبی برای ورود به متن درس قرار گیرد. همچنین پس از تدریس یک بار دیگر می توانید به عنوان بازگشت نمایید تا اطلاعات تکمیل شده دانش آموزان پیرامون آن بیان گردد.

● برای شروع می توانید از قالب نمایش استفاده کنید. از یک فعالیت داستانی که همه کارهای ما تحت نظارت خداست و ما نمی توانیم جایی را بیابیم که خداوند در آن حضور نداشته باشد، استفاده کنید و سپس با نتیجه ای که از فعالیت می گیرید به موضوع درس پردازید. روزی معلم، تعدادی سیب با خود به کلاس آورد و به هر یک از بچه ها، یک سیب داد؛ سپس از بچه ها خواست تا پس از تعطیل شدن مدرسه، سیب خود را در جایی بخورند که هیچ کس آنها را نبیند. فردا همه بچه ها به جز دو نفر گفتند که سیب خود را خورده اند. آن دو نفر گفتند ما هرچه گشتیم، جایی را نیافتیم که کسی نباشد. چون همه جا خدا ما را می دید. شما می توانید موضوع این داستان را در کلاس خود اجرا کنید و باز خورد دانش آموزان را ببینید و در نهایت با بیان کردن برداشت آنها از این مفهوم که خداوند نسبت به کارهای ما، حتی کارهای پنهانی، آگاه و بیناست؛ به موضوع درس پردازید.

● برای شروع می توانید با آوردن دوربین سرکلاس به آنها بگویید که از امروز می خواهیم همه ساعت هایی که با هم هستیم را فیلم بگیریم و در آخر زنگ فیلم را پخش کنیم و هر کدام در جدولی کارهای خوب و بد خود را ثبت کنیم اگر این امکان برای شما وجود دارد که به مدت یک هفته این کار را تکرار کنید بسیار عالی است تا بچه ها خود نتایج کارهای خوب و بد و یا مناسب و نامناسب

خود را ثبت کنند و با هم مقایسه کنند.

● دفتر ثبت عملکرد دانش‌آموزان کلاس شما نیز می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس شما باشد. این گونه که از اول سال روی دفتر نمره نوشته شود «دفتر ثبت و ضبط کارهای کلاسی ما». بهتر است برای جلب توجه دانش‌آموزان نوشته روی دفتر نمره بسیار درشت و با خط زیبا در مقابل دید آنها قرار گیرد تا زمانی که موقع تدریس این درس برسد هر چند وقت یکبار از تک تک دانش‌آموزان بخواهید که به پیش شما بیایند و عملکرد یک هفته، یا یک ماه و... خود را با شما بررسی کنند.

● برای شروع می‌توانید از دانش‌آموزان سؤال کنید اگر از کارها و فعالیت‌های دیروز شما فیلم برداری کرده باشند، کدام قسمت‌ها را دوست دارید دوباره ببینید؟ چرا؟ سپس وارد موضوع درس شوید.

● با توجه به ساختار داستانی این درس، ایجاد اشتیاق به شنیدن داستان، شیوه مناسبی برای شروع درس است. درس را به گونه‌ای بخوانید (یا بگذارید بچه‌ها بخوانند یا در قالب نمایش، داستان‌گویی) که با شخصیت اصلی داستان احساس همانندی پیدا کنند.

برای درک عمیق‌تر موضوع درس، می‌توانید تدریس آن را به زمانی موکول کنید که نمره‌های دانش‌آموزان اعلام شده یا کارنامه درسی ماهانه به آنان داده شده باشد و پس از آن از همین احساس‌های گوناگون و تجربه‌های تلخ و شیرین مدد بگیرید و درس را براساس آن آموزش دهید.

● برای تدریس این درس از دانش‌آموزان بخواهید که یک دفترچه کوچک تهیه کنند و کارهای هر روز خود را چه در مدرسه و چه در خانه یادداشت کنند و سپس در جدولی تمام کارهای درست و نادرست خود را یادداشت کرده و مورد بررسی قرار دهند خوب است که در این مورد به آنها کمک کنید تا بتوانند در مواردی که مشکل دارند از شما یا پدر و یا مادر خود کمک بگیرند تا بتوانند نسبت به اعمال خود دقت نظر پیدا کنند و با این مقدمه درس خود را شروع کنید.

● فعالیت تدبیر کنیم آیا انسان نمی‌داند که خدا او را می‌بیند؟ می‌تواند شروع مناسبی برای تدریس باشد. با استفاده از بارش فکری اجازه دهید تا دانش‌آموزان حرف‌های خودشان را بگویند. از گفته‌های آنها استفاده کنید و آنها را هدایت کنید تا به هدف درس برسند. و در نهایت از آنها بخواهید که حالا که خدای بزرگ همه کارهای من را می‌بیند پس با خود تصمیم می‌گیریم که... تصمیم‌های آنها به شما در تدریس کمک می‌کند.

● در فعالیت بگو شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که

دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که منظور معلم از دوربین‌های دقیق‌تر و حساس‌تر در داستان درس مأموران الهی و فرشتگان هستند که اعمال ما را ثبت و ضبط می‌کنند.

● هدف فعالیت بررسی کنید که در سه بخش تدوین شده است تثبیت، توسعه و تعمیم مفاهیم بر اساس مرور اطلاعات می‌باشد. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم می‌آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر پردازند. شایسته است معلمان گرامی بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که ثبت فرشتگان الهی دقیق‌تر و حساس‌تر است زیرا همه اتفاقات را ثبت می‌کنند، گنجایش آنها برای فیلم‌برداری نامحدود است، حتی از نیات درونی و افکار ما نیز با خبر هستند، در تاریکی هم می‌توانند همه چیزی را ثبت کنند، حتی در خلوت و زمانی که تنها هستیم نیز به ثبت اعمال می‌پردازند و...

● در فعالیت کامل کنید دانش‌آموزان با پر کردن جاهای خالی به تکمیل و تثبیت مطالب آموزش داده شده بر اساس دریافت رابطه بین مفاهیم ناآشنا می‌شوند. برای انجام این فعالیت دانش‌آموزان را در گروه‌های چند نفره قرار داده تا با توجه به کلمات ارائه شده، ترجمه آیه را که این جمله است «در این روز مردم گروه گروه می‌آیند تا نتیجه کارشان را ببینند» پیدا کنند. در ادامه از دانش‌آموزان بخواهید تا درباره مضمون آیه به گفت‌وگو پردازند. سپس از نمایندگان هر گروه بخواهید تا نتایج گفت‌وگوی خود را برای دیگران بیان کنند. توصیه می‌گردد در صورتی که توضیحات دانش‌آموزان برای روشن شدن مفهوم پیام قرآنی کافی نباشد، با طرح سؤالاتی آنان را در درک مفهوم پیام یاری کنید.

● در فعالیت ببین و بگو دانش‌آموزان از طریق تصویرخوانی و گفت‌وگو پیرامون تصاویر به تعمیق مطالب آموزش داده ناآشنا می‌شوند. از دانش‌آموزان بخواهید با کمک تصاویری که در کتاب آمده در مورد فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان انجام می‌دهند با یکدیگر گفت‌وگو کنند و مفاهیم را در راستای اهداف درس استنباط نمایند. این کار می‌تواند در گروه‌های دو یا سه نفره صورت پذیرد. معلمان گرامی با گروه‌بندی دانش‌آموزان، طرح پرسش و ارائه زمان مناسب، زمینه بحث و گفت‌وگوی گروهی را در کلاس فراهم آورند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات پرداخته و سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر پردازند. اجازه دهید تا آنها درک و فهم خویش را به

راحتی در کلاس بیان کنند.

● فعالیت ایستگاه فکر با هدف برقراری ارتباط بین مفاهیم ارائه شده و دستیابی به مفاهیم جدید طراحی شده است. معلمان گرامی دانش‌آموزان را گروه‌بندی کرده تا در مورد پاسخ سؤال با یکدیگر گفت‌وگو کنند. سپس از هر گروه یک نماینده به بیان نظرات گروه پرداخته و در ادامه سایر گروه‌ها به ارزیابی و داوری پاسخ گروه‌های دیگر پردازند.

● هدف فعالیت با خانواده بسط یادگیری و تقویت نگرش دانش‌آموز به مفاهیم دینی برای بروز رفتار دینی از طریق جست‌وجوی مصادیق تازه از مفاهیم با کمک و همفکری اعضای خانواده می‌باشد. این فعالیت با توجه به تأثیر غیر قابل انکار خانواده در تثبیت هویت دینی آموخته شده، طراحی گردیده است. در این فعالیت انتظار می‌رود والدین گرامی، حس هنری دانش‌آموزان را در جهت اهداف دینی تحریک نمایند. از معلمان گرامی انتظار می‌رود در جلسه بعدی از نحوه انجام این فعالیت در خانه پیگیری به عمل آورند.

※ ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایند.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره دروس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
جهان آخرت، خردشناسی، قرآن کریم	– آشنایی با مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آنها	۱۸	– بیان مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آنها	– ضمن بیان آگاهی خداوند از تمامی اعمال، مفهوم ثبت و ضبط اعمال را با ذکر مثال‌هایی توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک، همواره برای انجام کارهای نیک جهت بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تلاش می‌کند – پیام قرآنی را می‌خواند و ضمن بیان مفهوم درباره آن توضیح می‌دهد.
	– تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت		– اظهار تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت	– ضمن بیان آگاهی خداوند از تمامی اعمال، مفهوم ثبت و ضبط اعمال را با ذکر مثالی توضیح می‌دهد. – ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک، غالباً برای انجام کارهای نیک جهت بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
	– تلاش برای انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از نعمت‌های بهشتی		– تلاش برای انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از نعمت‌های بهشتی – درک مفهوم پیام قرآنی	– ضمن بیان آگاهی خداوند از تمامی اعمال، مفهوم ثبت و ضبط اعمال را بیان می‌کند. – ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک، گاهی اوقات برای انجام کارهای نیک جهت بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تلاش می‌کند. – پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
	– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس		– با کمک آموزگار ضمن بیان آگاهی خداوند از تمامی اعمال، مفهوم ثبت و ضبط اعمال را بیان می‌کند با یاری آموزگار ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک، گاهی اوقات برای انجام کارهای نیک جهت بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت تلاش می‌کند. – با کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.	نیازمند آموزش و تلاش بیشتر

دانستنی‌های معلم

۱ چیزی که کارهای خوب و بد انسان در آن ثبت می‌شود نامه اعمال نامیده می‌شود. در مورد فلسفه وجود نامه اعمال، می‌توان گفت: اعتقاد به نامه اعمال موجب تهذیب نفس، تکامل روح و تقویت مبانی اخلاقی و تقوا بوده و عامل هشداردهنده‌ای به تمام انسان‌ها است که دائماً مراقب رفتار خویش باشند چرا که همه این رفتارها بدون کم و کاست ثبت می‌شود و روزی در محضر خداوند متعال ارائه خواهد شد. مثل کسی که می‌داند دائماً یک دستگاه کاملاً مجهز فیلم‌برداری در خلوت و اجتماع از درون و بیرون او فیلم‌برداری می‌کند و سرانجام تمام این فیلم‌ها به صورت پرونده در یک دادگاه مطرح می‌شود، این شخص به طور یقین کاملاً مراقب اعمال و رفتار خویش خواهد بود و سعی خواهد کرد کوچک‌ترین لغزش و خطایی از او صادر نشود.

۲ با توجه به آیات و روایاتی که درباره نامه اعمال سخن گفته‌اند، ویژگی‌هایی برای آن قابل فهم است که عبارت‌اند از:

- تمام اعمال و رفتارهای انسان‌ها حتی آثار اعمال نیز در نامه اعمال ثبت می‌گردد: «ما مردگان را زنده می‌کنیم، و آنچه را از پیش فرستاده‌اند و تمام آثار آنها را می‌نویسیم».^۱

- ثبت رفتارهای انسان در نامه اعمال وی چنان دقیق و جامع است که کوچک‌ترین خطا، لغزش و نقصانی در آن صورت نمی‌گیرد، از این رو بدکاران پس از مشاهده آن، سخت شگفت‌زده و هراسان می‌شوند «می‌گویند: ای وای بر ما! این چه کتابی است که هیچ عمل کوچک و بزرگی نیست مگر اینکه آن را شماره کرده است».^۲

- گواهی نامه اعمال بر آنچه که بشر انجام داده، چنان گویا و روشن است که هیچ‌کس نمی‌تواند آن را انکار کند: «این کتاب ماست که به حق با شما سخن می‌گوید (و اعمال شما را بازگو می‌کند) ما آنچه را انجام می‌دادید نسخه برمی‌داشتیم»^۳

- نویسندگان نامه اعمال دو فرشته‌اند که در طرف راست و چپ هر انسانی حاضرند: «به خاطر بیاورید هنگامی که دو فرشته راست و چپ که ملازم انسان هستند اعمال او را دریافت می‌دارند. هیچ سخنی را انسان تلفظ نمی‌کند مگر اینکه نزد آن فرشته‌ای مراقب و آماده برای انجام مأموریت است».^۴

۱- إِنْ أَنْتُمْ نَحْنُ الْمَوْتَىٰ وَ نَكُنُّ مَا قَدَّمُوا وَ آتَاهُمْ (س ۱۲)

۲- وَ وُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَ يَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَا لِهَذَا الْكِتَابِ لَا يَغَادِرُ صَغِيرَةً وَ لَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا (کهف ۴۹)

۳- هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنْ أَنْتُمْ تَسْتَنْسِخُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (جانبه ۲۹)

۴- إِذْ يَنْتَلَى الْمُتَلَفِّيَانِ عَنِ الْبَيْتِ وَ عَنِ الشَّمَالِ قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ (ق ۱۸-۱۷)

خدا چون از تو ممنونم

درس نوزدهم

* توضیحات درس

از نظر قرآن و عقل، برخی اعمال خوب و صالح‌اند و برخی اعمال، بد و ناصالح؛ ولی نتیجه تمام کارها اعم از خوبی‌ها و بدی‌ها به خود انسان بازگشت می‌کند. با توجه به اینکه انسان‌ها در طول حیات خود بر اساس باورهایی که دارند، عمل می‌کنند، پذیرش این نکته مهم تربیتی می‌تواند آثار بسیار مهمی در رفتار و اعمال ما داشته باشد. در این درس تلاش شده تا در قالب نیایش و با ذکر مصادیق عینی و ملموس، دانش‌آموزان ضمن درک تناسب عمل و نتیجه و توجه به آثار اعمال در زندگی، به انجام کارهای نیک تمایل نشان داده و برای خشنود کردن خداوند تلاش نمایند.

* اهداف درس

- ۱ آشنایی با تناسب عمل و نتیجه آن در زندگی
- ۲ تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت
- ۳ تقویت تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند
- ۴ تلاش برای انجام کارهای نیک
- ۵ توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس

* مفاهیم کلیدی

تناسب عمل و نتیجه
جهان آخرت
پاداش و جزا
خشنود کردن خداوند

* پیشنهادهایی برای تدریس

● برای شروع می‌توانید با هماهنگی با چند نفر از بچه‌ها، مجموعه‌ای از کارهای خوب را از طریق نمایش و پantomim نشان دهید تا دیگران آنها را حدس بزنند و نام ببرند و در رابطه با آنها اظهار نظر کنند و به این ترتیب وارد درس شوید.

● برای شروع می‌توانید از قالب بازی و فن بازی با کلمات استفاده کنید. برای مثال یک حرف از حروف الفبا مانند «ص» یا «ش» را روی تخته کلاس بنویسید و از بچه‌ها بخواهید کلماتی را که با آن حرف آغاز شده و نشان‌دهنده یک کار خوب‌اند مشخص کنند؛ صداقت، صبوری، شکیبایی، شکرگزاری، شکایت نکردن، شاد بودن و... و به این ترتیب وارد درس شوید.

● برای شروع می‌توانید از گروهی از دانش‌آموزان بخواهید که شعر «من و کوه» را برای بچه‌ها اجرا کنند یا بخوانند:

من و کوه

خوشحال می‌دویدم	من در کمر کش کوه
صدای پا شنیدم	ناگاه از دل کوه
دیگر صدا نیامد	وقتی که ایستادم
صدای پا نیامد	همراه ناله باد
بر سنگ‌های انبوه	وقتی که می‌دویدم
من می‌شنیدم از کوه	صدای پای خود را
اعمال ما و دنیا	مثل صدا و کوه است
هر کار زشت و زیبا	آید به سوی ما باز

سپس از بچه‌ها بخواهید برداشت خود را از این شعر بیان کنند و به این ترتیب وارد درس شوید.

● متن درس می‌تواند شروع خوبی برای تدریس شما باشد. بنابراین، مناسب است شوق شنیدن قصه و تحقیق و جست‌وجو را درباره‌ی موضوع درس ایجاد کنید. همچنین می‌توانید آن را در قالب نمایشی توسط گروهی از دانش‌آموزان اجرا کنید. از دانش‌آموزان بخواهید متن درس را

بخوانند. بدین ترتیب آنها با نگاه کردن و دقت در متن درس، برداشت‌ها و حدسیات خود را بیان می‌کنند و درباره دلایل بد و زشت بودن برخی اعمال توضیح می‌دهند. کارهای خوب و بد را از نظر نتیجه‌ای که هر کدام دارد مقایسه می‌کنند.

● برای شروع می‌توانید از فعالیت بررسی کنید آغاز نمایید. از دانش‌آموزان بخواهید تصویر مزرعه‌ای را بکشند که می‌خواهند در آن دانه‌هایی بکارند. دانه‌های آنها کلماتی باشد که درون جدول «فعالیت مزرعه اعمال من» باشد و از آنها بخواهید مزرعه خود را با توجه به کلمات دلخواه خود بسازند و رنگ آمیزی کنند و در مورد کاشت هر کدام از کلمات و دلیل انتخاب خود توضیح دهند. در این فعالیت با انجام یک فعالیت عینی و ملموس، دقت دانش‌آموزان تقویت می‌شود. در این فعالیت دانش‌آموزان با وصل کردن قسمت‌های مرتبط، به مرور هدف درس در ذهن خود می‌پردازند و این مطلب به آنها یادآوری می‌شود که دنیا همچون مزرعه‌ای است که هر کس هر چه بکارد، در آخرت همان را درو می‌کند. یعنی همان طور که کشاورز هر دانه یا میوه‌ای را بکارد، ثمره او هم از همان جنس دانه یا میوه خواهد بود و آن را برداشت خواهد کرد؛ دنیا نیز همانند مزرعه است و ما مثل کشاورز هستیم که اگر کار خوب انجام دهیم به نتایج خوب و پاداش آن نائل می‌شویم و در صورت ارتکاب بدی‌ها به مجازات اعمالمان گرفتار می‌شویم. خوب است این نکته را برای دانش‌آموزان جا بیندازیم که هر عملی که ما انجام می‌دهیم مثل بذری است که در زمین می‌کاریم. بذری که محصول آن در آخرت به بار می‌رسد. اگر بذری بد و نامناسب بکاریم در آخرت محصول خراب و فاسد برداشت می‌کنیم و اگر بذری سالم و خوب بکاریم، محصولی خوب و نیکو برداشت خواهیم کرد. پس هر عمل ما یک بذر است، باید مراقب باشیم که چه بذری را برای آخرت خود می‌کاریم.

● برای شروع می‌توانید از فعالیت تدبیر کنیم آغاز کنید. تعدادی از صورتک‌های خندان و ناراحت را روی مقوا بکشید و با چسباندن نی به پشت آن از قالب نمایش خلاق بهره بگیرید. برای مثال: چند کار خوب و بد را نام ببرید و از بچه‌ها بخواهید با شنیدن نام کار خوب صورتک‌های خندان را بالا ببرند و از جای خود برخیزند و بگویند به به... و با شنیدن کارهای بد صورتک‌های ناراحت را بالا برده و سر خود را به پشت بچرخانند و اخم کنند و در جای خود بنشینند... تا جایی که احساس کنید بچه‌ها مصادیق کارهای بد و خوب را فهمیده‌اند. سپس از فعالیت کتاب تدبیر کنیم استفاده کنید و با نشان دادن صورت‌های خندان و شاد از آنها سؤال کنید که هر کدام در روز

قیامت چه احساسی دارند؟ و در نهایت با توجه به فعالیت کتاب از آنها بخواهید که بگویند یا بنویسند که روز قیامت چه روزی است. آنچه می‌نویسند و یا بازگو می‌کنند می‌تواند مقدمه ورود به درس باشد. آموزگاران محترم، زمینه بحث و گفت‌وگوی دانش‌آموزان را در این قسمت فراهم آورند و بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که در روز رستاخیز نیکوکاران با چهره‌هایی پرطراوت، زیبا، شاداب، نورافشان، خوشحال و شادمان محسوس می‌شوند. اما گروهی هستند که صورت‌هایشان، عبوس و درهم کشیده، محزون و اندوهگین و بسیار تیره و سوخته است. این تفاوت چهره‌ها به این دلیل است که نیکوکاران به دلیل شادمانی از نتیجه اعمال خوب و بدکاران به خاطر ناراحتی از نتایج اعمال بد از نظر روحی حالت متفاوتی دارند و از آنجا که مسایل روحی و روانی در چهره انسان اثر می‌گذارند همان طور که در ضرب‌المثل آمده است، رنگ رخساره خبر می‌دهد از سر (ضمیمه). بنابراین نیکوکاران و بدکاران با چهره‌هایی متفاوت ظاهر می‌شوند. معلمان گرامی برای ادامه فعالیت بحث را به شکلی هدایت کنند که دانش‌آموزان به این نتیجه برسند که بهترین جایزه انسان در زندگی چیزی است که در دنیا و آخرت اثرش باقی باشد و از آنجا که همه چیز غیر از خدا فانی می‌شود پس فقط تنها چیزی که باقی می‌ماند خدا است؛ بنابراین نزدیکی به خدا و جلب رضایت او بهترین جایزه انسان در زندگی است. دانش‌آموزان با رنگ کردن قسمت کارهای خوب به کلمه «بهشت» می‌رسند که نتیجه این کارهای خوب آنها است. در واقع این فعالیت یادگیری به دنبال توسعه مفاهیم اساسی درس و بسط یادگیری با مشارکت فعال دانش‌آموزان می‌باشد.

هدف فعالیت دعا کنیم تثبیت و تعمیق مطالب آموزش داده شده با راز و نیاز یا بیان درخواست و احساسات می‌باشد. این بخش به دنبال تقویت اهداف حیطه عاطفی بوده و دانش‌آموزان را به انجام فعالیتی عملی تشویق می‌کند. در حقیقت دانش‌آموزان در این بخش به آنچه در پیش فکر کرده‌اند و فهمیده‌اند، ابراز علاقه می‌کنند.

* ارزشیابی

نکته مهم: معلمان گرامی جهت ارزشیابی این درس به توضیحات ارائه شده ذیل عنوان «ارزشیابی» در درس اول، قبل از جدول ارزشیابی، توجه فرمایید.

جدول ارزشیابی

عناوین کارنامه	اهداف کلی	شماره درس	نشانه‌های تحقق	سطوح عملکرد
جهان آخرت، خردشناسی، قرآن کریم	– آشنایی با تناسب عمل و نتیجه آن	۱۹	– بیان تناسب عمل و نتیجه آن در زندگی	– تناسب اعمال خوب و بد را با نتایج آنها در زندگی با ذکر نمونه‌هایی مقایسه و توضیح می‌دهد.
	– تقویت تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند			– ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند و بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت، تلاش می‌نماید.
	– تمایل به انجام کارهای نیک برای بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت			– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را توضیح می‌دهد.
	– تمایل و تلاش برای انجام کارهای نیک			– ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند و بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت، تلاش می‌نماید.
– توانایی تفکر در پیام قرآنی و درک ارتباط آن با موضوع درس	– تلاش برای انجام کارهای نیک	– درک مفهوم پیام قرآنی	– تناسب اعمال خوب و بد را با نتایج آنها در زندگی با ذکر نمونه‌ای، بیان می‌کند.	– تناسب اعمال خوب و بد را با نتایج آنها در زندگی با ذکر نمونه‌هایی، بیان می‌کند.
	– تمایل و تلاش برای انجام کارهای نیک		– تلاش برای انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند و بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت، تلاش می‌نماید.	– پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.
			– درک مفهوم پیام قرآنی	– با راهنمایی آموزگار تناسب اعمال خوب و بد را با نتایج آنها در زندگی با ذکر نمونه‌هایی، بیان می‌کند.
			– درک مفهوم پیام قرآنی	– با یاری آموزگار ضمن اظهار تمایل به انجام کارهای نیک برای خشنود کردن خداوند و بهره‌مندی از پاداش در جهان آخرت، تلاش می‌نماید.
			– درک مفهوم پیام قرآنی	– با کمک آموزگار پیام قرآنی را می‌خواند و مفهوم آن را بیان می‌کند.

دانستنی‌های معلم

در مورد فعالیت تدبیر کنیم آشنایی با واژه‌های ناضرة و باسرة، مفید به نظر می‌رسد. «ناضرة» از ماده نضرة به معنی شادابی خاصی است که بر اثر وفور نعمت و رفاه به انسان دست می‌دهد که توأم با سرور و زیبایی و نورانیت است، یعنی رنگ رخساره آنها از وضع حالشان خبر می‌دهد که چگونه غرق نعمت‌های الهی شده‌اند. خداوند چهره مردم توحیدگرا و کمال‌طلب را که به خاطر درست‌اندیشی و کردار شایسته در خور پاداش هستند، با این نشانه به مردم و فرشتگان معرفی می‌کند.

«باسرة» از ماده «بسر» (بر وزن نصر) به معنی چیز نارس و کار قبل از موعد است، و لذا به میوه کال نخل، «بسر» (بر وزن عسر) گفته می‌شود، و سپس به درهم کشیدن صورت و عبوس بودن اطلاق شده است، از این جهت که عکس‌العملی است که انسان قبل از فرا رسیدن رنج و عذاب و ناراحتی اظهار می‌دارد. بدکاران وقتی که نشانه‌های عذاب را می‌نگرند، و نامه‌های اعمال خویش را خالی از حسنات، و مملو از سیئات، مشاهده می‌کنند، سخت پریشان و محزون و اندوهگین می‌شوند، و چهره درهم می‌کشند.

